

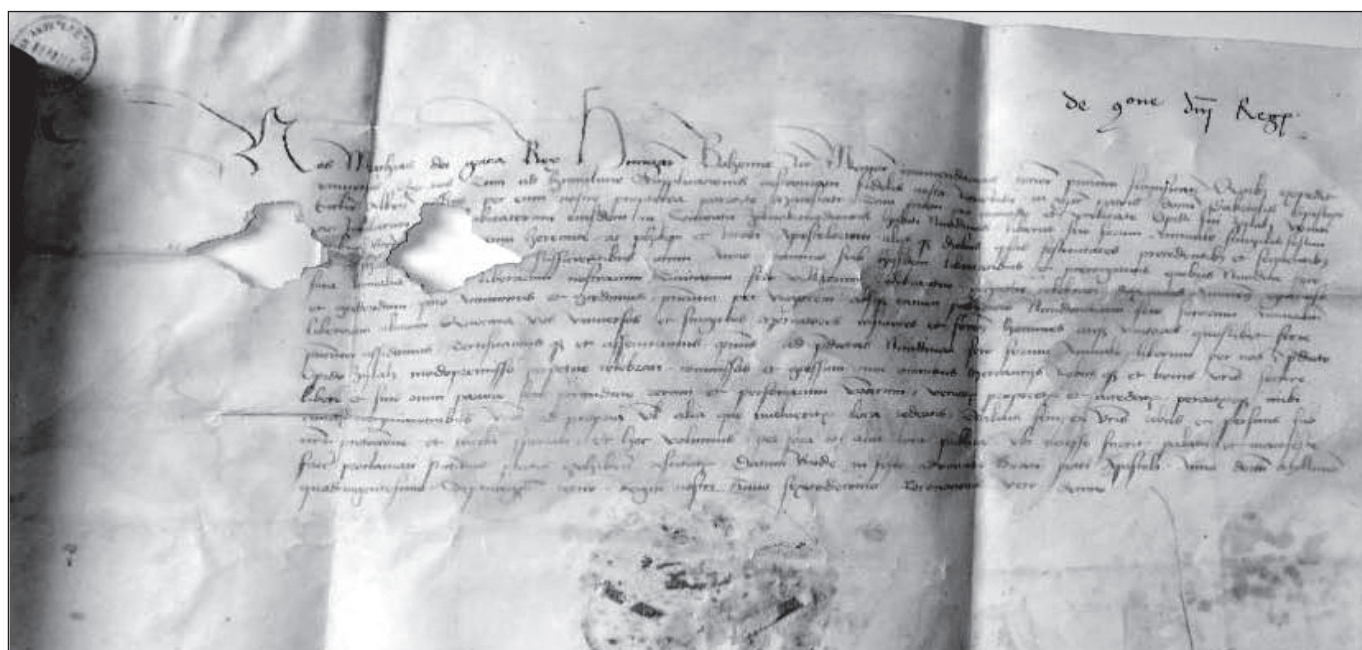
Caiete Silvane

Revistă de cultură

78

Zalău

1 august 1473 - 1 august 2011



1473, august 1, Buda. Matia, regele Ungariei, etc., dă de știre tuturor că, la cererea lui Gabriel, episcopul Transilvaniei, a acordat ca în târgul acestuia numit Zalău (Zylah) să se țină târguri anuale în zilele premergătoare și următoare zilelor de...10 ianuarie și 1 mai, asigurând negustorii și vânătorii că

pot merge liber acolo cu mărfurile lor.

Original, limba latină, pergament, sigiliu aplicat (căzut).

Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Naționale, Fond „Primăria orașului Zalău, Privilegii”, 6/1473.





Din colecția personală Daniel Mureșan

Dragi cititori,



Redactorii revistei „Caiete Silvane” ne propun, și în acest an, un număr special, cu ocazia celei de-a VII-a ediții a Festivalului Roman Zalău-Porolissum și a Zilelor Municipiului Zalău, ediția a XIV-a. Sunt două evenimente emblematice pentru comunitatea noastră, la care nu am dorit să renunțăm, în ciuda vremurilor, dimpotrivă, dorim să le sporim amploarea și impactul. Insistența noastră în derularea, în special a Festivalului Roman Zalău – Porolissum, este motivată de mai mulți factori, de fapt mai multe obiective: promovarea municipiului Zalău atât în țară, dar și în afara granițelor, includerea festivalului în circuitul turistic internațional, și, implicit, derularea unui eveniment de interes pentru concitadini și turiști. Nu în ultimul rând, ne interesează aducerea în atenția publicului a istoriei locurilor, care vor fi evocate prin momente speciale, de exemplu nuntă romană, defilare militară, demonstrații de lupte. Găsim în aceste activități, metode simple de reamintire a trecutului, metode simple de combatere a falsificării datelor sau a interpretării eronate a evidențelor.

Toate aceste eforturi ale noastre nu își ating obiectivul dacă dumneavoastră, publicul, nu sunteți mulțumiți. Știm că ceea ce pregătim este pentru participanți, localnici și oaspeți, care au așteptări, mai mari de la an la an, așadar avem o misiune dificilă! Avem însă încredere că fiecare grup va găsi momente care să simtă că au fost pregătite special pentru el, plecând de la lecturarea materialelor din revista de cultură, ajungând în grădina de vară a Colegiului Național „Silvania” sau în fața scenei cu spectacolele oferite de artiști. Nu îmi rămâne decât să vă doresc ca paginile revistei „Caiete Silvane” să vă inspire să participați la evenimentele pe care primăria le-a pregătit pentru voi.

Radu CĂPÎLNAȘIU,
Primarul municipiului Zalău

Portret de prieten

Conversație fictivă. Stau de vorbă uneori (în gând) cu vreunul dintre prietenii mei mai tineri sau mai în vârstă. Astăzi, de pildă, dialoghez cu Flavius. Cum care Flavius? Am unul singur cu acest prenume: Flavius Lucăcel, pictor și dramaturg, născut și crescut în Sălaj, actualmente locuind în Cluj-Napoca. De fapt, prenumele său din certificatul de naștere este Gheorghe, dar l-a împrumutat pe al fratelui său mai mare, Flavius, așa, pentru identitate artistică „mai latină”.

■ Ce am mai putea spune despre Zalău, după câte elogii i s-au adus în paginile revistei noastre de-a lungul ultimilor ani? A, da! Că, municipiu și capitală de județ fiind, are studio local de televiziune, studio al postului Radio Transilvania, președinte PSD al Consiliului Județean, primar liberal. Că relativ noul Centru de Cultură și Artă, precum și directorul acestuia, jurnalistul poet Daniel Săuca, își justifică existența cu asupra de măsură, spijinind inițiativele artiștilor și ale altor oameni de cultură.

■ Iar Cenaclul literar „Silvania” își continuă activitatea, ținându-și bilunar ședințele sub conducerea președintelui veteran, binecunoscutul profesor și eseist Iuliu Suciuc. Galeria de arte plastice „Ioan Sima”, secție a Muzeului Județean de Istorie, îl are în calitate de custode pe criticul de artă și pictorul Szabó Attila, fiul cunoscutului pictor, grafician și profesor Szabó Vilmos, prietenul inegalabil plecat nu de mult timp în cealaltă parte a existenței.

■ În urmă cu cincizeci de ani, susțineam Examenul de Maturitate (azi: Bacalaureat), în clădirea Liceului „Ady Endre”, devenit apoi Liceul Teoretic „Ady-Goga”, în memoria celor doi poeți prieteni. Tot aici se desfășurau meciurile de baschet, handbal, volei, din etapele concursurilor raionale de sport. Făceam și eu parte din echipa de baschet a Școlii Medii din Jibou, deși, se pare, nu eram printre cei mai talentați, însă cert printre cei mai ambițioși și bătaioși. Aici am fost încorporat pentru stagiul militar obligatoriu, după ce fusesem șters abuziv de pe lista celor admiși la facultatea de istorie-geografie a Institutului Pedagogic din Cluj. În clădirea Comisariatului militar (în centrul urbei), aflată acum în reparație capitală, am trăit jenantele clipe ale vizitei medicale formale, în fața unei comisii medicale bine dispuse; „tovarășii” doctori se amuzau când o asistentă tânără și drăguță cântărea în palma stângă organele de reproducere ale viitorilor ostași, atunci când falusul câte unuia intra în erecție la atingerea delicată, iar domnișoara îi domolea lovindu-le mădularul cu o vergea de sticlă pe care o ținea ascunsă la spate în mâna dreaptă, provocând reacții diferite din partea posesorilor, de la urlete, la înjurături și scrășneli.

■ Aici am descins și eu după 1990, venind din Baia Mare, unde am participat activ și foarte riscant, realizez abia acum, alături de alți tineri zvâpăiați, printre care Ștefan Doru Dăncuș, la evenimentele din decembrie 1989. Dar n-am cerut certificat de revoluționar. Mi-e jenă s-o fac, deși știu că unii mă consideră naiv, ca să folosesc un eufemism. Abuzează astăzi de banii statului, adică ai tuturor, o mulțime de foști activiști de partid și de stat, lucrători ai miliției ceaușiste și ai securității, foști informatori, care n-au riscat decât să fie linșați de populația revoltată, este și acesta un risc, nu? Nu pot să fiu în rând cu ăștia! Foarte mulți dintre cetățenii români au riscat să primească un glonte în cap. Pentru asta ar trebui să beneficieze de avantajele certificatului de revoluționar cel puțin trei sferturi din populația țării.

Pe Flavius l-am cunoscut în Jibou. Dar tot zălăuanilor

trebuie să le mulțumesc pentru asta. Venise împreună cu o ceată de poeți de la Cenaclul literar „Silvania” în vizită la confrății jibouani la Casa de Cultură Orășenească. Tânăr de statură mai degrabă mijlocie decât înaltă, robust, cu podoaba capilară bogată, pus parcă încontinuu pe șotii, era cuprins de un permanent neastâmpăr.

La sfârșitul evenimentului, i-am invitat la mine acasă, la o agapă stropită cu pălincă și vin sau bere, nu-mi amintesc bine. În timpul discuțiilor pigmentate cu glume, între mine și tânărul cu părul cârlionțat s-a iscat o altercație, pe care o regret câte zile mai am, pentru că am interpretat greșit jovialitatea sa. Nu după mult timp, ne-am reîntâlnit pe platoul din fața Prefecturii, constatând cât de mult am greșit unul față de altul, ne-am cerut scuze reciproc și am devenit prieteni neglijând diferența de vârstă dintre noi. Am aflat apoi că pictează. Rezonau în ființa sa chemări către poezie, proză, pictură. Am fost invitat, și am dat curs invitației, la el acasă, un apartament din cartierul Dumbrava. O știam și pe soția sa, Adela, sociolog, fiica mai mare a uneia dintre fostele eleve de la începutul carierei mele într-o dascălie, aveam să aflu ceva mai târziu. Atunci am reușit să văd mai multe lucrări pictate de el în culori crude și m-a convins. Dețineau, împreună cu Szabó Attila, un spațiu la parterul clădirii vechi din centrul municipiului, unde amenajaseră Galeria de Artă „Z”. Aici organizau periodic atât expoziții de artă plastică, precum și întâlniri literare cu invitați dintre personalități marcante la nivel național. Tip colocvial, curajos, dezinhibat în abordarea și crearea de anturaje, Flavius știe să fie prieten. După mutarea la Cluj-Napoca, împreună cu soția, a reușit în foarte scurtă perioadă să fie cunoscut în compania artiștilor reprezentativi din generații diferite..

Apoi a început să scrie și să publice teatru marșând pe spiritul său acut de observație și pe temperamentul său predominant flegmatic. Piese și scenarii surprinzând aspecte comice sau grotești în substratul lor dramatic din viața cotidiană, ale căror personaje reprezintă tipuri umane controversate ale anilor de după lovitura de stat din decembrie 1989. Fapt pentru care, apreciindu-i talentul, regretatul prozator și teatrolog Mircea Ghițulescu l-a inclus în masiva sa lucrare „Istoria literaturii române. Dramaturgia”. Iar filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor i-a acordat premiul anului 2010, secțiunea dramaturgie. Sălăjean pur-sânge, Flavius Lucăcel se simte puternic legat de ținuturile copilăriei, ale adolescenței și ale primei părți a tinereții, aspect care justifică menținerea relațiilor de prietenie, confraterne, cu artiștii din Sălaj, și nu numai, materializându-se în poziția sa de catalizator al unor acțiuni, după dizolvarea Galeriei Z, prin invitarea onora dintre poezii și prozatorii cunoscuți pe plan național la întâlniri cu pasionații de literatură din județul Sălaj. Astfel, de exemplu, au venit în Zalău, în ultima perioadă, poezii Ion Mureșan, Adrian Popescu, Mircea Dinescu, Adrian Suciuc, prozatorul Constantin Zărnescu... Patronul acestor dialoguri și lecturi publice este Centrul de Cultură și Artă, înființat pe la sfârșitul anului trecut.

Am simțit impulsul de a scrie despre Flavius Lucăcel și la aflarea veștii că, în urmă cu vreo trei săptămâni, familia lui s-a lărgit, pe lângă cei doi copii, o fetiță și un băiețel, soția sa a mai adus pe lume un băiețel, Traian, de care este foarte mândru. Să-i trăiască, să fie sănătos la minte și la trup, împreună cu toți ceilalți ai săi!

Viorel TĂUTAN

Poem pentru „Caiete Silvane”

Ion Pop



Zăpadă pe un scaun

Publicând acest poem, într-o pagină de onoare a mensualului nostru, ne alăturăm aceluia care îl omagiază pe poetul și profesorul de poezie **Ion Pop, arhitectul revistei și grupării literare **Echinox**, odată cu rotunjirea vârstei de 70 de ani, la întâi iulie 2011. (C.S.)*

Nu s-a întâmplat mai nimic.
Doar că lângă scaunul pe care stam,
așteptând pe peronul gării,
pe alt scaun au început să se strângă
foarte încet, aproape temându-se,
fulgi ușori de zăpadă.

Fără contururi, fără un chip anume,
se-alcătuia alături Cineva,
nu mai eram chiar singur.

Se afla simțeam aproape temându-mă –
foarte mult Cineva
în acel Nimeni alb, pe care
o clipă
îl puteam chiar pipăi.

Fără să știu de ce, am adunat
cu palma caldă stratul alb și rece
ce-n pumnul strâns, firește, s-a topit, -
n-a mai rămas din el decât un abur
și-apoi nimic.
Dar am știut atunci
că însuși Tu ai stat un timp pe scaun,
că marea judecată începuse.

De la Dyonisiac....


Evident faptul că întâlnirea cu Mircea Dinescu, mediat(izat)ă de Daniel Săuca și Flavius Lucăcel, desfășurată sub patronajul Centrului de Cultură și Artă Sălaj și al Consiliul Județean Sălaj, a fost un „Sympozion”, un „Banquet” în sensul, mai mult sau mai puțin clasic, al cuvântului, în care dialogurile despre Eros, în (aproape) toate formele sale, s-au desfășurat sub semnul lui Dyonisos, poemele sale regăsindu-se nu doar în paginile cărților, ci și pe suport audio, transformate în cântece, sau pe etichetele renumitelor vinuri de la Cetate.

Așteptat, savurat și aplaudat „la scenă deschisă” pentru prestația lirico-satirică de excepție, poetul care a recunoscut că, deși e privit, în ultimii ani, de colegii de breaslă, mai mult ca gazetar decât ca poet, a simțit nevoia, în ciuda absenței unui eveniment care să marcheze o aniversare rotundă, să-și facă un cadou inedit: un CD și un volum de versuri, *Femeile din secolul trecut, Poezii noi 2004-2010*. Apărut la Editura Fundației pentru Poezie Mircea Dinescu, volumul e ilustrat post-modernist de Dan Erceanu, cu desene din seria Epica Magna.

Intervențiilor celor doi „poeți și critici” (ca să-l parafrazăm pe Maiorescu), Viorel Mureșan și Marcel Lucaciu, diferite prin maniera de abordare a „fenomenului Dinescu”, au reușit să creeze o viziune unitară asupra celor două dimensiuni defini-torii: biografia și opera.


Viorel Mureșan a preferat să contureze o biografie inso-lită, construită din mărturisirile celor care au fost în preajma lui Dinescu în anii tinereții, amplele fragmente din jurnalul lui Mircea Zăciu fiind rotunjite de intervențiile joviale ale in-vitatului. Retrăind vizibil nostalgia timpurilor revoluate, poe-tul de la Cetate și-a mărturisit dezinvolt „păcatele tinereții”,





Consiliul Județean Sălaj,
Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj
și scriitorul Flavius Lucăcel

LECTURĂ PUBLICĂ
MIRCEA DINESCU



Data: Sâmbătă, 11 iunie, ora 11
Loc: Sala Porolissum a Consiliului Județean Sălaj
 Sponsori ai evenimentului: Rolex Impex, Sarmis, Hotel Royal

CENTRUL DE CULTURĂ ȘI ARTĂ AL JUDEȚULUI SĂLAJ
 Zalău, str. Unirii, nr. 7, www.caietesilvane.ro, Tel./Fax 0260 - 612870

s-a raportat la subiecte tabu, a realizat o micromonografie a vremurilor „de altădată” în care laitmotivul era, invariabil, „răsu`-plânsu”.

O perspectivă diacronică asupra operei lirice a lui Dinescu a fost oferită de Marcel Lucaciu. Cu acribia-i specifică, autorul „poemului care a împușcat metafora” a urmărit constantele imaginarului poetic, dominantele liricii dinesciene, cu precădere în volumele din perioada neomodernistă a creației, fără a neglija volumele postdecembriste în care accentele se modifică. Sesizând particularitățile liricii lui Dinescu, exemplificând acolo unde poemul a grăit mai mult decât putea spune „interpretul”, Marcel Lucaciu a reușit să convingă publicul că, dincolo de imaginea teatrală, bufă pe care o afișează, de autoironia și „libertinajul” lingvistic, Dinescu e unul dintre cei mai mari poeți români, cu o creație consistentă, originală, voce (încă) sonoră a liricii românești.

Spectacolul n-ar fi fost complet fără lectura poemelor și interpretarea „live” a cântecelor, fără amănunțele care conturau „geneza” poemelor și care au declanșat efluvii de stări. „Simțind” sala, vibrând alături de violonistul care s-a alăturat interpretării vocale, Dinescu n-a ezitat să-și reia recitalul, demonstrând că e, poate mai mult decât oricând, un spirit viu, necenzurat, care își trăiește viața eliberat de constrângeri, departe de polemicele ieftine care macină lumea literară. Și toate acestea, la cei 60 de ani împliniți și serbați departe de lumea dezlănțuită...

Carmen ARDELEAN

...la apolinic

Pentru „devoratorul” de evenimente culturale de anvergură, o lansare de carte ce poartă semnătura Varujan Vosganian intră în categoria „marcă înregistrată”. Evenimentul găzduit de Sala „Avram Iancu” a Primăriei Zalău, chiar fără un intermezzo muzical ce a devenit tradiție, a fost un simpozion al ideilor.

Personal, fac parte din categoria celor care așteaptă cu egală emoție lectura publică și intervenția autorului, clasicul discurs, mai mult sau mai puțin emoționa(n)t, mai mult sau mai puțin spontan ori elaborat. Trebuie să mărturisesc, fără intenția de a ofensa, că nici discursul cunoscutului Nicolae Manolescu, nici cel al distinsului Eugen Simion, al contemporanilor Buzura sau Cărtărescu nu mi-au amintit de celebrele discursuri ale lui Rebreanu sau Blaga, rostite la intrarea în Academia Română, cum a făcut-o discursul celui care, prezent în emisiuni televizate, pare doar un iscusit orator politic.

Varujan Vosganian nu și-a propus nici să laude țărănul român, nici să elogieze satul românesc, asemenea celor doi interbelici. Intervenția Domniei Sale a fost mai mult decât un simplu discurs: a fost o declamație. O excepțională lecție de istorie a românilor și a „mai multor neamuri”, de istorie a mentalităților, o lecție de antropologie, de cultură, de filozofie a existenței noastre s-a predat la Zalău unui auditoriu care a trăit stări contradictorii, a fost absorbit de țesătura perfectă a frazelor, de cursivitatea discursului și copleșit de empatia resimțită în preajma autorului „Cărții șoaptelor”.

Am fost cu toții, preț de câteva zeci de minute, discipolii celui care a înțeles că, în acest secol XXI care „s-a născut bătrân”, singura noastră șansă de salvare ca națiune ar fi un amplu proiect național, „Reîntoarcerea la cultură”, căci „societățile se legitimează nu prin armate, ci prin oamenii de cultură”, iar „adevărata istorie a omenirii e, de fapt, istoria ideilor”.

Ceea ce lipsește profund poporului român, așa cum afirma



autorul, este o „Carte a șoaptelor”, a mărturisirilor, a confesiunilor, o carte sub semnul sincerității eliberate de orgoliu, care să ne permită să depășim perioada aceasta de tranziție care nu e politică sau socială, ci, mai degrabă, una culturală, identitară. Căci „noi, românii, trăim o criză de sens”, iar nevoia revenirii la adevăratele valori care ne configurează ca nație - cultura, mai ales folclorul - devine indispensabilă depășirii acestui stadiu în care ne aflăm, acela al „rătăcirii”, al „exodului interior”.

Dând „cezarului ce e al cezarului”, Varujan Vosganian nu și-a intersectat decât simbolic discursul cu acela al antevorbitorilor săi: Daniel Săuca și Adrian Popescu. Cu rol de „captatio benevolentiae”, picant și, totodată, înfricoșător de premonitoriu, a fost un adagio biografic venit după prezentarea făcută de directorul Centrului de Cultură și Artă Sălaj, Daniel Săuca: nu doar data nașterii e simbolică, ci și ora, căci, la ora 14 coincide cu momentul retragerii trupelor Armatei Roșii din România.

Ample și pertinente prezentări a volumului, realizate de apreciatul critic și poet clujean, din care nu au lipsit referiri la toposurile simbolice, la aspectele stilistice, la „fințele de hârtie” care stăpânesc romanul, autorul nu i-a adăugat decât o idee care sintetizează admirabil esența cărții și care o recomandă ca lectură obligatorie: „personajul colectiv al romanului e secolul XX”.

Elegante și echilibrate au fost și răspunsurile acordate publicului zălăuan, chiar dacă întrebările au fost, în mare parte, relativ incomode. Dezaprobând deciziile Uniunii Scriitorilor, filiala Sibiu, cu privire la „cazul Adrian Suci”, declarându-se susținător convins al dreptului la libera exprimare, Varujan Vosganian a oscilat mai apoi între registrul ironic și sobrietate, când a fost vorba de identificarea cu una din trei ipostaze: om de cultură, economist și politician. Răspunsul, rostit atât de simplu, a contrariat: într-un secol al vitezei, al superficialității și al încetățenitului rabat de la calitate, Varujan Vosganian crede că „există timp pentru toate”, că, oricât de paradoxal ar părea, politica, economia și cultura sunt forme superioare de comunicare, intersectându-se în cele mai nebanuite forme.

Ce mi s-a părut însă admirabil a fost imaginea perfect complementară a celor două universuri în care viețuiește autorul: unul tributar realității, în care își recunoștea, cu sarcasm, efemeritatea („Dacă nu eram ministru, era o buluceală pentru postul acela...”) și unul transcendental, sublim, al Creatorului, în care trăiește având certitudinea unicității destinului, a posturii inviolabile și irepetabile: „Dacă un poet nu-și scrie poeziile, nu i le va scrie nimeni...”.

Carmen ARDELEAN

EDITURA POLIROM
va invita la lansarea volumului

Cartea șoaptelor

de
Varujan VOSGANIAN

Varujan VOSGANIAN
Cartea șoaptelor

Fiction

Vineri, 17 iunie,
ora 13.00,
Sala Avram Iancu
a
Primăriei Municipiului
Zalău

Cu sprijinul Primăriei Zalău
și al
Centrului pentru Cultură și Artă
al Județului Sălaj

www.polirom.ro

Poetul Mircea Dinescu la „Transilvania culturală”: „Nu sunt decât un adolescent ceva mai șifonat decât cu 40 de ani în urmă”

Poetul Mircea Dinescu a fost, nu cu mult timp în urmă, invitat al Consiliului Județean Sălaj, al Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj și al scriitorului Flavius Lucăcel pentru a susține o lectură publică la Zalău, cu sprijinul sponsorilor Rolex Impex, Sarmis și Hotel Royal. Redăm aici câteva fragmente, editate, dintr-un interviu realizat de noi în cadrul emisiunii „Transilvania culturală” de la Radio Transilvania Zalău cu cunoscutul om de cultură și publicist Mircea Dinescu. Emisiune realizată după lectura susținută la Sala Porolissum a Consiliului Județean Sălaj sâmbătă, 11 iunie 2011.

„Cu cât îmbătrânești, cu atât începi să te bucuri mai mult de viață”

Rep.: Astăzi îl avem ca oaspete pe poetul Mircea Dinescu. Bună ziua și bine ați venit pentru prima dată la emisiunea noastră!

Mircea Dinescu: Salut!

Rep.: Dl. Mircea Dinescu a fost invitat al Centrului de Cultură și Artă al județului Sălaj și al scriitorului Flavius Lucăcel să susțină o lectură publică aici la Zalău. Cu ce impresii, d-le Dinescu?

M.D.: Deși nu prea agreez întâlnirile astea, așa la prânz (poezia, ca și vinul, se recită, și vinul se bea după apusul soarelui), am acceptat, mâine e o zi mai specială, e sărbătoare și lumea cam dispare din oraș. Am acceptat și a fost foarte plăcut. Prietenul nostru era puțin neliniștit, o să vină, nu o să vină lume, într-adevăr, sâmbătă, la ora 11, dar au fost aproape 150 de oameni. Trebuie să spun, a fost o sală simpatică. Sentimentul acesta îl ai de la început, ori o sală simpatică, ori o sală antipatică, cu doamne distinse, nu numai din secolul trecut, ci și din secolul acesta. A fost ultraagreeabilă întâlnirea.

Rep.: O întrebare clasică, d-le Dinescu. Ce mai înseamnă pentru dvs. poezia? Sau ce înseamnă pentru dvs. poezia?

M.D.: Sigur că pentru mine poezia a fost un mod de a exista. Nu mă vedeam trăind în afara meseriei de scriitor și în afara ideii de a scrie poezie. Între timp, viața m-a târât prin tot felul de vâltoare, așa, istorice, și până la urmă sunt bucuros că am scăpat cu viață și cu nervii încă sănătoși. Poate că odată cu vârsta te îndepărtezi de poezie, te mai usuci, te mai osifici, te mai stafidești, așa. Dar în clipa când eram convins că nu o să mai scriu poezie, anul trecut, iată-că, am comis vreo douăzeci și ceva de poezii de amor, la bătrânețe. Dacă poezia nu te părăsește și dacă știi și cum să îi ieși în întâmpinare, poate să iasă un lucru plăcut. Pe de altă parte, după o anumită vârstă cauți poezia nu numai așa pe hârtie și cu creionul, o cauți și în lucrurile mărunte ale existenței, ești mai atent la ceea ce se întâmplă în jur și ești dispus să extragi metaforă nu numai din propriul tău creier ci și din realitatea din jur. Multă lume crede că numai când ești tânăr te bucuri de viață. Nu. Cu cât îmbătrânești, cu atât începi să te bucuri mai mult de viață. Și acest sentiment l-am trăit. Pe de altă parte, anul trecut împlinind 60 de ani, ar fi trebuit să trec într-o altă categorie, din asta de om sprijinit în baston, dar mi-am dat seama că nu sunt decât un adolescent ceva mai șifonat decât cu 40 de ani în urmă.

Rep.: Mulți poeți, scriitori și-au asumat poezia ca destinație. Dvs.?

M.D.: Mi-am asumat-o, la vârsta de 16, 17, 18 ani. Existența mea am pus-o numai așa, pe o singură carte. Am fost norocos într-un fel. Până la urmă, am reușit într-adevăr să devin scriitor



și să folosesc poezia și ca hrană și ca armă de luptă, eu știu, și ca umbrelă împotriva ticăloșilor. Între timp, nu mai știu atât de bine la ce-mi folosește poezia, asta scrisă. Cum vă spuneam mai devreme, pe vremuri scurmam după poezie și spargeam ziduri să dau de ea, acum o caut în lucrurile mai simple decât în tinerețe.

„Nu are nevoie Eminescu să fie apărat de nimeni”

Rep.: Există o discuție de mai mulți ani despre așa-zisul rol al culturii în societatea contemporană, în societatea asta a noastră de după 1989. Vedeti un rol mântuitor, izbăvitor al ei, de salvare?

M.D.: Nu sunt atât de naiv să-mi închipui că poezia poate face lumea mai bună. Fraza asta am mai scris-o eu în tinerețe. Și cu atât mai mult, nu cred că în capitalismul românesc, în societatea asta de consum destul de sinistruță și de neghioabă, mai încearcă cineva să se vindece prin poezie. Pe de altă parte, de-a lungul secolului trecut și în secolul acesta, multă lume a cântat prohodul literaturii și a poeziei, numai că poezia se întoarce, ca un bumerang, izbăvitor câteodată. Sigur, acum tineretul e bolnav de computer, intră într-o lume ireală fără să stea, cum am stat noi, cu cartea în față la lumina lămpilor, în copilăria mea lămpi cu gaz, și apoi la veioză, dar eu cred că dacă stăm un pic să ne uităm la destinul țărilor occidentale care prin anii 70, de exemplu în Germania se vorbea despre o criză a cărții, a culturii, și iată în 2010, la Târgul de Carte de la Frankfurt, a fost o mare de oameni, o revenire la carte. După ce a fost o saturație. La ei s-a descoperit mai devreme această armă teribilă care este computerul. La un moment dat, critica literară din generația mai veche se lamenta că, dom'le, nu se mai citește Eminescu, că nu se mai scrie... Nu are nevoie Eminescu să fie apărat de nimeni. Se apără singur. Poate să cadă în uitare 10 ani, 20 de ani, și 100 de ani. E ca și mostrele acelea de aur care pot fi îngropate și sunt descoperite după 100 de ani, 1.000 de ani. Literatura adevărată trăiește indiferent de câți târgoveți răsfoiesc o carte în clipa asta. Nu are importanță. S-ar putea ca în clipa asta când vorbim noi, știu eu, trei oameni în România să stea cu carte de Eminescu în mână. Eminescu există indiferent de câți cititori are el și ce modă e acum. Nu cred că trebuie să ne lamentăm. Suntem derutați într-adevăr, pentru că societatea de consum a venit după seceta de dinainte de 89 și a venit cum vin apele tulburi, care duc la vale și gunoaie și mizerie. Curentul acesta e tenebros, dar fascinant. Eu cred că se vor limpezi lucrurile și cine este cu adevărat artist va rezista și cine nu, nu merită să reziste. (...)

Daniel SĂUCA

De la Vechiul Testament la e-mail

După o ediție în format electronic, datată 2005, Editura *Caiete Silvane*, Zalău, 2010, reia lucrarea scriitorului Györfi-Deák György intitulată **Curiozități sălăjene** într-o formă tipărită, cu specificarea pe prima pagină: *ediția a II-a, revăzută, corectată, ilustrată cu fotografiile autorului*. Cartea e una de publicistică, în sensul lărgit al termenului, așa cum i-l poate atribui complexitatea spirituală și de formație a unui important scriitor S.F. Având o poetică bine definită, autorul se distanțează de monografiștii cu morgă atotștiutoare: *Spre deosebire de Petri Mór, a cărui construcție monografică s-a remarcat prin sobrietate și exhaustivitate, articolele de față se apropie mai mult de anecdotic și poveste, descriind într-un limbaj simplu întâmplări de pomină, cu iz senzațional, specific stilului jurnalistic* (p.6). Cele treizeci și nouă de articole au apărut, pe parcursul ultimului deceniu, începând cu anul 2000, în paginile a nouă periodice sălăjene, toate în limba română. Cartea e scrisă direct în limba română, iar câteva mici scăpări de acord gramatical nu aduc prejudicii acurateții ei stilistice. Reprobabil e când literați cu nume având terminația *-escu* sau *-(e)an(u)* fracturează acordul între subiect și predicat. Cele mai multe, articole-reportaj, toate aceste *curiozități sălăjene* au o tentă diegetică, unele chiar o tensiune narativă, care la face atrăgătoare. Poate fi observată și o tendință de așezare alfabetică a titlurilor, rânduială ce nu se respectă întru totul, când e vorba de o operă, în mare parte, de creație.

Aurul de piatră, textul care deschide cartea, începe cu legenda numuliților, *niște fosile care arată ca niște monede de piatră* (p.8), prezente și în asfaltul de pe străzile din Jibou, iar fabulosul se metamorfozează treptat în istoria salinelor de la Dej, Turda, Cojocna sau Sic. În descrierea bătăliei de la 1705, unde oastea lui Rákóczi Ferencz a fost înfrântă, pe dealurile de lângă Jibou, de către armata imperială austriacă, legenda se amestecă în proporții egale cu istoria. Ca în miturile fondatoare, găsim aici începutul familiei Wesslényi și al celebrului ei castel. N-ar fi îngăduit să scăpăm din vedere că, începând cu primul text, articolele sunt urmate de o bibliografie conexasă, indicând cu mare precizie sursa subiectului, atâta cât e urmărit în latura sa științifică. În articolele despre monumentele religioase din Jibou sau din satele-suburbii, fie că sunt de rit reformat sau romano-catolic, fie ortodox, autorul îmbină vaste informații de istorie locală cu cunoștințe foarte exacte din Biblie, în special din Noul Testament, apoi cu bogate noțiuni de arhitectură eclezială, devenind adesea polemic ori chiar caustic. **Casa cu hegheduși** e o bucată de literatură epică ce dă la iveală un robust talent narativ. De altfel, legătura cu proza beletristică e asigurată aici în multe feluri. Spre exemplu, în **Casa din Jibou**, pe baza a două romane de Jókai Mór, autorul reface un episod din viața agitată a baronului Wesslényi Miklós. Apoi, întâlnim pagini peste care plutește fantoma de profet modern a lui Jules Verne. Sensibilitatea autorului acestei cărți, dar și onestitatea lui, sunt o dată în plus deslușite atunci când în materie de istorie nu ezită să-l consulte și citeze pe David Prodan, iar în cazul folclorului, fie și local, pe Adrian Fochi, Ion Taloș, Petru Caraman ori chiar Dimitrie Cantemir. Uneori, în pagină, e atâta abundență de informație științifică, până și în chestiuni de istorie locală, încât calitatea riscă să devină defect. E cazul reportajului intitulat **Cu pluta printre secole**, unde autorul creează aievea atmosfera unor tradiții din îndepărtate vremi, cum ar fi transportul sării pe Someș, învie, sub ochii noștri, viața tumultuoasă din evul de mijloc.

Cum spuneam, darul de prozator al lui Györfi-Deák György poate fi simțit în chipuri neașteptate. În **Dragostea**



îmbogățește bunicile el își pornește textul de la un roman, **Timbrul cel rar**, de Robert Graves, pentru a plâsmui aproape un eveniment despre filatelia în Sălaj. O caracteristică a întregii cărți este – în mod justificat, fiind vorba de reportaj – fuga după senzațional, sfârșind mai de fiecare dată, cu marcarea unor priorități de pe teritoriul Sălajului. Una ar fi cazul preotului Laurențiu Bran din Alunișul de azi, care, pe la 1890, a făcut primele traduceri din poezia lui Eminescu într-o limbă străină, aceasta fiind, evident, maghiara. În același context, autorul urmărește destinul unor publicații efemere, apărute în localitățile mai răsărite ale Sălajului.

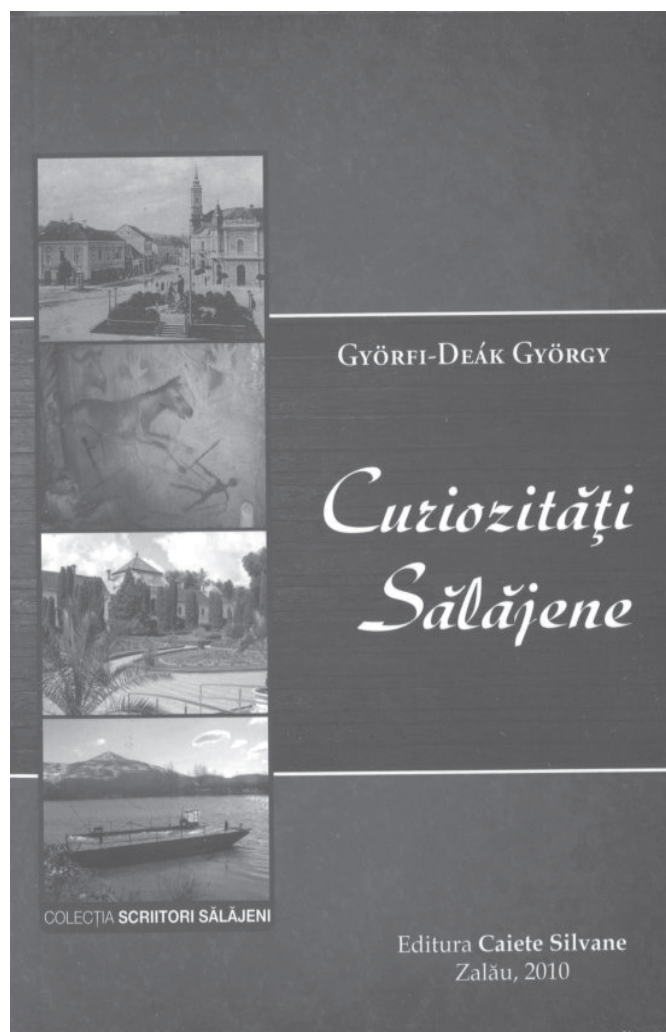
Prin recurență, destinul familiei Wesselenyi devine tema majoră a cărții, iar baronul Wesselenyi Miklós, rămas în istorie ca **bourul de la Jibou**, figura ei centrală. Fascinat de profilul baronului, Györfi-Deák scrie despre el plasându-l în context social, îl proiectează la granița dintre legendă și realitatea istorică. Pornind de la statuia acestuia situată în centrul municipiului Zalău, răsfoiește istoria tuturor monumentelor publice din oraș. Nu sunt lăsate pe dinafară nici alte figuri contemporane baronului. **Leii de piatră** e un titlu-capcană, ca să poată spune povestea baronului de Surduc, Jósika. În acest text, prin tehnica narativă a *povestirii în ramă*, strecoară o istorioară hazlie într-un context grav. Într-un alt cadru, dicționarul biobibliografic **Oameni de seamă ai Sălajului** e doar un pretext pentru a face, pe lângă, istoricul lucrărilor de acest tip din județ. Ceea ce-l singularizează pe autorul acestei cărți între intelectualii Sălajului de azi nu e nici pe departe scrisul, care pe mulți îi atrage, uneori nenorocindu-i pe viață, ca lămpile foarte puternice pe fluturii de noapte, ci pasiunea, talentul unic pentru origami. În cea mai importantă, prin subiect, tabletă a volumului, aflăm ce înseamnă origami: *E un cuvânt japonez compus din două sintagme: ori=a îndoi, gami=hârtie. Se referă la figurinele obținute printr-o succesiune de plieri a unei singure coli de hârtie. Tradiția japoneză cere ca pe parcursul lucrului să nu se folosească niciun fel de lipici sau creioane, vopsele pentru colorat. Este un act magic care îi farmecă pe copiii de orice vârstă* (**Origami la Jibou**, interviu

realizat de Dușa Baiski, p.119).

Autorul își definește bucățile din această carte *tot felul de povești năstrușnice* (p.96), dar – dacă citim cu atenție – observăm că mărturia lui e o capcană: identificăm de la o pagină la alta structuri literare diverse, eseuri, povestiri, articole, tablete, reportaje. Multe sunt cronici de carte mascate, care, sub aparența anecdoticului, descriu tratate, volume enciclopedice, rarități bibliofile. Un exemplu ar putea fi **Ortodoxia salvează etnografia** (pp.121-124), unde ilustrația, o fotografie cu biserica Sfântul Nicolae din Rona, potențează textul, completând mai mult de jumătate din sens. Altele, cum este **Phoenix-ul sălăjean** (pp.125-128), au curgerea naturală a unei narațiuni, fără poticneli în amănunte științifice.

Spre sfârșitul lucrării, se profilează câteva teme noi, unele abordate doar în treacăt. Una ar fi destinul culturii scrise în Sălaj. **Revistele școlare din Jibou** (137-142) e un lung și bine documentat articol despre presa școlară din Jibou, util și din punct de vedere statistic și sociologic. De salvarea, pe plan județean, a culturii scrise, autorul se arată preocupat în **Supraviețuitorii** (pp.156-159). În **Sărbătorile la maghiari** (pp.147-152) sunt atinse aspecte ce țin de etnografie și de antropologie. Pornind de la un reper cultural, în cazul de față, inventatorul mașinii cu abur, în **Trenulețul electric** găsim un instructiv și util reportaj despre cea mai importantă ocupație din zona Jibou: aceea de ceferist. Tot așa, în **Tigrul și prim-secretarul de partid** avem cea mai emoționantă istorie a Grădinii Botanice din Jibou. De altfel, Grădina Botanică este obiectul mai multor capitole din carte, unul din toposurile predilecte ale autorului. Cartea se încheie cu un **Index de persoane**, menit să-i accentueze rigoarea și caracterul documentar. Scrisă alert și compartimentată judicios, pentru a nu obosi, într-un stil pigmentat de umorul tonic și ironia cu țintă precisă, **Curiozități sălăjene** e mai mult decât ghidul spiritului al unui șir de cronotopi.

Viorel MUREȘAN



Abonează-te la

Caiete Silvane*

Revista lunară de cultură a județului Sălaj

Abonament revistă
3 lei/lună; 36 lei/an

Abonament revistă + carte
(apărută la Editura Caiete Silvane)
7 lei/lună; 84 lei/an

Centrul de Cultură și Artă al județului Sălaj

*Prin oficiile poștale și factorii poștali, prin Damco sau prin redacție (0260-612870).

Un fel de foșnet de brocart

Una dintre acele întâmplări neașteptate și excepționale, din speța celor despre care nu știi dacă ele dau peste tine sau tu, ca individ, dai peste ele, mi-a pus în mâini un volum de versuri deosebit de frumos, a unei poeteze de existență căreia nu știam, până în momentul lecturii versurilor sale.

Poetesa se numește **Dina Horvath**, iar volumul de versuri se numește „**Poeme în crinolină**” apărut în anul 2011 la **Editura Caiete Silvane din Zalău**.

De la bun început aș vrea să spun, așa ca o viziune de ansamblu, că am descoperit arhitectura elaborată a volumului, una gândită profund, rezultând de aici o plăcută impresie de robustețe combinată cu rafinament și eleganță – aproape preclasică - a construcțiilor imaginilor poetice pe care le transmit cititorului poemele incluse în cuprinsul cărții.

În acest context, asemeni nervurilor gotice ale unei construcții edificate fără grabă, putem descoperi temele grave, profunde, care domină și traversează volumul, teme pe care se dezvoltă când individual, când într-o subtilă împletire-învârtejire, creând structuri poetice, de culoare și cu trimiteri auditive, care reverberează în suflet și în minte, adâncă vreme după încheierea lecturii.

Poetesa Dina Horvath – strălucită necunoscută a poeziei românești, până azi (cel puțin pentru mine) – se dezvăluie ca o creatoare completă, rafinată, deplin stăpână a limbajului poetic, evoluând nonșalant și grațios, într-un fel de menuet combinat cu gavotă, punctat de acorduri profunde, dramatice, de ciacconă pentru vioară solo...

Dina Horvath este o foarte bună stăpânitoare a limbajului poetic. Poezia sa este fluidă, dă senzația de lejeritate, seamănă pe alocuri cu incantațiile străvechi, respingând absolut facilitatea! Densitatea simbolurilor, a temelor mari, filozofice, chiar ezoterice câteodată, puse să consune, îți dezvăluie – ție cititorului – marea strădanie depusă în șlefuirea cuvântului, pentru ca opera poetică, în finalitatea și deplinătatea ei, să se constituie în ceea ce eu, repet, consider că este o arhitectură poetică, rafinată și totală.

Una dintre temele favorite ale autoarei este cea a „trecerii printre urechile acului”, a încercării fundamentale care trebuie trecută, aceea în fața căreia omul se simte mic, dar înaintea căreia trebuie să se întărească. Această temă, combinată cu cea a „pierderii îngerului păzitor”, devine o ocazie care o face pe poeză să se interogheze – pe ea, dintr-un exterior al ei – o determină să-și pună întrebări profunde legate de părăsirea de către divinitate, pe care ades o înțelege ca pe un fel de zeu primordial. Aș recomanda pentru înțelegerea spuselor mele lecturarea poemelor „*Hei-rup*”, „*Requiem II*” sau „*Cântec de trezit îngerul*”.

Cu toate acestea, în dialogul acesta stelar cu sine și cu lumea sa (și a altora), poeta regăsește și se hrănește din spiritualitatea pierdută a firii și a lumii („*Învier*”), acolo unde lumina – aceea ca o salvare – este restituită și re-așezată în locul și poziția care se cuvine să o ocupe.

Un poem minunat este și „*Învrăjire*”, acolo unde fluiditatea versului este de-a dreptul regală, acolo unde metaforele alunecă aidoma apelor mari și liniștite către destinația lor finală, fără involburări, fără patimi distructive...

O altă temă, mare și grea, preluată, distilată în limbaj poetic, este cea pe care încerc să o denumesc „abordarea ezoterică”. În poemul „*Mult puținul ei de viață*”, vom descoperi aluziv distilat-rafinat, oarecum în trecere, ecouri de „nuntă alchimică”, aceea a împletirii roșului cu albul, ca mai apoi să ne scufundăm în tristețea pierderii iremediabile a acelei vârste vegetale, cea în care puteai „*să fii melc*”...

Mai mult, poemele „coboară în semne” – așa ca în poemul „*T(r)otuși*” – prin subtila folosire a simbolurilor grave, cât și prin fluidele versuri cu ecou de incantație – incantație la care m-am mai referit deja – așa cum putem exemplifica, acum, cu poemul „*Cântecul furnicii*”, sau cu „*Indicații orchestrale*” unde registrul ezoteric alunecă înspre dorința de perfecțiune, frumusețe, chiar frumusețe absolută!...

Poetesa Dina Horvath are un mare dar, acela al de-vulgarizării cuvintelor comune, profane („*La cosit pereți*”), descoperim aici o desprindere către înalt, prin care balastul convenționalului este depășit, eliminat, în favoarea unei iluminări spirituale, atât de necesară sufletului omenesc.

Sunt foarte frumoase și poemele momentelor fundamentale – cum este „*Pământ*” – acolo unde descoperim că moartea este, de fapt, un fel de trecere către Devenire. Un gând frumos și odihnitor, dincolo de durere, dincolo de toate...

Frumoase sunt și poemele de dragoste, mi-a plăcut mult „*Pastel în doi*”, apoi superbul pseudo-sonet „*Am uitat*” și poemele-catren, cele fără de titluri - cele pe care eu le-aș numi „*Nenumitele*”...

Întreg volumul e frumos.

Nu știi dacă ceea ce am scris eu acum este o cronică literară (nu susțin asta), mai degrabă am scris un text de întâmpinare, impresionat de frumusețea poeziei pe care am citit-o. Din această atitudine, oarecum neconformă, nu am avut inimă să „rup” fragmente de poem ca să prezint, schematic-didactic, frumusețea vreunei metafore sau voola vreunei idei. Am preferat să numesc titlurile poemelor care, din punctul meu de vedere sunt poemele-cheie ale acestui volum – fapt care se constituie, în final, la o invitație a lecturării „*Poemelor în crinolină*”. Atunci voi putea fi aprobat, depășit sau respins – consecință a afirmațiilor mele. Oricare variantă e posibilă. Probabil și corectă.

Totuși, acum la final, supus dictaturii spațiului de tipar veșnic prea mic, aș dori să citez două *nenumite*, ca argument și ca bucurie imediată, dăruită iubitorilor de poezie din acest volum de versuri:

Prima *nenumită*

*mereu noi stoluri dintr-un minus semn
trec înspre plusul unor țărături calde
râvnind făclia care le va arde
suspinele în vin și untdelemn.*

Și a doua *nenumită*.

*mă rebotez mereu întru cuvântului
deplinul meu stăpân dușman și frate
și-l rog să mă dezlege de se poate
cu viața lui pre moartea mea călcând.*



Dan Marius DRĂGAN

Poetul care a recreat metafora

Poet al contrastelor pentru care poezia devine o exorcizare a trăirilor, Marcel Lucaciuc construieste un lirism de factură existențialistă în volumul *Poemul care a împușcat metafora*, al cărui titlu este un paradox; *poemul nu împușcă metafora*, ci o recrează în manieră originală. Discursul liric, care deși este organizat în grupaje, alcătuiește un întreg ce reunește aceleași teme și motive în jurul cărora poetul se confesează.

Primul grupaj, *Lumina*, se deschide cu un *Argument* care anticipează problematica opului prin motivele prezente, și anume *umbra, tăcerea, ființa care tace* traduc, în nuce, poetica meditativă a lui Marcel Lucaciuc: „umbra mea/ părăsește informă/ ființa tăcerii”. Poem al perturbării interioare, al singurătății și al însingurării, al comunicării fisionate, *Jurnal* combină într-o rostire clară revolta, solitudinea, disperarea, speranța, devenite rațiuni poetice: „împart/ singurătatea naltă/ cu toamnele /(...)/ e vremea/ când ne iubește/ doar ea/ disperarea”. Universul pe care îl creează poetul este unul ghimpat, sentimentul închiderii devine obsesiv, iar evadarea imposibilă: „o/ gheară de sânge/ e-ntr-un/ universul” (*Albatrosul*).

Imaginea oximoronică este fragmentată într-o subtilă expresie a solitudinii în caverna căreia poetul gravează lirismul: „a rămas cu mine/ în alb îndoliată/ fără mâine/ și fără victorii/ singurătatea frumoasă” (*Nimic deocamdată*) Zborul, căderea devin motive poetice și definesc cele două coordonate ale ființei: dorința de transcendență și neputința ei: „flori de cuc/ mi-au incendiat/ zborul”; „mi-amintesc/ prețul fix/ al căderii”. Degradarea elementului cotidian, lumea ca grotă subterană în străfundurile căreia zace *Nimicul*, insignifiantul sunt surprinse de poetul-cavitar. Strigătul estompat al ființei aflată într-o veșnică „gară pustie” se consumă într-o realitate sordidă, atinsă de morbul decrepitudinii: „mă aflu mereu/ într-o gară pustie/ cu mâinile-mi slabe împing/ o mare cantitate de zori/ pe șinele ruginite”.

Dimensiunea ludică a existenței este nuanțată în manieră gnomică în poemul *Joc* în care sentimentele fac parte din recuzita devenirii într-un real alterat: „de la o vreme/ am început/ să trăiesc/ ca o biată/ marionetă // cineva/ trage sforile/ eu/ îmi joc/ sentimentele // poate/ cel mai frumos/ poate/ cel mai trist/ nedrept de real // joc”.

Poetul, asemenea lui Rimbaud, se depersonalizează într-un dialog liric în care se revendică sacralitatea logosului. În interiorul imaginilor artistice se confirmă nivelul profund al discursului concretizat într-o metaforă extrem de lucidă: „hohotele iernii/ au îngenucheat orașul/ lacrimile lumii/ intră în cuvânt/ peste pleoape somnul/ – mirele luminii – /eu ești/ tu sunt/ ano-/ timp/ îngânând/ nonșalanța” (*Anotimp*).

Rafnamentul stilistic al lui Marcel Lucaciuc transpare din pensulațiile vibrante ale penelului său, din imaginile simple, dar subtile și din structura compozițională coroborate cu elemente de tehnică parcă decupate din pictură. Poemul este nuanțat de expresivitatea jocurilor de lumini și umbre ce-i conferă autenticitate: „intru/ până la tâmpole/ în lanul/ de stele // aș putea/ să te pedepsesc/ cu-n sărut/ coborându-te-n/ venele mele” (*Lanul de stele*). Tensiunea lirică este menținută de versul scurt, însă amplu din punctul de vedere al experienței, al tăcerii aparent liniștitoare. În esență, versul esențializează combustia interioară a artistului care încearcă să redea metafora umanului atât de nestatornic în trăire și simțire: „pe genunchii mei/ aștepți acum/ doar finalul/ afară/ plouă fără tine/ toamna/ calcă pe sentimente/ amară” (*Doar finalul*).

Psalm decorat elegant se dezvăluie a fi poemul *Am uitat*, Marcel Lucaciuc dovedindu-se a fi un colecționar de *gravuri poetice* care parcă reproduc lucrările din interiorul curților senioriale. Ființa iubită este liliacă, de o puritate asemenea celei eminesciene: „părul tău mirosind/ a castane/ coapte // mâinile albe, două/ rafale de/ crin // mângâierea sângelui cald/ tânăr aproape”.

Poezia care deschide grupajul *Poemul care a împușcat metafora* este o artă poetică, o esențializare a trăirilor, o oglindire a unei suferințe prelungi care macină ființa până la descompunere; *în și prin* vers poetul este văzut în toată ecloziunea lui, el elimină emoția întâmplătoare și creează o stare permanentă de redare a trăirilor autentice: „poemul/ abia dacă e/ rana mea/ deschisă”.

Căutarea marelui poem este, în fapt, o căutare a propriei identități, o încercare de definire a sinelui; poetul se psihanalizează într-o lirică a căutării și multe poeme din acest grupaj nuanțează ideea neîmplinirii care creează o stare de disconfort (*Poem neterminat, Poem nescris, Poem amânat*).

Fiecare contur are expresivitate proprie, iar creația pare un adevărat instantaneu postmodern scăldată în tonuri „textente” pe linie cărtăresciană: „pentru tine/ care ești prea frumoasă/ ca să fii preafrumoasă/ îmi voi amaneta sentimentele/ la un preț derizoriu/ cu banii promiși/ voi deschide/ o casă de rugăciune/ voi înființa un partid/ al pioșilor/ va înflori-n artere/ floarea sacră/ nebunia/ sensul va fi/ o viperă/ superbă” (*Poem de dragoste*).

Regalul îl reprezintă însuși poemul eponim, devenind o sinteză a grupajului, scris într-o tonalitate ironică, pe alocuri, alteleori accentul cade pe nota gravă a societății decavate, compromisă și la nivel artistic: „cineva strigă întruna/ intrați în europa!/ intrați în europa!/ nu/ ușile sunt ferecate/ pe masă/ arde lumânarea/ și nu mai știu/ dacă voi termina/ vreodată/ poemul care/ a împușcat metafora” (*Poemul care a împușcat metafora*).

Marcel Lucaciuc este un poet al umbrei, al oglinzii, al tăcerii, al albului imaculat, al singurătății în care el - poetul se află într-o comunicare directă și vibrantă cu subiectul reprezentat - cu solitudinea. Se distinge în poemul său gustul estetic și o percepție care depășește limita vizibilului. Capacitatea de sugestie a creației lui Marcel Lucaciuc ar consta în faptul că reușește să investigheze în detaliu propriile trăiri, propriile frământări interioare, printr-o sciziune a eului cuprinsă într-o metaforă inedită: „poemul acesta îl scriu/ cu o mână/ de ceară/ aproape de noapte.../ pe un perete/ râde întruna/ umbra mea răsturnată” (*...De la capăt*).

Planeta de hârtie se deschide cu *Autoportret*, poem ce se remarcă prin autenticitatea imaginilor artistice și prin tehnica sintetică: „peste valul/ de vremuri și/ prețuri prospere/ sunt/ frunză de cuc/ în amurg/ sângerând/ când fulgerul vână/ noaptea uitării dezmiardă”. Principalele trăsături ale poemelor lui Marcel Lucaciuc sunt tocmai aplecarea spontană către neliniștile sufletului, către efemeritatea lucrurilor, către inutilitatea sentimentelor, coroborate într-o poetică a nuanțelor și a caracterului schimbător al peisajului redat „en plein air”: „speranțe ard zadarnic/ în ploaia/ mincinoasă/ trăiesc la capătul/ planetei de hârtie/ nu știu nimic/ despre limba/ păsărilor” (*Planeta de hârtie*); „ca lumânări aprinse/ de primăveri/ preaniși/ iubita mea/ îmbătrânesc/ și brazil” (*De iarnă*).

Grupajul *Scrisori către Isolda* reiterează motive și teme

din celelalte grupaje lirice. Autorul este un temperament, un analist acribios al sufletului, un interpret al stărilor, iar ineditul îl creează pe de o parte prezența cromatică a albului ce se regăsește în combinații distincte care contrastează, pe de altă parte jocul sugestiv de reflexe dintre profunzimea umbrei și componenta spectrală difuzată de albul imaculat: „șuieră vântul alb/ (...)/ plouă/ cu strigătul tău/ peste noapte” (XXXI); „pietrele plâng/ albe/ în albia/ neseacă” (XXXII); „mi-a recrutat tristețea/ culegătorul de umbre” (XXXIV); „coboară noaptea/ peste luminile/ gemene/ cohorte de îngeri/ trec prin/ oraș/ cu aripa frântă/ de fulgerul/ negru/ roi de schimbări/ în ochii/ stelelor” (XXXV); „în cimitirul stelar/ vin

veștile albe/ pe întuneric/ au remaniat/ sentimente” (XL).

Asemenea lui Octavian Paler, Marcel Lucaci își studiază cu sagacitate singurătatea, o disecă și o așază sub lupa poeticului într-o fină metaforă. Și totul în „sala de operație” a logosului unde poetul își construiește lirismul febril, meditativ și confesiv. Poezia lui Marcel Lucaci poate exorciza solitudinea, dar nu o poate elimina. Autorul se recomandă, prin acest volum, drept un artist atent la detaliile de conținut, fasonând elementul stilistic fără pedanterie, cu o naturalitate care-i creează autenticitate.

Imelda CHINȚA

Alexandru Petria – un „haiduc al spiritului”

Alexandru Petria s-a făcut cunoscut, pe rețeaua literară, prin luările sale de poziție incitante, contestatate, provocatoare vizând fapte reprobabile comise de personalitățile noastre din varii domenii (politice, administrative, culturale etc) precum și de situații sociale revoltătoare, produse de legi nedrepte. Atitudinea și mesajele sale (literare și civice) denotă că valoarea supremă pe care o cultivă este libertatea în slujirea căreia și-a pus întreaga viață. Autorul s-a născut la 27.02.1968 în orașul Dej (jud. Cluj), situat la confluența Someșurilor. După 1989 a fost șeful Comisiei pentru abuzuri și drepturile omului în CPUN Dej, redactor de investigații la revista „Zig-Zag” în București și la alte reviste, iar după întoarcerea în Ardeal a devenit redactorul șef al săptămânalului „Monitorul de Someș”. Din anul 2000 conduce propria-i publicație lunară „Realitatea de Bistrița-Năsăud, Dej și Gherla”.

Până la volumul de proză scurtă DEANIA NEAGRĂ /1/, Alexandru Petria a mai publicat: două volume de versuri (în 1991 și 1992), un volum colectiv de interviuri și romanul ZILELE MELE CU RENATA (2010).

Prozele scurte, care alcătuiesc volumul DEANIA NEAGRĂ (localitatea Deania fiind replica imaginară a Dejului natal), reprezintă decupări sângerânde din realitatea cotidiană, iar toate, reunite ca într-un joc de puzzle, alcătuiesc o frescă a societății românești în devălmășia creată după bulversarea valorilor morale din perioada actuală (capitalismul românesc de junglă).

Întâmplările vizează: fie avatarurile specifice principalelor vârste ale omului, de la fragedă pruncie (*În abur*), adolescență (*Inițierea*), maturitate (*Casablanca*) și senectute (*Moartea pornoromancierului*), vizând efecte taumaturgice (exorcizări); fie înfierări ale comportamentului parveniților care se cațără pe scara socială postdecembristă, recurgând la hoții (*Poveste de Crăciun*), șantaj, cumpărări de diplome și funcții (*Corul vânătorilor*) etc.; fie încercări de punere pe picioare ale unor mici afaceri oneste, sortite eșecului (*Și garoafele au viermi*). *Miralma sau din dragoste pentru Salma Hayek* urmărește transformările psihologice nefaste produse în mintea personajelor normale de religiozitatea dusă la absurd.

Faptele povestite sunt aspre, dure și tandre, ca viața însăși. Deși ca vârstă literară Alexandru Petria aparține novăzeciștilor, el nu aderă la fracturism ori la postmodernis-

mul demolator, ci, prin vocația construcției epice, continuă inițiativele șaiszeciștilor. Prozele sale scurte urmează structura epică încetățenită, de la intrigă spre punct culminant urmat de un deznodământ în general moral.

În proza scurtă intitulată *Când este în toane bune cucul*, este descrisă o faptă de pomină, simpatomatică pentru perioada aspră pe care o trăim. Întrucât cocoșatei Afinia, moartă la 94 de ani, nu i se putea închide capacul coșciugului, haidamacii de la pompe funebre procedează în felul următor: unul îi pune sub față o pernă iar celălalt se lasă cu greutatea piciorului 47 pe coloana vertebrală – după ce trag un gât de palincă – și problema este rezolvată prin sfărâmarea vertebrelor. Multe nedreptăți actuale ar trebui rezolvate prin astfel de mijloace. Chiar și unele Istории ale Literaturii Române, anchilozate...

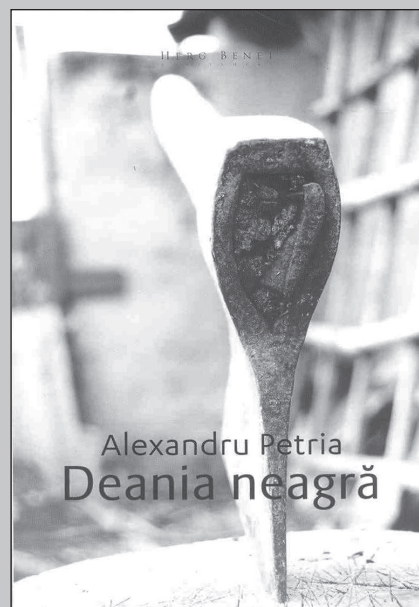
Filosoful român Constantin Amărieuți consideră că în literatura română pot fi întâlnite trei tipuri caracteristice: tânărul voievod, monahul și haiducul /2/. Prin dragostea de libertate manifestată, Alexandru Petria reprezintă un „haiduc al spiritului”.

Lucian GRUIA

1. Alexandru Petria – DEANIA NEAGRĂ (Ed. Herg Benet Publishers, 2011)

2. Constantin Amărieuți - EMINESCU SAU LUMEA CA SUBSTANȚĂ POETICĂ

(Ed. Jurnalul literar, București, 2000)



O scară la cer

Pe măsură ce anii trec, într-o goană absurdă, îmi este tot mai greu să privesc peste umăr. Vrând-nevrând, singurătatea mă ajunge din urmă, căci mulți (prea mulți!) dintre oamenii pe care i-am cunoscut - întâmplător sau nu - pe drumurile aspre ale vieții, azi, nu mai sunt... Îi pot regăsi doar în duioasele amintiri ce mă învăluie, uneori, ca o puternică mireasmă a brazilor veșnic tineri, ca un cântec șoptit al izvoarelor din tenebrele munților. Și atunci, mă răvășește trecutul - poate, singura noastră certitudine! - iar în minte îmi vin, blânde ca o adiere de vânt peste păpădii, versurile lui Nichifor Crainic: „Întrebat-am vântul, zburătorul/ Bidiviu pe care-aleargă norul / Către-albastre margini de pământ: / Unde sunt cei care nu mai sunt? / Unde sunt cei care nu mai sunt?...”

Am răsfoit inneguratele vremuri, întrebându-mă când anume și în ce împrejurare l-am cunoscut pe scriitorul Ștefan Goanță. Cred că adevărata întâlnire s-a petrecut, în toamna anului 1993, pe când eram un foarte tânăr profesor, la Școala Normală din Zalău (astăzi, Liceul Pedagogic „Gheorghe Șincai”). Directorul din vremea aceea (domnul Iuliu Suciu) mi-a dat o carte (Altauul de nisip, Editura Universalia, Craiova, 1993), rugându-mă să o citesc și să o prezint, zilele următoare, în fața elevilor. Lansarea cărții a avut loc, în sala 16 - o sală de curs înzestrată cu rafturi pline de cărți, cu portrete ale scriitorilor români, cu o bogată colecție de reviste literare. Mărturisesc, acum, că am fost cuprins, în momentele acelea, de o mare emoție și că eram ușor copleșit de importanța evenimentului. Sub privirile adolescentelor ce se pregăteau să devină educatoare sau învățătoare, ale profesorilor de vârste și de specialități diferite am vorbit despre primul roman al lui Ștefan Goanță. Ulterior, autorul a rememorat - printre multe altele - anii de carieră didactică, a evocat înflăcăratele zodii și lumea lui Tovionescu - prototipul „omului de tip nou”, precizând, în final, că volumul este dedicat tatălui său, condamnat la 18 ani muncă silnică. Îmi aduc aminte că m-au impresionat statura impozantă a scriitorului, vocea de bariton, stăpânirea de sine, calmul și privirea lui pătrunzătoare. Toate acestea erau parcă menite să-i fascineze și să-i domine pe auditorii săi, la fiecare lansare de carte. Mai târziu, aveam să-i citesc și chiar să-i prezint multe alte cărți, publicate cu o ritmicitate de metronom (*Patul de zăpadă* - 1995, *Vinul de piatră* - 1997, *Zodia Țărului* - 1998, trilogia *Popescu E. Napoleon* - 1999-2001, *Teatru* - 2002, *Moartea e facultativă* - 2003), remarcând harul său de povestitor, registrul adesea parodic ori alegoric, credința nestrămutată în valoarea miturilor, a legendelor, a tradițiilor și a obiceiurilor populare; în frumusețea plaiului românesc; în sacralitatea pământului străbun. Din păcate, locul unde s-au întâmplat cele mai multe și mai frumoase întâlniri literare (biblioteca de la Casa de Cultură a Sindicatelor din Zalău) nu mai există, confirmându-se, astfel, ceea ce Ștefan Goanță spunea, într-un interviu: „Din punct de vedere spiritual, trecutul este mai important decât actualitatea pe care o trăim, pe care o cunoaștem cât de cât, pe care o răbdăm și care ne răbdă, pe care o înfrumusețăm și o urășim (...). Vom trăi tot mai cerebral,

tot mai puțin afectiv, tot mai în afara omului ca podoabă, ca îngemănare fericită între rațiune și sentiment. Trecutul fuge, însă, în urma noastră, se estompează, pierde și căutarea lui devine tot mai zadarnică. Ne lăudăm că îl trăim concomitent pe azi cu ieri și cu mâine, dar adevărul este că ieri moare și ne lasă săraci de el” (*Caiete Silvane*, nr. 54-55, iulie-august 2009).

Răsfoind, cu înfrigurare, îmi dau seama că l-am cunoscut pe Ștefan Goanță, mai ales, în afara unor evenimente solemne. De multe ori, în diminețile de vară, ne imbarcam în tânăra mea *Dacia Nova* și - după ce ne înarmam cu tot felul de undițe, nade și cârlige - luam drumul Virșolțului, încrezători în șansa noastră de pescari destoinici. Acolo, pe malul lacului, tot așteptând să prindem „peștele cel mare”, mi s-a revelat, deodată, *Omul Ștefan Goanță*. Cu pălăria și pelerina lui decolorate de soare, bătute de vânturi și de ploii, mi s-a părut că-l văd și că-l ascult, aievea, pe Sadoveanu însuși. Vocea lui - de această dată, stinsă și domoală - depăna, din caierele încălcite ale „lunii întoarse pe dos”, firul propriei sale vieți pe care o retrăia și o rescria, căutându-i rostul pierdut. Anii copilăriei (petrecute, undeva, în Oltenia) se întretaiau cu anii scurtei studenții bucureștene (când audiasse cursurile lui G. Călinescu și Tudor Vianu ori îl colindase, la Mărțișor, pe Tudor Arghezi), cu anii de pe șantierele patriei (Sădurel și Teleajen), cu anii de ucenicie ca dascăl (la Gilgău Almașului), cu susținuta și fructuoasă activitate de instructor artistic, de regizor și actor (la Casa Orășenească de Cultură din Zalău), cu atâtea și atâtea altele, încât amarele versuri eminesciene i se potriveau de minune: „Și când propria ta viață singur n-o știi pe de rost, / O să-și bată alții capul s-o pătrunză cum a fost?” Soarele asfințise de multă vreme, iar monstrul dormea, probabil, în adâncuri și nu se dădea nicicum prins. Oricum, uitasem de el, sub năvala îndepărtatelor povestiri și mă întrebam, surprins, dacă „totul era roz și plin ca în literatură” (Geo Dumitrescu). Dar nu era și se putea citi aceasta, în ochii mari și negri ai omului de lângă mine; un om greu încercat de intemperiiile sorții: un *Om* pe care doar îl știusem, până atunci.

...Când scriu aceste rânduri, afară se anunță o frumoasă zi de sâmbătă și mă gândesc (nu știu de ce!) la ultima poezie scrisă de Marin Sorescu, pe patul morții: „Un fir de păianjen / Atárnă de tavan. / Exact deasupra patului meu. // În fiecare zi observ / Cum se lasă tot mai jos. / Mi se trimite și / Scară la cer - zic, // Mi se aruncă de sus. // Deși am slăbit îngrozitor de mult / Sunt doar fantoma celui ce am fost / Mă gândesc că trupul meu / Este totuși prea greu / Pentru scara asta delicată. // - Suflete, ia-o tu înainte. / Păș!Păș” (*Scară la cer*).

Neiertătoare vremuiește vremea și mi-este tot mai dor, în fiecare dimineață, de malurile înverzite, de unda lacului Virșolț. Îl mai aștept pe Ștefan Goanță. În zori, vom pleca...

Marcel LUCACIU



Literatura rezistenței la totalitarism

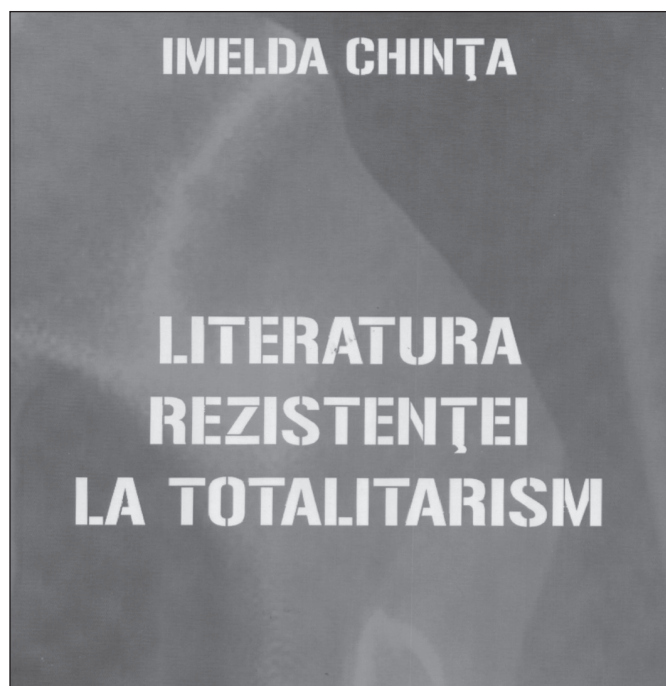
Recent, după vizita în țara noastră a Hertei Müller, debaterile pe tema "rezistența prin cultură", tot una cu "rezistența la totalitarism prin literatură", au cunoscut o vie recrudescență. Întrebarea în jurul căreia se învârt polemicile este: a existat în România această formă de înfruntare a dictaturii comuniste? Cartea Imeldei Chința, *Literatura rezistenței la totalitarism*, vine la țanc pentru a face lumină în această chestiune. Lansarea cărții a avut loc în 26 martie 2011, la Jibou, cu prilejul "Zilelor Caiete Silvane". Cartea are la bază teza de doctorat a autoarei.

Când o să răsfoiți pentru prima dată cartea, nu se poate să nu fiți impresionați de bibliografia bogată parcursă de autoare pentru a o scrie. Este vorba atât de opere ale unor scriitori străini, cât și de opere ale scriitorilor noștri. Sunt convins că d-na Chința a citit toate cărțile, studiile și articolele din bibliografie, ceea ce i-a permis să rezume, să tragă concluzii și să dea sentințe pertinente, reușind să scrie o carte interesantă și instructivă sau, într-un cuvânt, o carte foarte bună. În prezentarea de față, voi menționa numai referirile autoarei la scriitorii români și operele lor, pentru a răspunde la întrebarea din preambul.

Încă din primul capitol o să aflați că a existat și la noi rezistență prin literatură la totalitarism, indiferent cum o numesc unii sau alții (activă, pasivă, reflexivă, de supraviețuire, mistico-religioasă etc.), din moment ce au existat, în perioada comunistă, scriitorii cărora li s-a tras moartea din scris (Marcel Mihaș, Marius Robescu, Virgil Mazilescu), numeroși scriitori care au fost întemnițați sau interziși, și au existat, de asemenea, cărți și reviste retrase, arse sau topite. Sunt menționați și comentați scriitorii Petre Pandrea, I.D. Sârbu, Nicolae Steinhard și Paul Goma ca fiind cei care au opus o rezistență activă la totalitarism. Jurnalele și memoriile, exponente ale literaturii de frontieră, au constituit în multe cazuri suportul relatărilor unor scriitori români despre epoca totalitară, suportul protestelor sau al ideilor lor "subversive". Sunt menționați și comentați Mircea Vulcănescu, Nicolae Steinhard, I.D.Sârbu, Petre Pandrea, Mircea Zăciu, Alice Voinescu, Paul Goma.

Comunismul nu este altceva decât o *utopie*, iar toate încercările de traducere a lui în faptă au degenerat în totalitarism, în *distopie*. Despre cele două noțiuni, cât și despre opere literare utopice și distopice, aflăm amănunte în capitolul al doilea. În special distopia a dat naștere la numeroase și faimoase romane de ficțiune, iar printre autorii lor întâlnim și numele unor scriitori români dispăruți sau în viață. Sunt menționați și comentați Mircea Eliade cu *Noaptea de Sânzâieni*, Constantin Țoiu cu *Galeria cu viță sălbatică*, Fănuș Neagu cu *Scaunul singurătății*, Augustin Buzura cu *Orgolii* și I.D. Sârbu cu *Adio Europa!*. Teatrul absurd al lui Eugen Ionescu, în speță piesa *Rinocerii*, demască absurdul fascismului care este o formă hidoasă a totalitarismului, ne convinge autoarea.

Un întreg capitol - capitolul trei - este dedicat memorialisticii închisorilor. Se acordă un spațiu amplu *Jurnalului fericiții* al lui Nicolae Steinhard care, deși se intitulează jurnal, a fost scris după eliberarea din închisoare. El este un exemplu edificator al supraviețuirii prin cultură, și anume a formei de supraviețuire *mistico-religioasă*. Acest jurnal i-a prilejuit Imeldei Chința și o judecată despre literatură în general, pe care o transcriu, în primul rând pentru că ea privește și cărțile mele, în sensul că ele, spre deosebire de jurnalul lui Steinhard, nu îndeplinesc, în suficientă măsură, acest punct de vedere, în al doilea rând, pentru a ilustra scrisul Domniei Sale, iar în al



treilea rând pentru că ea poate fi utilă ucenicilor în ale literaturii: "Creația presupune stilizare, descindere într-o interioritate febrilă din magna căreia izvorăște logosul aprins, dând naștere unui polifenol ce plăsmuiește un destin în jurul mai multor destine. Acest compus organic, în afara unei atitudini iezuite, trebuie să construiască portrete, să surprindă într-un panoptic al mentalităților, idei, opere de artă, fizionomii mai mult sau mai puțin cunoscute, peisaje descriptive impregnate de lirism, să nuanțeze attribute indelebile, truvabil nealterate." Într-un alt paragraf, autoarea menționează: "...actul creației presupune efort și creație, exigență concretizată într-un op existențialist stilizat până la cele mai profunde substanțe." În capitol, mai sunt menționate cărțile de memorii ale lui Ion Ioanid, Constantin Cesianu, Sabin Ivan, Constantin Noica, Paul Goma. În același capitol este descrisă drama individului încarcerat și se pun în antiteză victima și călăul, pe baza celor consemnate în scrierile memorialistice ale unor scriitori români, printre care cartea lui Virgil Ierunca, *Fenomenul Pitești*.

În ultimul capitol, al patrulea al cărții, autoarea face o paralelă între totalitarismul la noi și cel cubanez, între literatura noastră antitotalitară și cea cubaneză, și face un amplu portret scriitorului disident cubanez Armando Pérez Valladares.

Menționez că este vorba de o carte care se adresează persoanelor foarte avizate, că ea este scrisă într-un stil elevat, abundând de neologisme care cu greu pot fi găsite în dicționare, folosite parcă cu scopul de a îngriji accesul la carte al oamenilor de rând. Eu, care fac parte din această ultimă categorie, m-am chinuit serios ca să deslușesc sensul unor cuvinte străine, care, culmea, aveau fiecare câte un corespondent românesc! Nu-mi dau seama de ce nu a fost preferat acesta din urmă! Iată ce spune, pe această temă, George Banu, fost președinte al Asociației Internaționale a Criticilor de Teatru, actualmente profesor la Sorbona: "Româna este foarte frumoasă când e vorbită direct și neafectată de toate neologismele care mie, din afară, îmi scapă și pe care nu le iubesc." Nenorocirea este că ele "scapă" și majorității celor dinăuntru.

Artemiu VANCA

Florin Horvath

Cap. V din romanul în pregătire *Ultimul festin*

Flavia curăță în odaia de alături. Jucării de-a valma. Peste ele, mătura familiei prăfuite după bunul plac ... La tine liniște, chiar dacă durerea e întregă. Vagi aburi de coniac îți provoacă identitatea cu poziții simple: Raluca se joacă. Mama mătură. Tata face cercuri din fumul țigării ... Să vină marii maeștri aici, unde vor afla sfânta familie a secolului ics ... ics.

După ore de admirabilă dăruire ar apare poate pe o pânză un măr cu un obraz roșu și altul alb, o ceapă verde cu coada-n cruce pe un cuțit ruginit. A se nota, domnilor, subtilitatea ideii de a transla familia în natură moartă ... Iată că doar marea suferință ivește în noi ecouri filosofice. Chiar dacă ne simțim mai puțini buni, ce contează, devreme ce suntem mai profunzi!

Așa-i și cu viața. Devine genul de femeie care te intrigă și pe care cu atât mai mult o iubești. Chiar dacă ști că-i curvă! Sună strident, asta e ... și totuși sună, telefoanele și necazurile se ivesc nechemate. N-ai încotro și ridici.

- Alo, familia Alexiu? Simți cum Himalaya se-ndeaș în cojnița de piață.

- Alo? Vulcanul Fuji se-așterne bibelou pe măsuta ta de telefon ...

- Vă rog să repetați ...

- Dom'le am întrebat dacă este familia Alexiu! ... Inflexiuni și ton de director, ce mai.

- Nu dom'le, aici e haremul lui Mohamed al doilea, ală de n-a prea stat pe-acasă. Închizi peste apelativul cu cei mai adepți fideli.

- Cretinule!

- Noroc pe tine, să mai afli câte ceva despre umila-ți persoană. Așa sunt unii, grijulii cu semenii. Tacâm complet. Îi iei nevasta, liniștea, personalitatea, dacă se poate ... iei tot.

Flavia, în prag, te măsoară somnoroasă. A schimbat banda. Jos Schubert, vivat ABBA!

- Mă lași să-ncep curățenia și aici? Mătura frământă covorul nerăbdătoare.

- Hai, zău, lasa-mă. Te-or umple găngăniile de-atâta zare.

Părăsești cuminete fotoliul, gândind că nimic nu-i mai trist ca situația creată, ridicolul ajuns la culme și dându-și aere de mare salvator ... Traversezi grăbit hall-ul. Sari treptele câte două. O iei spre pădure. Umbrele dospesc greu între trunchiuri somnolente. Timpul se dilată. Pași de secol topindu-se în iarba înfrigurată. Ca atunci: noaptea te-a cuprins domol, lingându-ți gândurile înfrigurate ...

*

Gânduri semețe, de fecior domnesc. Cărarea tulbure sfârșește în porțiță. Intrare dosnică, umblată mai mult de bătrânii curții. Încuiat. Ocolești ostenit cu mintea rămasă încă în tainele pădurii. Curtea mare e-n fierbere. N-ai ochi pentru asta. Podul. De dincoace, armașul ivit nu se știe de unde așază fără o vorbă mănua de zale apăsându-ți umărul.

- Cum cutezi nemernice?!

- Din noua poruncă.

Îțele se leagă brusc în trupul adevărului cumplit.

- Fie ...

Mâna rămâne dintr-o dată domoală. Curțile gem. Călărași se duc și vin cu grăbire. Coridoarele reci, cu lumina palidă, sleindu-vă pașii. Aștepți. În dreptul cotului cel mare săgetezi brusc înghițit de umbre. Alt cot. În urmă-ți ciubotele armașului dupăindu-ți pe suflet. Bolta și marea arcadă, apoi la stânga. Bezna-i cumplită. Zuruitul zalelor trece-n pripă, depășindu-te. Ieși atent. O iei înapoi spre iatacul doamnei. Din întunericul temerilor tale ochii tătănelui îți săgetează cugetul. „Întipărește adânc băiete” ... Ușa e întredeschisă. În fuioarele de lumină, patul răvășit. Încremenești. Vocea paharnicului înțepă urechile odăii. „În sănătatea ta, Voico!” Lungești gâtul. Pocalul greu se unduie sub mustățile corbești. Bea adânc, picurându-și pe albul cămeșii. Picuri grei din sângele Domnului spovedesc goale țâțele hohotind despletite. Te-au găsit înpietrit cu ochii uscați pe goliciunea adevărului. Nicio lacrimă ... Doar zgomotul bulgărilor peste închipuitul coșciug al mamei. Te-au dus în beciurile de jos. Sub umbrele făcliilor tremurul zornăit al lanțului. Dincolo de zăbrelele groase, statura Măriei Sale zidită tulbur pe răsufletul neputinței. Pletele încă falnice mucezesec bălai. Icoană cenușie a unei dreptăți înjunghiate...

Ți-ai mestecat cu greu urletul. N-aveau gând să te ucidă. Nici n-aveau pe cine. Erai ca o stâncă pierdută în tenebrele deznădejdi. În fapt, lepădarea sângelui nu se cheamă moarte ... Moartea-i doar lepădare de pântecul ce te-a rodit.

*

Foșnetele se sparg în lărgimea frunții. Aerul visează sub greul corodelor. Măine, ieșire cu dichis. „507” așteaptă im-pasibil, după regula că nimeni nu se-ndeaș la necazurile al-tuia. De fapt, greutatea își au farmecul lor numai ca elemente de curiozitate la procesul verbal încheiat cu viața. Mai ales cancanurile notabile. Când cu teama în fundul sufletului, când cu nonșalanța dintre două fumuri, la o parolă ... Telefonul îți revine în minte. E chiar șocant „scumpul de el.” S-o fi întors de la Paris sau de-aiurea cu grija expresă a Flaviei: „ți-am adus asta și asta, să le vezi, o minunăție ... A, cum puteam să te uit? În taxi, la ședință, sub perna de la hotel, peste tot numai tu! Nici nu pot descrie dragă... Lume bună, civilizație la apogeu. Minuni la tot pasul ... A, eu abia aștept, numai să n-ai necazuri. Ei da, pentru unii aviația cere sacrificii. Ce vrei, nu toți au stofă de martiri. Da, da aștept ... Pa, pa ... alo, dacă nu se poate totuși, aștept să mă anunți!”

De bună seamă, nicio prezență nu-i de neînlocuit. Se-ntâmplă ca cineva drag să ne lipsească. Așa că viața urmându-și cursul ne-ndeamnă să-l înlocuim cu „alt drag” ... noi să fim sănătoși. Minutele se preling. Eziți la-ntrebare. „Cum naiba nu bănuiește?” Mătură în continuare ca și când lumea ar fi decorată doar cu sfinți. Deschizi. Uite că nu mai mături. Pe-o margine de fotoliu odihnesc fesele martirizate. Negligeul lunecat atât cât trebuie. Poză apetisantă, de vinovat convins că merită iertarea deplină. Ochii mai siguri ca niciodată. Surâsul enigmă între bujori „a la minut” ... Vă cercetați în parte. Tu

ești doar decorul la revista ilustrată abandonată în fotoliu.

Brusc, renunță la truc măsurându-te frontal:

- S-a întâmplat ceva?

- Nu. De când n-a mai conversat, ne-am descoperit veleități de fachir.

- Să cred că lipsa mea te tonifică?

- Întrucâtva... Cum îți spuneam, devenind eu fachir, am înțeles cât de strâmt pare spațiul ăsta pentru tine.

- Nu înțeleg.

- Lasă-mă să termin! ... Ajuns, cum spuneam, la concluzia asta, cred că-i bine să afli că subsemnatul nu-ți reproșează nimic, dacă o să-încerci în timp rezonabil să-ți schimbi domiciliul.

Tresare. Sâni stau lipiți de transparența albăstruie.

- Tu ai băut? ... dar Raluca? ... Cu ea cum rămâne?! Atacul dezlănțuit sugerează că drum de mijloc n-ar prea fi.

- Chestia cu Raluca era bine s-o cântărești înainte. Sau te-a asigurat mărețul director că întreprinderile mamut au și grădinițe corespunzător aseasonate?

- Așa deci, navigăm în ape tulburi.

- Numai când nu se vor fluvii, apele știu să se despartă de bunăvoie. Ochii se-ngustează. Feliile de rasă gata de atac. În torci spatele ieșind neutru. Hohotele dezlănțuite încearcă să te cheme insistent. Traversezi hall-ul dintr-o dată, străin de tine. Ahile abandonându-și lancea frântă.

Aleile cu obraji palizi sub lumina neonului. Pornești agale spre celula de alarmă. Sub geana serii, ochiul mamei întrebă nedumerit: cine o fi emis decretul că fără dragoste viața are rost? Răspunzi plopilor ce înșiruie alea: dragostea e și atunci când poți să mai depeni un basm fericirii agonizând ...

*

Cer plumburiu peste umezeala ce scaldă totul în boarea stropilor reci. Treci îngândurat, copie în mic a vremii păcătoase. Te macină îndoiala grea strecurată în suflet. Evident că nu te naști niciodată unde ți-ai dori și când ți-ai dori. Dacă printr-o irevocabilă decizie, acolo sus, steaua ta surâde, atunci în compensație tu, fie și accidental, vei surâde noroiului. Te conformezi dintr-o cu totul altă legitate și oftezi fără a înțelege, că în fond, poți fi și steaua și noroiul de sub tălpi, alchimie ciudată la ipoteza că steaua după care oftăm nu-i decât noroiul răsturnat ce poate fi și deasupra.

iu răsturnat ce poate fi și deasupra.

Cotești la dreapta, lăsând șoseaua în noapte. Inșiști să înaintezi cu luminile în ochi spre porțile umbrite de frământarea santinlei. Odată trecut de poartă, iei în ghete alea ce duc spre pistă ... Rafale repezi îți clatină gândul, prevestind icnit despre destinul născător de farse. Din pâcla enervantă a ceții, doi ochi porniți pe căutare. Tu ții dreapta, precaut. Până la urmă ochii se aprind, verde fosforescent, mărturisind că tu ești căutatul. Bravezi pe stânga drumului, fluierând fals. Ochii cercetează fidel în cercuri egale. În fond, dacă toate-s relative, de ce n-ar fi și curajul?

Pilotezi un supersonic ... te desparti de nevastă, da nu știi să treci de ochiul unei pisici! Din marginea drumului, coroanele copacilor constată: numai o pisică poate măsura, cu atâta insistență de fosfor, lungimea fricii ... Te abții să nu-ți scuipi în sân. În fond, străbunii se tăiau în războaie, mureau sau își îngropau camarazii și nu se sfiau să-și scuipe în sân. Unde e dar perfecțiunea? ... Dar Flavia? Fosforescențele încremenesc. În palma-ntinsă o flacăra albă lucește dureros. Apoi suie-n ceață, ca o vestală spre un altar ascuns ... Fuior de fum. Strângi degetele pumn. Redeschizi. În palma netedă recunoști că a murit lumina. Ca o părere, devreme ce-i minciună la numele lucrurilor ... Inșiști spre zebra, înșirându-ți gândurile.

Flavia-i acasă, mocnindu-le pe-ale ei... Și între voi, el, savurându-și victoria. Dincolo de toți, bătrână, umbra Ralucăi, ... întregesc un spectru al singurătății. A acelei singurătăți râvnită și bocită de-o viață, a singurătății ce ți-o lasă moștenire ție, dezamăgire întoarsă în liniștea timpului ...

Silurile de alb prefiră ceața. Avioane în visare murdărind întunericul. Somația. Santinela te obligă să-ți luminezi fața. Execuți, închipuindu-ți cam cât prețuiește viața în fața unei parole ... Culoarul în penumbră. La capăt, Val, mai palid, ca-n ceasul morții, strânge sub braț casca etanșă ca la un „gradul unu” real ...

Oprești, dilatându-ți privirile. Surâde dintr-o dată, absent de la recensământul morților. Întinde degetele albastre de amintiri ... Întinzi mâna și tu. În fond, de ce n-ai trata un mort foarte drag ca pe unul viu? Încerci să îngâni ceva. Sub căldura palmei, amintirile mor mângându-te de albastru.

- Salut Alexiule! ... Ce-ai pățit? Pilotul de serviciu iese de la baie. Nu răspunzi. Destul că treci prin Valentin, somnambul, zdrențuindu-i conturul în căutarea amintirii ce nu moare...

Sălaj: Festival de folclor în amfiteatrul castrului roman de la Porolissum

Ansambluri folclorice din județele Sălaj, Maramureș, Cluj, Bistrița, Mureș și din Chișinău, alături de soliști vocali, în total circa 300 de participanți, sunt așteptați la cea de-a 36 ediție a festivalului «Ecouri Meseșene», ce se va desfășura pe 7 august, în premieră, în amfiteatrul castrului roman de la Porolissum, în organizarea Centrului de Cultură și Artă și a Consiliului Județean (CJ).

«După încercări mai mult sau mai puțin reușite de a organiza în alte locuri festivalul «Ecouri Meseșene», am ajuns la concluzia că e bine să-i găsim un loc stabil și să revină în timp la valoarea la care a fost în momentele de vârf. Trebuie să recunosc că în ultimii ani s-a cam diluat ca și participare. E păcat, pentru că e o manifestare care are tradiție și a fost, de-a lungul timpului, una de referință în zonă. Castrul de la Porolissum, și în special amfiteatrul,

cred că poate fi un loc potrivit pentru o asemenea manifestare», a declarat, miercuri, într-o conferință de presă, Tiberiu Marc, președintele CJ Sălaj.

Potrivit directorului Centrului de Cultură și Artă Sălaj, Daniel Săuca, manifestarea va aduce în scenă ansambluri folclorice din județele Sălaj, Maramureș, Cluj, Bistrița, Mureș, dar și o formație folclorică din Chișinău.

Organizatorii vor asigura tuturor celor interesați transportul gratuit până la castru, ținând seama de faptul că acesta se găsește la câțiva kilometri distanță de orașul Zalău.

Bugetul alocat evenimentului este de circa 30.000 de lei, din care jumătate este asigurat de CJ Sălaj și cealaltă jumătate de Centrul de Cultură și Artă.

AGERPRES

Concurs de creație literară pentru elevi – ediția a XVI-a

Joi, 2 iunie a.c., a avut loc premiura câștigătorilor Concursului de creație literară pentru elevi – ediția a XVI-a, concurs organizat anual de Casa de Cultură a Sindicatelor Zalău, în colaborare cu Cenaclul literar „Silvania”. Anul acesta au participat 14 concurenți, șase la secțiunea poezie și opt la cea de proză. Din juriu au făcut parte: prof. Iuliu Suci (președintele cenaclului), prof. Imelda Chința, prof. Marcel Lucaci, prof. Ion Pițoiu-Dragomir și subsemnatul. Pe secțiuni, câștigătorii au fost: la secțiunea poezie – premiul I, Camelia Crișan (cls. a XI-a, Gr. Șc. „Gheorghe Pop de Băsești” – Cehu Silvaniei); premiul II, Mădălina Pop (cls. a XI-a, Liceul de Artă „Ioan Sima” – Zalău); premiul III, Larisa-Ioana Man (cls. a X-a, Colegiul Național „Silvania” – Zalău); mențiune, Andrei Fer (cls. a IX-a, C.N.S. – Zalău); la secțiunea proză: premiul I, Anamaria-Rodica Teglaș (cls. a X-a, Liceul Teoretic „Ion Agârbiceanu” – Jibou); premiul II, Denisa-Bianca Petric (cls. a X-a, C.N.S. – Zalău); premiul III, Paula Bărburaș (cls. a VIII-a, Șc. Gen. „Mihai Eminescu” – Zalău); mențiune, Daniel Barna (cls. a IX-a, Liceul Pedagogic „Gheorghe Șincai” – Zalău). Marele premiu i-a revenit, cu un grupaj de poezii, Alexandrei-Maria Mureșan (cls. a XI-a, C.N.S. – Zalău). Pe lângă premiile în bani, elevii câștigători au primit cărți și reviste. Astfel, organizatorii le-au oferit volumul *Zbor 3* (Ed. *Caiete Sil-*

vane, Zalău, 2011), o antologie a lucrărilor premiate la edițiile XI-XV ale Concursului; Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj le-a dăruit numere recente ale revistei *Caiete Silvane* și antologia *Primăvara Poeziei XI Kőltészet Tavasza* (Ed. *Caiete Silvane*, Zalău, 2011); de asemenea, premianții au primit cărți de la Asociația „Armonii culturale” din Zalău. Îi felicităm pe toți și în special pe mezina concursului, eleva Paula Bărburaș, care a debutat de curând cu un... roman, *Viața la 14 ani. Începutul sfârșitului (încercare de roman)*, lansat, pe 6 iunie a.c., în fața unui public numeros (colegi, profesori, părinți, scriitori, oficialități, presă, televiziune) în Sala festivă a școlii pe care a reprezentat-o și a absolvit-o ca șefă de promoție. Este îmbucurător – cum scriam pe coperta a IV-a a cărții Paulei Bărburaș – să constați că o tânără de 14 ani s-a gândit să scrie un roman! Astăzi, când majoritatea tinerilor aleargă după iluziile societății consumiste, un asemenea efort ține aproape de domeniul miracolului. După multe deziluzii privitoare la starea sufletească a generațiilor post-decembriste, avem, totuși, motive să nu cădem într-un pesimism fără ieșire. *Viața la 14 ani*, „încercarea de roman” (cum cu modestie i-a pus subtitlul) e un semn că, indiferent de tentațiile conjuncturii, aspirația spre valorile autentice este indestructibilă.

Daniel HOBLEA

Alexandra Maria Mureșan

(Cls. a XI-a A, Colegiul Național «Silvania», Zalău)

Zâna

Dacă ai fi avut chip
ți-aș fi știut zâmbetul,
pupilele ca două coacăze mari,
fragede,
obrajii murdăriți cu vată de zahăr
și tonuri prea grave de alb.
Doar rochia de stambă
și bulinele jucăușe din marțipan
au mai rămas din tine.
Și nu te-aș fi recunoscut
dacă nu ar fi fost
aceiași bulevard sub tălpile tale
și aceiași copii cu fețe naive
adăpostindu-se sub șalul tău solar.

Orașul din tine

Chipul tău e un LCD pixelat
cu melanină și pori;
Înăuntru
un laptop și iPod încorporat,
aparat cu două lentile macro
și super zoom incluse-n preț,
o autostradă cu un singur sens
spre laboratorul propriu de cofetărie,
stația de epurare și macara,
lumini de hemoglobină și mii de angajați
în super sediul tău 3D.
Și totuși, după finalul “shut down”,
ce dimensiune va avea sufletul tău?

Lucruri cu lipeală

Ești lipit de pereții blocului,
de sunetul urban ce te invadează,
de liftul cu butoane ieșite din modă
și din aprecierile Europei.
Lipit de praful gri de pe străzi,
de câinii vagabonzi care te aleargă
în fiecare zi pe aleea din parc,
de mirosul de cafea încins cu o țigară,
de chipul frumos din tramvai,
de televizor, net, muzica bună.
Ești lipit în fiecare zi
de 500 m garduri după autobuz,
de clasica bere din club,
de scaunul tău din metrou.
E timpul să te dezlipești:
“Urmează stația Timpuri Noi
cu peronul pe partea dreaptă...”

Firul

Ceasul
și-a sfârșit cadranul
înainte de vreme

Azi
e oră nouă;
mărșăluiește ploaia pe geamuri,
iar prin tocurile de la uși
a început să curgă o altă sevă

Ieri
firul vieții tale
se răsucea alb
pe fusul anilor grei.
Simțeau norii aruncați
peste sufletul tău
și sângele ți se umpluse
de ecoul ultimelor clipe,
al ultimului fus,
și-al celui din urmă fir
pătruns de rugăciunea
fără de moarte...

Anamaria-Rodica Teglaș

(cls. a X-a, Liceul Teoretic „Ion Agârbiceanu” – Jibou)

Cheia Sol

*În casa din oglinzi, o ciocârlie mecanică și-a pierdut partitura
printre cheițele ceasului. Atunci a apărut întâia oară...*

Toate simțurile îmi erau închise, blocate într-un loc care avea o mie de ieșiri și care fusese acum un minut în mijlocul lacului de ceară. Rațiunea mă făcea să cred că știam acel Univers și de aceea încercam să o resping cât mai clar posibil; nu doream oricum să știu, din moment ce nu m-ar fi ajutat cu nimic.

Ai fost și tu, cred, acolo odată - toți ați fost. Vă mai amintiți, nu-i așa? Scaunul învelit cu mătase aurie, clapele din catifea așezate ca piesele de Domino, supuse unui crunt avânt de violență, degete lungi și uscate care se plimbau ca piccioarele minuscule ale unui păianjen pe foile de hârtie. N-am aflat niciodată cine a fost primul sub ai cărui pași a scârțâit zăpada, dar încă mă bănuie senzația că am pângărit sanctuarul străinului de la cafeneaua din colț.

Mă învăluie încă de afară parfumul lui, cu izul acela bizar ce-i hipnotiza fără milă pe bieții muritori, umbra care radiază o căldură de gheață, ce topește orice încercare de a percepe realitatea. Malefică, sfâșietoare, prezentă într-un tot invizibil, răspândit prin Infernul paradoxului logic.

Era imposibil să te împotrivești, să negi ceva ce nu putea fi contestat nici măcar de o mică parte din libertatea de gândire pe care încă a avut bunăvoința să ți-o acorde. Așa a fost de când îl știu, iar voi poate veți fi de acord cu mine- pe cine păcălesc? Normal că veți fi de acord, doar nu s-a schimbat câtuși de puțin în atâtea secole întregi! Neiertător, ferm, gata mereu să pretindă, niciodată să ofere; iar eu sunt *mereu* acolo, pregătită să dau, fără speranța de a primi. O, cât de conștientă sunt de mine! Și mi-e scârbă și mă repugnă alter-egoul care acceptă așa ceva. Dar cum să-l refuzi? Cum, Doamne- Dumnezeu, îl poate refuza cineva pe el, tocmai pe EL?!

Îl aud și acum în spatele meu, cu palmele care-mi acoperă ochii, cu șuvițele subțiri de păr ce-mi alunecă pe gât și vocea... Acea voce asemenea unui drog de care nu te mai saturi și care șoptește mereu și mereu-

„Cântă, draga mea Anemone, cântă... !”

Și-mi simt antebrațul cum se mișcă, notele cum îmbrățișează moleculele din aer și oftatul său lung care-mi face pielea de găină și mă zguduie până în cel mai adânc colțisor al ființei mele. Era ultimul meu repertoriu, știa asta, de aceea mi-a dat voie să-l cânt pe Ravel și să mă înec în splendoare imperfecțiunii.

Apoi a plecat, brusc și fără să-mi vorbească, iar eu mi-am ținut promisiunea și am scris o carte de vizită; cartea lui de vizită. Dacă ai să te strecorei și tu în acea cameră, te-aș ruga să te uiți în paharul cu vopsea roșie și să-ți amintești de mine;

am reușit să-i scriu cu sânge doar adresa...

Diavolul este și întotdeauna a fost un adevărat domn.

Caleidoscop

Noaptea trecută am privit cum lumea ia sfârșit.

Călcăm apăsând firele de iarbă pe ale căror nervuri alunecau încet boabe de sticlă. Încercam să îmbrățișez mâna uriașă ce cobora din norul de platină ca să topească florile, dar m-am pierdut printre crengile copacilor. Am văzut în depărtare cum palatul furnicilor luase foc, pictând în roșu oceanul și am sperat că turnul din mijloc nu va atinge soarele.

Cineva dăra o machetă în dreapta mea, străpungând cu un fir de pai blocurile din apă. De undeva de la parter, un urs de jucărie întindea o sită în afara ferestrei pentru a prinde scoicile. La semaforul din centru, un fluture de nisip aștepta ca o frunză transparentă să învăluie licuriciul. M-am întrebat de ce nu a luat metrul...

Mi-am amintit că vântul mi-a trimis, azi-dimineață, într-un colet, o pereche de ochelari și m-am gândit să-i încerc. Ramele mi-au șoptit la ureche despre Univers, dar eu le-am spus să termine cu glumele, așa că s-au infuriat și mi-au acoperit ochii. Le-am rugat să-mi dea voie să văd, dar au zis că stelele o să se ascundă în spatele unor găuri negre. Când, în cele din urmă, am simțit cum pleoapele mi se dezlipesc, m-am trezit pe un aisberg, ținând în mână aurora boreală.

Noaptea trecută am privit cum lumea începe.

Recviem

Ești liber să numești asta cum vrei tu, cum ți-e mai ușor, oricum n-o să ajungă la tine; nu m-a lăsat inima să rup timbrele din dulap, ei mi-au spus că sunt prețioase, că sunt *amintiri*, așa că nu pot să ți-o trimit. Amintiri... Peste câțiva ani o să se transforme și bucata asta de hârtie în așa ceva? Promit că o să fiu acolo să văd – prostii! Să nu mă crezi, nu promit nimic; doar mă cunoști – mă cunoști, nu-i așa?

Știi, am uitat cu desăvârșire să-ți caut numele la pagina zece a cărții, iar cartonul cu numărul de telefon l-am scăpat în scoarța copacului de la etajul trei – neîndemânatică la fel ca întotdeauna, ai spune. Ții minte că ți-am povestit odată mai multe despre mine? Eram pe bancheta din spate, privind prin șoferul invizibil parbrizul, iar ochii îmi cădeau uneori pe vitezo-metrul din plastic. Drumul era același pe care nu l-am mai văzut niciodată, cu crăpături pe sticla vopsită în gri. Deasupra, tornada a așezat tabloul de toamnă din camera bunicii, recicland rama din lemn; te-am rugat atunci să-l iei la tine, ca suvenir, dar mi-ai spus că peretele din frunze este prea mare și că o să arate ciudat. Nu te-am mai rugat nimic de atunci... Să nu crezi că am fost supărată - nu, am fost de-a dreptul revoltată. Cum ai putut refuza ceva ce ți-am oferit? Ceva de la mine?! Intenționasem ca el să fie ultimul lucru pe care-l las acolo, printre „ei”. Ah, nu mă lua în seamă, răceala mausoleului mi-a afectat gândirea! Sunt convinsă că ai avut dreptate, că ar fi arătat groaznic așa, atârnat de o scobitoare; doar știi perfect că nu am simț estetic.

Acum câteva zile m-am întrebat cum arăți, dar de fiecare dată am primit același răspuns: diferit. De ce ești diferit de mine? De ce nu putem fi la fel, măcar noi doi? Știi că nu am dreptul să mă joc cu clepsidra din capătul scării, iar tu când o ai nu lași niciodată nisipul să se scurgă, nu poți să-l lași.

Acum un sfert de minut mi-a dorit să fiu ca tine, am dorit să fiu TU, dar vreau să te anunț că m-am răzgândit; ce rost ar mai fi avut să joc *Ruleta Rusească* dacă așa fi acceptat așa ceva? Oh, uite, e rândul meu... Să nu te sperii dacă mă semnez cu o picătură de sânge, pentru că azi e vineri 13, și ieri am spart oglinda de pe hol.

Meseșul, dacii și get-begeții

Cuvântul „get-beget” nu are nimic de-a face cu antica populație tracică de la nord de Dunăre, despre care poetul Ovidius spunea că este mai sălbatică decât lupii cei cruzi, ci provine din limba turcă, cu sensul de: „cu o origine certificată, existent din moși-strămoși”. E un termen cât se poate de potrivit când dorim să persiflăm teoriile istorice trase de păr, precum este cea repusă în discuție de Napoleon Săvescu, care declară că n-ar fi urmașul Romei, ci romanii ar fi urmașii „noștri”, iar limba protodacă ar fi strămoașa tuturor celorlalte graiuri europene. În replică, să facem o excursie la mare în secolul I d.Hr. și să remarcăm faptul că autorul „Tristelor” și „Ponticelor”, aristocratul exilat de împăratul Augustus la Tomis, pe malul Pontului Euxin, a învățat cu greu graiul localnicilor, ceea ce arată că latina și limba getă nu prea semănau între ele.

Teoriile „get-begete” au o istorie lungă și plină de învățăminte. Primul care a luat-o pe arătură a fost grămaticul ostrogot Iordanes din Moesia. El a trăit în prima jumătate a secolului al VI-lea d. Hr. și a scris o istorie a goților, intitulată „Getica”, deoarece - greșeala unuia, folosul altuia - și-a confundat moșii cu băștinașii dobrogeni. Despre originalul autor nu se știe prea multe, iar puținele referiri biografice din lucrare prezintă aspecte contradictorii. Mama sa a fost alană, iar bunicii și tatăl său au slujit vreme îndelungată căpeteniile militare din acest trib, ceea ce a pus sub semnul întrebării însăși originea sa gotică. Important este că presupusul episcop de Crotona s-a considerat înrudit cu populația de peste Istru și astfel a transmis involuntar o serie de informații despre ea.

În 11 martie 1985, Mihail Gorbaciov a fost ales Secretar General al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. El a inițiat o serie de reforme prea puțin apreciate de liderii comuniști „încremeniți în proiect”. Iritat de „vântul schimbării”, Nicolae Ceaușescu a apreciat (greșit) că exacerbarea naționalismului ar fi o metodă ofensivă valabilă împotriva glasnostului și perestroicai, așa că a dispus în 1986 republicarea cărții lui Nicolae Densușianu, „Dacia preistorică”. Nu era vorba numai despre reafirmarea drepturilor românești asupra insulei Leuce (Albe), mormântul eroului Ahile, cunoscută azi ca Insula Șerpilor, cât mai ales despre zăcămintele submarine de petrol din regiune, ușor de exploatat cu ajutorul platformelor de foraj și lesne de prelucrat în combinatul de la Midia-Năvodari.

Pentru cineva pasionat de studiile folclorice, de miturile și legendele românești, „Dacia preistorică” (1913) este o compilație extraordinară, numărând aproape 1200 de pagini. Ea a fost alcătuită în special pe baza răspunsurilor primite de la învățătorii care au completat „Chestionarul istoric” (1895), corpus voluminos de texte, încă nepublicat integral. Densușianu a crezut că creațiile populare pot fi folosite să susțină ipoteza (socotită ca șovină de academicianul Alexandru D. Xenopol) că toate civilizațiile europene sunt urmașele pelasgilor, un fel de super-atlanți continentali. Ca să-l cităm pe Vasile Pârvan, acest „roman fantastic”, „plin de mitologie și de filologie absurdă”, a deșteptat la apariția sa „o admirație și un entuziasm nemărginit printre diletanții români în arheologie”.

Medicul Napoleon Săvescu și romancierul sălăjean Artemiu Vanca sunt numai doi dintre contemporanii care și-au propus să popularizeze cu entuziasm ideile lansate de fostul arhivar al Academiei Române. Primul trăiește în America și organizează an de an congrese de dacologie. Cu cel de-al doilea ne-am întâlnit recent în mai multe rânduri, iar anul acesta a lansat un roman, al treilea din „Ciclul comorilor”, cu acțiunea

în Zalău anilor 1948-1949. Eroul principal este Cornel Straja, băiatul învățătorului din „Valea Banului” (un travesti livresc pentru Bănișorul învecinat cu Marin, Peceiu și Cizer, localități amintite în carte cu numele lor real). Autorul însuși este copilul unor dascăli nevoiți să se refugieze după Al Doilea Război Mondial de la Viena, deoarece au refuzat să depună jurământul de credință față de noile autorități. La dispariția lui Adrian Păunescu, presa sălăjeană, preocupată de cele aproape 4 milioane de euro disputate de moștenitori, a scăpat momentul să reamintească faptul că, până în septembrie 1940, părinții poetului au fost învățători în satul Solona, comuna Surduc și, de asemenea, au ales calea refugiului.

„Comoara din Dealul Magiarului” (2009) este primul volum din trilogia publicată la Editura Contrast din București. Artemiu Vanca precizează în subtitlu: „Carte de aventuri pentru copiii între 7 și 70 de ani”. După întoarcerea din refugiu, în vara anului 1947, „domnișorul Corneluș” și prietenul său Ștefan, zis „Deșteptul”, se plictisesc în timpul liturghiei oficiate de părintele Recaș, poreclit „Popa Baston” și se refugiază în strana cantorului Vasile, unde răsfoiesc în joacă un Pentecostar tipărit în 1743 la București. Aici găsec o notație a părintelui Ioan Munteanu despre săpăturile efectuate în 1875 pentru descoperirea unui tezaur bisericesc ascuns în localitate. De altfel, comoara este amintită și în „Schița monografică a Sălajului” de Dionisie Stoica și Ioan Lazăr (ASTRA, Șimleu Silvaniei, 1908): „În Bănișor este un deal numit Magiar, despre care poporul spune că, pe timpul dominației turcilor, aici a îngropat Capitulul Romano-Catolic din Oradea Mare o parte din avere în buți pline cu aur și argint. La anul 1875 s-au făcut săpături, cu concesiune de la comitat, dar fără rezultat.” Cornel, zis „Șeful”, decide s-o caute împreună cu Ștefan și cu ceilalți doi prieteni ai lor: Mihai, zis „Păcală” și Andrei, poreclit „Moșul”. Pentru a preveni confuziile, este bine să verificăm în monografia lui Petri Mór, dealul nu este al Maghiarului, ci al Majarului (Mázvár), nume pronunțat ca Magiar de către localnici. Ștefan este un băiat deosebit de capabil, însă orfan de tată, prin urmare n-are resursele materiale să-și continue studiile la liceu, așa că băieții își propun să găsească aurul ca să-l ajute. Din păcate, reușesc doar să se umple de purici, de răie și să ridice în picioare întregul sat în noaptea de Sfântul Ilie.

Continuarea, „Secretul comorii” (2010), este cel mai bine scris volum din serie. Artemiu Vanca are ce povesti și știe cum s-o facă, narațiunile sale au ritm și captivează cititorul dornic să participe la evenimentele ieșite din comun. Dacă în prima parte, personajele nu aveau încă o voce proprie, aici ele încep să capete personalități distincte și să-și deruleze propriile povești. Hungarofobia autorului se domolește (da, se poate verifica pe internet, văcuțele, deși sunt paricopitate, pot fi potcovite cu niște fiare speciale, după imobilizarea lor într-un dispozitiv numit „caladău”), iar Cornel se împrietenește cu Piștabaci, ghidul din cetatea lui Báthory. Cum Ștefan rămâne acasă, în așteptarea unei burse orădene, oferite de episcopia greco-catolică, la liceul din Șimleu se înscriu numai ceilalți „trei mușchetari”. Viața de boboc din anul școlar 1947-1948 este povestită cu mult umor, iar originalele anecdote relatate sunt la nivelul valoric al celor din „Cișmigiu & Comp.” de Grigore Băjenaru. În contraponderare, intervin o serie de evenimente tragice: liderii țărăniști sunt arestați, li se intentează proces, poliția îi arestează pe elevii simpatizanți, vacanța de Crăciun devine „vacanța de iarnă”, regele Mihai abdică, statul comunist naționalizează fabricile, se dă o nouă lege a învățământului, este interzis cultul greco-catolic. Dozajul luminilor și umbre-

lor este perfect, lumea scilpitoare a adolescenței trăite intens este înfățișată în paralel cu agonia epocii „partidelor istorice” și începutul dictaturii proletare. Deranjează doar episodul re-luat periodic, dezvoltat pe parcurs, dedicat dragostei ascunse dintre Elisabeta Báthory și haiducul Pătru Mantu, din care ar fi rezultat o fată, Anastasia. Cum însă „contesa sângeroasă” a trăit între 1560 și 1614, iar eroul de baladă (1893-1924) călătorea cu trenul și cu automobilul, iubirea lor ar fi fost una absolut anacronică.

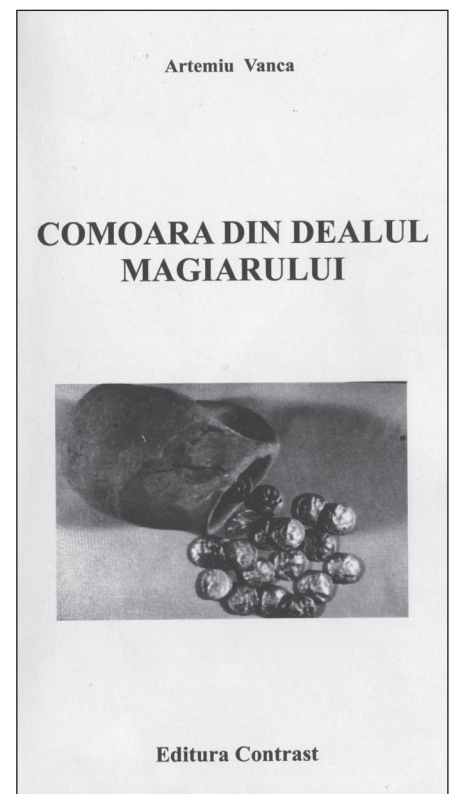
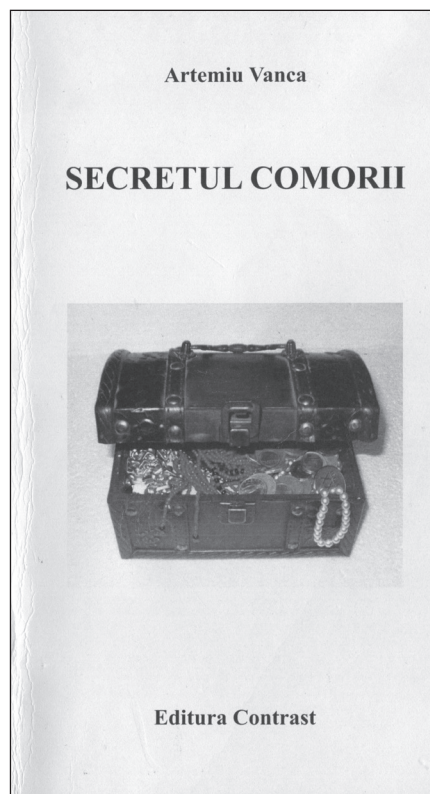
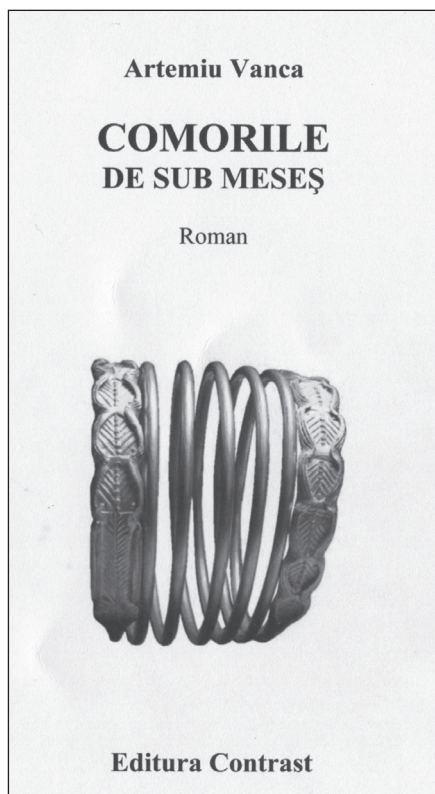
„Comorile de sub Meseș” (2011) și-a propus să încheie ciclul epic, dar nu face decât să continue povestea până în punctul când universul postbelic colapsează sub presiunea vremurilor. În august 1948, liceul din Șimleu a fost desființat, astfel încât elevii au avut posibilitatea să se transfere fie la Zalău, fie la Carei (da, pe atunci județul Sălaj cuprindea și Careii Mari, și Tășnadul, și Valea lui Mihai). Tustrei „șimleuanii” (Cornel, Mihai și Andrei) aleg Zalăul. Datorită desființării școlilor profesionale, ghinionistul Ștefan pierde posibilitatea de a pleca la Oradea, dar se înscrie la școala din Crasna. La recomandarea profesorului Niculeanu, Cornel Straja îl caută pe istoricul Eugen Miclea, un pedagog erudit, pe cale să se pensioneze. Totodată, la înmormântarea unui coleg decedat într-un accident de mașină, îl cunoaște pe învățătorul Liviu Mureșan din Moigrad, promotorul entuziast al teoriilor lui Nicolae Densușianu. Marele invizibil este omul de cultură Leontin Ghergariu, fostul director al Liceului de băieți, mutat între timp la Cluj. Vorbim despre un autor deja interzis în 1948, a cărui monografie zălăuană fusese trecută pe lista „cărților arestate”. Recuperat ulterior, după anii ‘70, ne-am fi bucurat dacă Artemiu Vanca i-ar fi citit „Raportul despre săpăturile arheologice efectuate la Moigrad” (Acta Mvsei Porolissensis IV, 1980). În verile anilor 1939 și 1940, în tabăra de pe dealul Pomet s-au adunat învățătorii jibouani și cu detașamentele de străjeri (organizația de copii a partidului legionar, un fel de hitler-jugend românesc). Arheologii amatori au descoperit drumul roman, au identificat urme de construcții, au stabilit traseul fortificațiilor și au găsit diferite vestigii mărunte: monede, geme, fibule etc.

Revenind la „Comorile de sub Meseș”, Cornel s-a împrietenit cu Ioan Doboș, zis Nucu, și în vacanța de Paști (scuzați, „vacanța de primăvară”) au vizitat regiunea unde cândva s-a întins fostul municipiu roman Porolissum. Ghidați de „Împăratul Traian” (paznicul de la ruine) și de dascălul din localitate, cei doi copii au trecut printr-o serie de aventuri și au nimerit peste niște jefuitori de morminte, care găsiseră un vas cu monede și două brățări din aur masiv. Dar nou-înființata Securitate a prins de veste, a intrat pe fir, i-a arestat și i-a interogată pe toți martorii (inclusiv pe cei minori). Învățătorul din Moigrad a fost declarat dușman al poporului și trimis la închisoarea din Sighetu Marmației, unde a și pierit.

Și tatăl lui Cornel a avut parte de necazuri. Aflându-se că pe vremuri a făcut parte dintre legionari, chiar dacă n-a comis nici o fărâdelegă și nici n-a participat la rebeliunea „zălțaților”, el a fost exclus din rândurile Partidului Muncitoresc Român și pus să-i convingă pe credincioșii greco-catolici din sat să treacă de bună-voie la confesiunea ortodoxă. În mod interesant, în ultima parte, romanul se transformă pe nesimțite într-un fel de jurnal al terorii, acțiunea este înlocuită printr-o sumă de însemnări laconice. Cortina este trasă brusc, lăsând cititorul în pragul celor mai întunecate evenimente din istoria țării: anularea libertăților cetățenești, începerea lucrărilor la canalul Dunăre-Marea Neagră, înființarea primei gospodării agricole.

Prin scrierile sale, Artemiu Vanca oferă cititorilor de pretutindeni un nou spațiu de explorat: Țara Silvaniei, cu pornire din „Valea Banului”. Și, cum ban la ban trage, când averile se înmulțesc și sunt ascunse în locuri nebănuite, comorile stârnesc interesul tinerilor, dornici să dezlege enigme și să refacă traseul parcurs de eroii din vechime. Toate narațiunile destinate vârstei imberbe au o singură finalitate: cunoașterea de sine. Dincolo de teoriile „get-begete”, „bune” doar pentru manipulările în scopuri politice, aflarea propriei identități rămâne câștigul real al fiecărui participant la aventură.

GYÖRFI – DEÁK György



Grupul statuar Wesselényi din Zalău

(Anul viitor Grupul statuar Wesselényi va împlini 110 ani)

1. Sculptorul Fadrusz János (1858-1903)



FADRUSZ JÁNOS.

Fadrusz János s-a născut pe 2 septembrie 1858 la Pojon (devenit în 1919 Bratislava), într-o familie modestă. Mama sa a fost localnică, tatăl său un imigrant din Moravia. După absolvirea școlii generale, părinții l-au dat să învețe meseria de fierar lângă un meșter din localitate. Ucenicul s-a dovedit a fi deosebit de talentat: făcea schițe, desene din memorie și după modele văzute, pe care apoi le executa cu măiestrie în fier forjat. Tot din tinerețe cioplea obiecte din lemn, pe care le vindea să-și completeze veniturile. Stagiul militar l-a făcut la Praga, unde a admirat sculpturile și clădirile frumoase, care i-au atras atenția în Orașul de Aur. După armată o perioadă s-a îndeletnicit cu vopsirea unor piese de porțelan. Din acest motiv o vestită fabrică de porțelanuri din Ungaria (fabrica de la Herend care funcționează și astăzi) a vrut să-l angajeze, dar a refuzat oferta destul de tentantă.

Apoi a început să modeleze diferite forme din ghips. După ce una dintre modele sale a fost prezentat la o expoziție din Pojon, un vestit sculptor vienez l-a invitat să studieze la Academia de Arte Plastice din capitala Imperiului. În timpul studiilor de la Viena s-a întreținut din o bursă oferită de niște bancheri

din Pojon. Acolo a studiat între 1886-1891 și a devenit artist apreciat în 1890 cu opera „Răpirea sabinelor”, a obținut premiul Academiei. Piesa sau opera sa de absolvire – Crucifixul - a obținut marele premiu la Expoziția Anuală a Artiștilor din 1892-1893. (De reținut că artistul însuși s-a legat pe o cruce în atelierul său ca să poată studia direct senzația de a fi crucificat. Din această piesă s-au făcut multe copii, din care unele au ajuns în străinătate. O copie de bronz servește drept monument funerar al lui Fadrusz.)

Devenit artist consacrat s-a stabilit la Budapesta și avea la dispoziție doar un deceniu de activitate (sau un deceniu și jumătate dacă socotim și anii petrecuți la Viena cu studii). În acest timp a executat o mulțime de statui și monumente (vreo 30) dintre care cele mai cunoscute sunt: Grupul statuar Maria Tereza (Pojon 1896), Grupul statuar Matia Corvin din Cluj (1902), Grupul statuar Wesselényi (Zalău 1902), Toldi Miklós se luptă cu lupii (1903). Alte opere ale sculptorului se găsesc la Budapesta, Szeged etc. Pe lângă monumente amplasate în spații publice a executat monumente funerare, decorațiuni, reliefuri, statui pentru instituții publice, reprezentând personaje istorice și mitologice. Nu toate operele sale au rezistat vicisitudinilor vremii. (De exemplu Grupul statuar Maria Tereza din Pojon, ajuns Bratislava, a fost aruncat în aer în

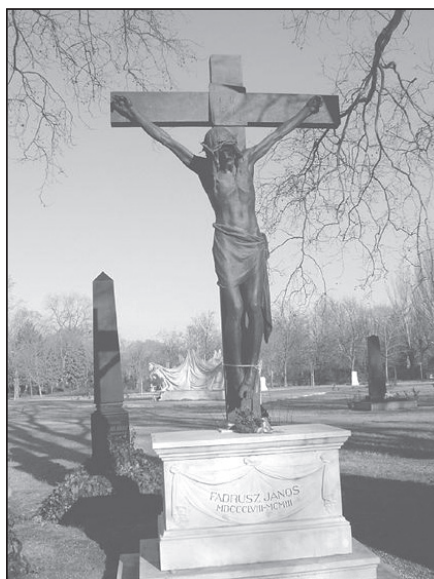
1921. Și operele sale din Ardeal au avut și au până și azi istoria lor...)

Fadrusz János a murit pe 25 octombrie 1903 de tuberculoză. A fost căsătorit cu o artistă talentată, (Derék Anna, 1872-1950), dar nu au avut copii împreună.

2. De ce au considerat cei din Zalău că Wesselényi are nevoie de un monument comemorativ:

Baronul Miklós Wesselényi (1796-1850) este originar din Jibou, unde a fost centrul domeniului familiei, unde există și până astăzi castelul Wesselényi. (Domeniul Jiboului din secolul al XVI-lea se afla în posesia familiei, iar castelul din Jibou a fost construit la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea.)

În anii de după 1820 Wesselényi a efectuat mai multe călătorii în Occident (Anglia, Franța, Germania, Italia etc.) A fost impresionat de diferența dintre nivelul de dezvoltare economică, socială, culturală și politică a statelor respective în comparație cu Transilvania sau Ungaria vremii. Din acest motiv a urmat introducerea unor reforme politice, economice, legislative și sociale pentru modernizarea instituțiilor, pentru relansarea economică și pentru a schimba mentalitatea oamenilor. Iar ca să dea exemplu, atât pentru ceilalți proprietari de moșii, cât și pentru țărani, Wesselényi și-a modernizat domeniul său din co-



Crucifixul care l-a făcut vestit pe sculptorul Fadrusz János (și care marchează și mormântul sculptorului)



Grupul statuar Wesselényi pe vechiul amplasament (se văd elemente din gardul forjat, candelabre și în spate clădirea Transilvania)

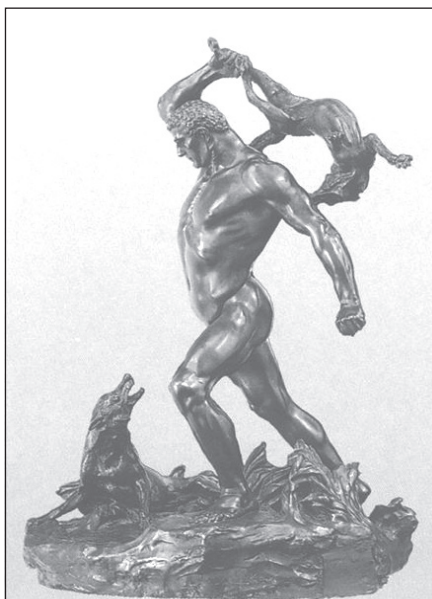
mitatul Solnocul de Mijloc (Jibou și împrejurimile) aducând soiuri de plante și animale mai productive din străinătate, mașini agricole și tehnologii moderne, care i-au adus anumite beneficii.

Pe lângă activitatea din gospodăria proprie a desfășurat o activitate publică intensă, contribuind la întemeierea și susținerea unor instituții culturale (cazino, teatru, școli, grădinițe, biblioteci etc.) A fost curatorul șef al colegiului reformat din Zalău și în această calitate a fost „sponsorul principal” al școlii. A fost un călăreț brav, a participat la mai multe dueluri, iar în timpul inundației catastrofale cauzată de sloiurile de gheață din 1838 la Pesta, el singur a salvat sute de vieți.

În calitate de aristocrat (baron), a fost membru de drept al dietei din Transilvania, iar după ce a dobândit posesiuni și în comitatul Sătmăr, a devenit membru și în dieta Ungariei. La ambele adunări legiuitoare a fost liderul opoziției reformatoare (al nobilimii liberale, progresiste). La Cluj în timpul dietei din 1834-1835 a editat o publicație „Relatări de la adunarea țării”, suspendată de autorități. A scris mai multe cărți: despre creșterea cailor și două opere politice: „Despre prejudecăți” (în care pledează pentru reformarea societății, pentru emanciparea iobagilor și jelerilor, pentru introducerea unor drepturi și libertăți democratice, volum publicat în străinătate din cauza cenzurii) și o altă carte politică „Cuvântare pentru cauza națiunii maghiare și slave”.

A fost un orator deosebit și poliglot: vorbea pe lângă limba maghiară, latină și germană și în franceză, engleză, italiană și română. În adunările comitatelor și în diete își susținea părerea cu argumente foarte temeinice și venea cu dese critici dure, dar justificate la adresa autorităților imperiale sau a nobilimii conservatoare. Datorită acestor critici a devenit un personaj incomod și a fost dat în judecată atât pentru editarea de publicație neautorizată, cât și pentru presupusa faptă de les majestate. (Prin abuz acuzația a interpretat faptul că acele critici aduse guvernării ar fi de fapt critici la adresa monarhului, deci e întemeiată acuzația de les majestate.) Deși a fost un magnat, unul care făcea parte din clasa privilegiată și un personaj foarte popular atât în Ungaria cât și în Transilvania, totuși a fost condamnat la patru ani de detenție. Din detenție și din exilul ce l-a urmat s-a întors aproape orb și grav bolnav.

Odată cu începerea revoluției de la 1848 din Ungaria, a pledat pentru urgentarea emancipării iobagilor din Transilvania, deoarece în Ungaria



Toldi Miklós în luptă cu lupii

această lege a fost votată în aprilie, iar dieta Transilvaniei nu era încă întrunită. (Viena trăgăna convocarea dietei Transilvaniei.) A fost numit de guvernul de la Pesta în funcția de comisar guvernamental pentru comitatele Crasna, Solnocul de Mijloc și pentru Districtul Chioarului. În această calitate a activat în vederea extinderii concomitente legislației privind emanciparea iobagilor (și a celorlalte legi revoluționare) în aceste comitate, simultan cu unificarea acestor părți cu Ungaria.

În calitatea sa de moșier, încă în luna aprilie a ușurat obligațiile țăranilor dependenți pe propriile domenii. Îi îndemna și pe vecinii și cunoscuții să procedeze la fel. A urgentat convocarea dietei Transilvaniei (care a avut loc apoi în mai-iulie 1848), unde el a prezentat proiectul legii privind eliberarea iobagilor și jelerilor. Această lege de emancipare a țăranilor aserviți a fost votată datorită pledoariei lui Wesselényi, fără niciun vot contra, astfel țăranii au devenit proprietari fără să fie nevoie să plătească despăgubiri foștilor moșieri. În cuvântarea sa la dietă a spus: „*Este cauza omeniei, și a 1-1 și jumătate de milioane de locuitori. A acelor care au purtat până acum poverile pentru noi, lângă ei noi am trăit în bunăstare și confort. Cine nu simte compasiune pentru această cauză, pe buzele aceloră sună fals, lozincile vremii - libertate, egalitate și frăție... Cei asupriți de până acum, să nu rămână plebei în continuare, ci să devină cetățeni liberi, egali în fața legii, egali cu noi, să devină frații noștri prin drepturi și obligații comune...*” (6 iunie 1848.)

În luna august 1848 a înaintat parlamentului maghiar un proiect de lege



Grupul statuar Maria Tereza

privind drepturile românilor. În cuvântarea prin care a susținut cauza românilor a propus ca denumirea de „oláh” să fie stearsă și ei să fie numiți, așa cum se numesc ei înșiși: „români”. Datorită mersului revoluției (contraatac imperialilor, războiul civil, intervenția rusă), proiectul nu a fost legiferat. Însă acest lucru nu micșorează meritele și bunele intenții ale propunătorului.

În septembrie 1848 Wesselényi fiind grav bolnav a părăsit Ungaria, unde a putut reveni doar după înfrângerea revoluției. A murit la Pesta în aprilie 1850 și a fost înmormântat (definitiv) la Jibou, în ianuarie 1851.

Pentru meritele sale slălăjenii și zălăuanii au considerat la sfârșitul secolului al XIX-lea, ca memoria lui Wesselényi merită să fie imortalizată prin o operă de artă monumentală, care este demnă de marele om politic și filantrop...

3. Grupul statuar Wesselényi de la inițiativă și până astăzi

În Zalău și în Sălaj a fost (și este) un respect deosebit pentru persoana baronului de Jibou. În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea funcționa o asociație care și-a asumat rolul de a păstra tradiția lui Wesselényi. Asociația organiza periodic festivități de evocare-comemorare a personalității lui, publica opere biografice sau istorice și încuraja crearea unor opere de artă în memoria lui Wesselényi. În această atmosferă, în octombrie 1891 la adunarea anuală a corpului didactic din comitatul Sălaj, profesorul Pungur Gyula a propus ca să se ridice în Zalău un monument în onoare baronului Wesselényi. Propunerea a fost înaintată adunării comitatului,

care a susținut-o și încă în luna respectivă a fost ales un comitet de inițiativă sub președinția vicecomitelui Szikszai Lajos. Acest comitet a trimis circulare prin țară prin care solicita donații și în anii următori au organizat acțiuni de strângere de fonduri pentru monumentul propus.

În 1894 au organizat un concurs de proiecte pentru artiștii plastici, însă la care au fost trimise doar două machete, dar care au fost respinse de comitetul de inițiativă. Motivul respingerii a fost faptul că ambele proiecte îl reprezentau pe Wesselényi în calitate de orator pe podiu, ceea ce părea să nu surprindă suficient democratismul personajului....

După insuccesul primului concurs de proiecte, cei din Zaláu după ce au văzut macheta propusă de Fadrusz la comanda clujenilor (pentru Grupul statuar Matia Corvin), i-au încredințat executarea unei machete adecvate a statuii lui Wesselényi. Fadrusz în 1895 a venit pentru prima dată la Zaláu să vadă locul unde va fi amplasat grupul statuar propus. (Ulterior, macheta în ghips a Grupului statuar Matia Corvin la Expoziția internațională de la Paris din 1900 a obținut Marele Premiu.)

În luna august a anului 1896 a fost prezentată la reședința comitatului Sălajului, macheta de ghips a Grupului statuar Wesselényi. Macheta le-a plăcut localnicilor, astfel încât au fost de acord să semneze contractul de execuție cu Fadrusz.

Deoarece piața centrală a Zalăului la sfârșitul secolului al XIX-lea părea destul de dezorganizată, în acei ani a fost construită aici clădirea numită ulterior Transilvania (Redoute ca sediu public și de așezământ cultural.) Inclusiv fântâna arteziană din centru (fântâna cu „îngerașii”) trebuia să fie strămutată, deoarece ocupa chiar partea centrală a pieții, loc ideal pentru un monument.

Sculptorul în mod paralel a lucrat la mai multe opere și dintre ele prima care a ieșit de la turnătorii din bronz de la Budapesta, a fost cea comandată de către cei din Zaláu. Cele două piese principale, cele două figuri au ajuns la Zaláu pe cale ferată în ianuarie 1901. De la gară au fost transportate cu mare grijă la reședința comitatului (actuala Primărie), unde au fost depozitate încă mai bine de un an, până ce piața centrală a fost amenajată. Figura principală (a lui Wesselényi) cântărea 1,2 tone și figura țaranului 0,9 tone. Presa locală relata amănunțit și frecvent despre lucrările de pregătire, de amenajarea centrului și apoi a postamentului unde vor fi amplasate cele două figuri în luna mai a anului 1902.

Inaugurarea Grupului statuar Wesselényi a avut loc pe 18 septembrie 1902. Mai întâi a avut loc o adunare festivă în sala mare a comitatului (actualmente sala de ședință sau sala Avram Iancu de la Primărie). Participanții la adunare au ieșit în piața centrală unde în prezența mulțimii adunate din oraș, din Sălaj și din toată țara, a fost dezvelit grupul statuar. Au fost susținute discursuri lungi care evocau personalitatea și meritele baronului de Jibou, din care vă cităm doar două idei: „Wesselényi Miklós nu de aceea a trăit ca să fie uitat, ci s-a născut că prin viața proprie să-și slujească nația, iar prin moartea sa, prin memoria sa urmează să facă la fel.” (Spunea un profesor universtar din capitala Ungariei.)

Un alt literat a încercat să descifreze intenția sculptorului, prin simbolistica propusă: „Trebuie înțeles spiritul mărinimos, pe care Fadrusz l-a însuflat în materia statuii lui Wesselényi, cum îl ridică pe țăran: dacă poporul a fost înălțat, atunci trebuie să fie menținut la nivelul respectiv”.

Într-adevăr, atât conform vicecomitelui Sălajului, cât și din mărturisirea artistului aflăm că aceasta a fost intenția reală a sculptorului, deoarece și el provenea din familie nevoiașă și avea o sensibilitate socială deosebită.

Evident, la inaugurarea grupului statuar a participat și artistul împreună cu soția sa. După festivitățile de la Zaláu ei s-au deplasat la Cluj, unde peste câteva săptămâni va fi inaugurat și Grupul statuar Matia Corvin. Însă peste doar un an, pe 3 octombrie 1903, Fadrusz a murit răpus de o boală incurabilă căpătată în tinerețe (tuberculoză).

Istoricul statuilor lui Fadrusz din Zaláu, de la inițiativa din 1891, cu toți pașii ce au urmat a fost urmărit de presa locală (săptămânalul de atunci din Zaláu „Szilágyság”), dar și de presa din Transilvania și Ungaria. Ulterior, în anul 1903, a fost redactată o carte, care să comemoreze acest fapt: „Emlékkönyv a nagy Wesselényi Miklós báró zilahi szobrának leleplezési ünnepségéről” (Album memorial dedicat festivității de dezvelire în Zaláu a statuii marelui baron Wesselényi Miklós), volum redactat de Kapusi Sámuel. În acest album sunt și foarte multe fotografii de la festivitatea de inaugurare, acolo sunt prezentate discursurile, articolele referitoare la eveniment și alte documente legate de acest proces lung de peste un deceniu.

Din punct de vedere artistic, Grupul statuar Wesselényi se încadrează în curentul realismului istoric: fiecare amănunt, de la mâini, la fețe, îmbrăcăminte și încălțăminte este studiat



Tuhutum

și elaborat minuțios. Postamentul de atunci era mai scund și era împrejmuit cu gard simbolic și lampioane din fier forjat în stil secesionist. Din punct de vedere material, grupul statuar a costat destul de mult (50.000 de coroane), din care o parte a fost strânsă de către organizatori și o parte însemnată a fost plătită de către orașul Zaláu (care avea doar vreo 7.000 de locuitori pe atunci) și de comitatul Sălaj, care avea cam un sfert de milion de locuitori. Pe lângă acest grup statuar, Fadrusz a mai făcut pentru cei din Zaláu și un monument dedicat ducelui Menumorut, cel care după spusele lui Anonymus ar fi cucerit părțile Sălajului la începutul secolului al X-lea. Monumentul respectiv este intitulat „Altar Păgân”, deoarece reprezintă vulturul (animalul sacru al triburilor maghiare) pe un obelisc având pe cele patru laturi texte cu scrieri runice. Acest monument a fost amplasat în parcul din spatele Primăriei (atunci numit Parcul Szikszai).

După inaugurare, grupul statuar a devenit un simbol al Zalăului, fiind reprezentat pe ilustrate și cărți poștale.

După unirea Transilvaniei cu România, grupul statuar din centrul Zalăului a rămas acolo încă mai bine de un deceniu și jumătate, deși îi deranja pe unii... Iuliu Maniu, sălăjean, deci un bun cunoscător al realităților de aici, auzind că pe unii îi supăra faptul că baronul are un monument în centrul Zalăului, a afirmat: „Marele Wesselényi la fel i-a eliberat pe iobagii maghiari și români, ar fi un act de ingratitudine din partea posteriorității democratice să se atingă de statuie”. Însă îndemnul lui Maniu nu a fost ascultat și Comisia Interimară

aflată în fruntea județului Sălaj a dispus, ca prefectul să ia măsuri pentru îndepărtarea grupului statuar.

În noaptea de 24 spre 25 aprilie 1935 cele două figuri – baronul și țăranul - au fost îndepărtate din centrul orașului și au fost depozitate într-o anexă a tribunalului din Zalău. (Aflată în spatele reședinței Prefecturii de atunci, aproximativ unde este Agenția de Protecția Mediului.) Urmașii baronului Wesselényi au solicitat ca statuile să le fie cedate și să le amplaseze pe un spațiu oferit de către biserica reformată, dar cererea lor a fost refuzată. Soclul pe care stăteau cele două figuri a fost distrus. Gardul din fier forjat care împrejmuia statuile a ajuns la Dragu...

După ce Sălajul și nordul Transilvaniei au fost cedate Ungariei (ca urmare a dictatului/arbitrajului de la Viena în 1940), autoritățile locale au dorit să repună la loc grupul statuar. Au fost strânse fonduri și pe 8 septembrie 1942 Grupul statuar Wesselényi a fost reșezat la loc în centrul orașului.

După 1944 și mai ales după 1947, în centrul unui oraș pornit pe drumul construcției socialismului, statuia unui magnat maghiar nu „arăta” bine și din acest motiv a fost acoperit cu scânduri și „obiectivul”, astfel mascat, a fost folosit drept afișier, că de afișe, de propagandă era mare nevoie. În timpul revoluției din Ungaria, în toamna anului 1956 grupul statuar a fost „eliberat” din împrejmuire și de atunci se află în văzul tuturor. După 1989 au mai fost unele planuri de strămutare, dar ele nu s-au realizat...

Pentru turiștii străini care vizitează orașul nostru, Grupului statuar Wesselényi este un obiectiv turistic de neevitat. Pe 15 martie în fiecare an este locul central al festivităților comemorative în județul Sălaj și se depun coroane din partea celor care sărbătorească ziua respectivă.

Celălalt monument executat de către sculptorul Fadrusz János - Altarul Păgân - a fost demontat, cum spune folclorul urban, cândva în vara anului 1968 tot într-o noapte. Se mai spune că statuia propriu zisă (vulturul) a fost depusă în beciurile securității, iar postamentul a fost dezmembrat. Alte variante spun că vulturul din bronz ar fi fost dus la „reciclat”. După anul 2000 vulturul reconstituit a fost amplasat în curtea bisericii reformate din Zalău pe un stâlp de stejar. Sunt planuri ca să se reconstituie și obeliscul distrus odinioară, dar deocamdată din lipsă de fonduri se întârzie acest lucru.

Sunt convinși că Grupul statuar Wesselényi, operă a sculptorului Fadrusz János, monument care la anul va împlini



Rămășițele postamentului grupului statuar în urma demontării din 1935

110 ani, este și trebuie să rămână un simbol al conviețuirii româno-maghiare, un memento al istoriei care ne leagă mai mult decât ne separă aici în Zalău, în Sălaj și în Transilvania. Că Wesselényi este al nostru, al tuturor și vorba lui Maniu: „Marele Wesselényi la fel i-a eliberat pe iobagii maghiari și români”. Și nu doar atât, avea și alte merite deosebite.

LÁSZLÓ László

“Wesselényi Sculptural Group” from Zalău

János Fadrusz (2 September 1858, Bratislava - 26 October 1903, Budapest) was an important sculptor of his age. His „Crucifix”, sculpted in Vienna in 1892, made him famous throughout Hungary and Europe. In 1892, Fadrusz received a commission to produce the equestrian statue of „Maria Theresa” in Bratislava. In 1894 he was awarded the first prize for his plan of „King Matthias”, another equestrian statue, which was unveiled in Cluj-Napoca in 1902. One of his major works before his death is “Wesselényi Sculptural Group” (Zalău, 1902). And another made for our town too was the *Tuhutum Memorial* (Zalău, 1902).

The main character of “Wesselényi Sculptural Group” from Zalău is Baron Miklós Wesselényi, (1796 –1850), who was a Transylvanian/Hungarian statesman, leader of the upper house of the Diet, hero of the 1838 flood in Pest. Like a prominent and wealthy Hungarian aristocrat, he went on a grand tour of Western Europe, when he realized that his native country need a lot of reforms to catch up with the development of other European states. After it Wesselényi become

a leading figure of the progressive opposition, promoting a program of reform and economic and national development. Then Hungary with Transylvania and other countries were under the foreign rule of the Habsburg emperors.

During de revolution Wesselényi liberated his peasants (May 1848) and the “Wesselényi Sculptural Group” from Zalău is symbolizing this moment of our history.

A zilahi Wesselényi-szobor

Fadrusz János (1858-1903), korának igen jelentős szobrásza volt, számos monumentális és historizáló alkotás készítője. 1892-ben készítette a Feszület c. alkotását, mely egyből híressé tette. Lovasszobrai közül a legismertebbek a pozsonyi Mária Terézia szoborcsoport (melyre 1892-ben kapott felkérést) és a kolozsvári Mátyás-szobor, melyet 1902-ben avattak fel. Ugyancsak 1902-ben, alig egy évvel a művész halála előtt avatták fel Fadrusz két zilahi alkotását a Wesselényi-szobrot és a Tuhutum-émlékművet.

A Wesselényi-szobor fő alakja báró Wesselényi Miklós (1796-1850), aki Erdélyben és Magyarországon is jeles személyiségnek számít. Az 1820-as években Nyugat-Európában tett utazása nyomán jött rá, hogy hazája mennyire elmaradott és ezért sürgette a gazdasági, társadalmi, politikai reformok bevezetését. Ellenzéki politikusként a reformmozgalom vezéregyéniségévé vált és a Béccsel szembeni ellenállás jelképévé, amiért aztán be is börtönözték. Wesselényi úgy is ismert, mint az árvízi hajós, aki az 1838-as pesti áradáskor emberek sokaságát mentette meg.

Az 1848-as forradalomban is kiemelkedő szerepet vállalt. S ő hajtotta végre a jobbágyfelszabadítást Szilágyságban. A szobor készítője ezt az eseményt ragadta meg. Felavatása óta a Wesselényi-szobor a város és a megye egyik legismertebb műemléke, jelképe lett. (L.L.)

Poeme de Adrian Suci

Povestea de noapte bună

La trei ani, îmi spuneam singur, cu voce tare, povestea de noapte bună. O poveste în care eu, la cinci ani, luptam singur cu spaimele vârstei – păianjenii, fantomele, șerpii. Și cu frica nelămurită de vârsta șapte când, singur în noapte fiind, trece pe dinaintea ta un tren cu vagoane luminate. La patruzeci, rama oglinzii e căminul insectelor mici și sătule iar eu mă văd pentru prima dată, cum aș bea singur un vin de care uitasesm. Ca un actor la machiaj. Ca un actor ratat al propriilor mele vicii care îmbătrânesc și ele și dau fuga să-și ascundă firele albe. Lutul galben se iubește cu ploaia impură; dacă am ajuns singur prin glodul ăsta, nu înseamnă că am plecat singur. S-au tot rătăcit din ei pe drum. Pe unul l-a înțepat viespea cu burtă roșie care numai pe aici trăiește și care n-a primit nume. Altul s-a oprit la crucea unei femei care a murit născându-i un prunc; nu știu dacă să o plîngă ori să o învie, căci tovarășii mei au, uneori, darul învierii din morți. Și pe mine m-au mușcat jivine cu ochi tulburi și în mai multe rînduri am fost încredințat că singele meu e mai greu decît mine și n-am să pot să-l mai car. Prietenul meu cu care am vînat împreună buburuze și broaște și trăznete prin furtunile vîrstelor mici s-a oprit și el și mi-a spus pentru ultima dată, cu voce tare, povestea de noapte bună. Singur, astfel, am ajuns în țara mea mică și tristă, în care văd o siluetă mică și tristă făcîndu-mi, chiar și acum, semne cu mîna. Sau întinzîndu-mi o țigară. Va fi veselă să afle că toate femeile mele, chiar și acum, seamănă numai și numai cu ea și că mi se face rău după țigările lor.

Lecția de geografie

Noi doi sîntem ca și cînd ar veni, la Paris, un boșiman să discute, cu un eschimos, despre vreme. Tu ești dusă cu pluta pe toate rîurile din Europa și din alte cinci continente iar eu trag targa pe uscat. Tu ai toate regretele din lume și pe mine mă doare de lume unde nu pot spune-n poem. Ție-ți plac perdeluțele roz și mie mi se filfîie.

Asta nu e viață, care ne-a adus pe noi laolaltă, ci un șofer beat plecat spre Cancun și ajuns la Calcutta! Aș vrea să fie limpede, limpede. Limpede! Nici un dulce din lume nu va stinge, vreodată, amarul din noi: numai o clipă privindu-ne, cei mai mari cofetari italieni și turci își vor frînge mîinile a neputință și se vor împușca în cap, cu gloanțe de plumb.



Noi doi sîntem ca și cînd ar veni, la Viena, un boșiman să discute, cu un eschimos, despre vreme. Ca și cînd cei doi ar supraviețui numai și numai conversînd despre ploaie! Noi doi sîntem ca și cînd, la Berlin ori aiurea, un boșiman și un eschimos adînc în ochi s-ar privi, ar ofta și-ar vorbi nesfîrșit despre ploaie!

Noi doi sîntem ca și cînd un bețiv ar amesteca, toată noaptea, sake și tequila. Ca și cum aș fi eu victima tuturor accidentelor rutiere din lume și numai în fantasmale tale mai trăiesc.

Dacă noi doi am sta în fața unei oglinzi, sînt sigur, sînt sigur, în ea s-ar vedea doar unul din noi!

Un om cu ferestre

Acum, altă data, în altă iarnă. Eu sînt cel care lustruiește ghiarele vrăbiilor secerate de îngheț și le dă cu o ceară vișinie, să nu se arate golașe ori negătite înaintea Atoatejudecătorului. Mult am de lucru în iernile grele și mai sînt și greșelnic. Mult sufăr dar e frig și nu-mi aduc aminte...

Mereu am crezut că o femeie e un om cu ferestre. Și am privit înăuntru pe oriunde am găsit o fantă în femeie. Și am văzut numai cărnuri și abur. Să privești într-o femeie e greu. Ca și cum ai fi la ospăț într-un oraș sub asediu iar mamele și-ar devora pruncii fierți și fripți, cu tot cu găteliile de pleu și mătase puse aceluia ca să nu se arate golași dinaintea Atoatejudecătorului.

Eu sînt acela care gătește copiii femeilor vii, după rețete din Arabia și Chitai. Mult am de lucru în cuhniile mele dar e război și nu-mi aduc aminte...

N-am nici o altă memorie. Am amintiri atît de tari de cînd am privit în femei încît mușchiul memoriei privitului în femei pare a fi singurul exersat vreodată. Acela și mușchiul memoriei privirii afară din pîntecul unei femei.

Sînt purtat înainte de doi mușchi.
Sînt memoria a doi mușchi îndelung exersați...

Varujan Vosganian

Tatăl nostru carele te legeni...

lui Călin Nemeș

Eu sunt un sinucigaș de profesie.
Fiecare zi e un nou meșteșug de a adulmeca moartea
cum coboară în trepte. La-nceput voi pleca eu,
apoi, amintirile celorlalți despre mine,
iar, la sfârșit,
amintirile mele despre alții.
Nechezatul îngerului negru o să-și pună
în loc de căpăstru edecul.
Nașterea mea, nici ea nu s-a petrecut deodată,
și, dacă mă gândesc bine, nici acum nu sunt născut pe
de-a-ntregul.

Eu sunt, de fapt, un sinucigaș în serie.
Am stilul meu inimitabil de a mă sinucide
cu mâinile goale. Un cuvânt, sclipind ca oțelul,
uitat, înainte de a adormi, printre dinți.
Mi-e de ajuns să înfig unghia arătătorului în osul cel moale
din tâmplă,
ori să amestec otrăvurile, iubirea și spaima.
O scurtă legănare între vertebrele atlas și axis.
Viața mea e o poveste de dragoste fără sfârșit
între mine și ceea ce mă înspăimântă.

Nici măcar nu o fac pe degeaba: sunt un sinucigaș plătit.
Puneți-mi un bănuț de aramă în palmă și comedia poate
să-nceapă.
Cu fiecare cunună de lauri ceva se rupe în mine,
copii diformi culcându-se, pe rând, în brațele aceleiași Marii.
Sunt dresorul de vise. Îmi creștez pieptul, obrazii,
în speranța că fiara
va adulmeca sângele meu și mă va înghiți.

Poporul umbrelor mele, în ziua mâniei,
privește cu orbire.
Deasupra mea se arcuiește, în semn de război,
curcubeul frânt, Marele Sinucigaș,
apoi idolii peșterii și ai templului. Funii de sânge împletit
atârnă în văzduh. Atâtea feluri
de a muri.
Tatăl nostru carele nu ești
și care, totuși, te legeni în ceruri.

Povestea generației mele

Un obraz care îmbătrânește brusc,
un mănunchi de riduri îi sunt ochii,



o cută tăiată pieptiș, fiecare cuvânt.
Trăiam într-o lume a feluritelor frontiere,
un nod de cale ferată, un pumn strâns,
cu tâmplele încordate.
Fiecare pas, o graniță nouă și de netrecut.
Ei ne priveau cu fețele netede, ca un genunchi de copil,
cu arma strânsă la piept de parcă nu noi
ci ei ar fi trebuit să se apere.
Alteori nu-i vedeam, dar frontierele ne foșneau pe sub tălpi,
ca niște șerpi prin frunze uscate.
Noi am fost mai ales ceea ce nu aveam voie să fim.
Am șoptit rugăciuni interzise.
Am dat de la unul la altul,
precum cărămizile către vârful templului,
până le-am ferfenițit, cărțile interzise.
Am privit, strânși unii într-alții, filmele interzise.
Am adulmecat, pierduți, orizonturile interzise.
Frontieriștii au traversat fluviile interzise.
Am ascultat, cu urechea lipită, ca liliecii,
vibrațiile frecvențelor interzise.
Am înmulțit patimile evangheliștilor noștri,
ascunzând mașinile de scris interzise.
Am cântat despre nebunul cu ochii închiși
și despre alte profeții interzise.
Am rostit în taină numele morților interziși.
Am iubit ceea ce era interzis.
Am nădăjduit și am deznădăjduit, pe rând, ceea ce era
interzis.
Și atunci când toate celelalte erau cu strășnicie păzite,
ne rămânea ultima frontieră, dincolo de care eram liberi să
trecem:
viețile noastre, pe veci nepăzite.
Aceasta este povestea generației mele.
Un obraz îmbătrânit înainte de vreme.
O elegie a lucrurilor interzise.

(din volumul în lucru „Poemele morților uciși”)

Parodie

Adrian Popescu

Ținut silvan
(„Caiete Silvane” nr. 77/2011)

Umblat-am mult înspre Zalău,
Ținutul îmi cerea prezența,

Ba am trecut și prin Gâlgău,
Pe unde s-a născut și Perța

Și drumuri strămte, fără vârstă,
M-au dus pe dealuri împânzite
De pruni, că nimeni nu rezistă
Să le admire înflorite

Copil fiind, admirat-am floarea

De prun, la ceas de primăvară,
Fructul urmând, și-apoi licoarea
Ce sălăjenii o prepară

Dar n-am băut-o, nu-i mirare—
Curaj aveam, bani—permanent,
Dar *Steaua*-mi călăuzitoare
Din Cluj, mă priveghea atent !

Lucian PERȚA

Descoperiri arheologice în municipiul Zalău

În anul 1987 lucrările edilitare realizate de I.A.C.M. – Sălaj, în spațiul viran aflat în municipiul Zalău, strada Republicii (actuală Corneliu Coposu), între imobilele amplasate la nr. 19 și 23 au dus la descoperirea unui bogat material arheologic ceramic și metalic de factură dacică, medievală și modernă (în prezent parcela de teren la care facem referire aparține imobilului nou construit pe str. Corneliu Coposu la nr. 21). Constructorii au semnalat descoperirile făcute la Muzeul Județean de Istorie și Artă - Zalău, unde au predate piesele descoperite.

În suprafața aflată liberă de clădiri au fost făcute decoperirile care fac subiectul materialului de față (în zona supusă atenției noastre, afectă de planul de sistematizare al municipiului Zalău din perioada respectivă, a dus la demolarea în mod abuziv a clădirii locuință a familiei Revencu, care a fost expropriată de autoritățile comuniste ale administrației publice locale din acea perioadă. Lucrările de escavații în vederea realizării unui canal termic al sistemului de termoficare pentru blocurile, care au fost construite în zonă, au dus, în mod fortuit, la descoperirea primelor piese arheologice. Acestea, alături de cele recuperate cu ocazia săpăturilor de salvare, pe care le-am întreprins, vor face subiectul materialului de față.

Zona unde au fost făcute descoperirile reprezintă prima terasă, din partea dreaptă, a actualului pârâu Zalău. Locul, prin configurația terenului, precum și prezența cursului de apă, ca sursă de apă potabilă, presupunem că a oferit, în timp, condiții prielnice unei locuiri umane. Locuirea antică, constatată arheologic a continuat în zonă și în perioada evului mediu și în perioada modernă, aspect evidențiat de cele constatate în săpătura, precum și de materialul arheologic descoperit.

Cercerile arheologice de salvare s-au desfășurat în perioada anilor 1987 - 1988 și au fost coordonate de arheologi de la MJIA-Zalău (dr. Dumitru Gheorghe Tamba și Eva Lako, din colectiv a mai făcut parte și muzeograf dr. Elena Musca de la aceeași instituție).

În urma celor două campanii de cercetări arheologice de salvare realizate s-au evidențiat nivele de locuire succesive, care pornesc dintr-un orizont antic, nivel reprezentat de descoperirile aparținând locuirii dacice de epocă romană, urmat de un consistent nivel de locuire medieval, respectiv un nivel de locuire modern și în final, un nivel de locuire contemporan. Statigrafic au fost constatate, în aproape toate situațiile, deranjări masive. Acestea sunt efectele unor lucrări de amenajare a terenului, dar sunt și urmarea unor lucrări de construcție realizate în spațiul la care ne referim. Din acest motiv, situația stratigrafică este deosebit de complexă. În zona cercetată nivelul de locuire dacic a fost puternic afectat, prin intervențiile din nivelele superioare stratigrafic. Ca urmare a acestui aspect nu avem nici un caz în care complexe de epocă dacică și nivelul de locuire aferent lor să nu fie afectate.

Situația stratigrafică - așa cum am mai arătat s-a evidențiat prezența a patru nivele de locuire (antic, medieval, modern și contemporan). Nivelul contemporan, cel modern și cel medieval le vom trata succint împreună Nivelul de locuire medieval a fost identificat începând cu adâncimea de 0,60 până la 1,00-1,05 m. Au fost constatate urmele unor construcții și a unor amenajări, precum și a unor gropi (cu diametru de 050 -

0,80 m., și o adâncime de până la 1,00 m.). În cele mai multe cazuri intervențiile la care facem referire pornesc din nivelul contemporan de locuire a zonei.

Materialul arheologic recuperat din nivelele respective a constat, în primul rând, într-o cantitate mare de fragmente ceramice, care în cea mai mare parte sunt smălțuite. Sub aspect tipologic ele au aparținut unor tipuri diverse de vase. O altă categorie reprezentativă de material ceramic, atât prim cantitatea recuperată, dar și diversitatea sa, ce au aparținut nivelului de locuire medieval și modern, au fost cahelele de sobe. Această categorie de material ceramic se încadrează cu precădere în categoria celor smălțuite, dar au fost descoperite și piese din categoria celei nesmalțuite. Ele puteau fi un produs finit, dar un produs aflat într-o fază intermediară de prelucrare.

Cantitatea mare și diversitatea materialului arheologic ceramic descoperit în nivelul medieval de locuire, dar mai ales în cel modern, ne-a determinat să apreciem că realitatea arheologică identificată în săpătură era legată de prezența aici a unor urme clare aparținând puternicului centru de olari medieval și modern a orașului Zalău. Acesta a funcționat și în zona unde s-au realizat cercetările arheologice de salvare. Se evidențiază, în cazul de față o continuitate în zona respectivă, în timp, a îndeletnicirii olăritului. Puternicul centru de producție ceramic zălăuan a funcționat până în anii 1960, fiind recunoscut ca important centru de producție ceramic în această parte de nord-vest a României. În vecinătatea zonei cercetate se găsește și în prezent strada Olarilor, semn a îndeletnicirii pe care anumiți locuitori de pe respectiva stradă o aveau până recent, în vremurile noastre (ultimul olar care a profesat olăritul, continuând tradiția familiei și a breslei sale până în anii 60, a fost Boier Adalbert, cu domiciliul în municipiul Zalău, strada Dacia, nr. 15).

Materialul metalic este reprezentat de materiale de construcție: cuie, piroane și scoabe, precum și câteva piese de harnașament (pinteni din fier și o scăriță).

În legătură cu locuirea medievală și modernă, s-a evidențiat prezența unor straturi compacte de arsură și cărbune, ce sugerează, efectele a cel puțin două incendii majore, care au afectat, la un moment dat, zona. Nu am putut însă realiza, în baza materialului arheologic recuperat, o datare cronologică precisă a momentului producerii lor. Presupunem, prin grosimea stratului de cenușă că dimesiunile și efectele lor au fost devastatoare.

Locuirea medievală se evidențiază arheologic, așa cum am mai arătat și prin prezența unor gropi, pe care le-am apreciat că au fost gropi menajere. La această concluzie am ajuns după analiza materialului arheologic recuperat din umplutura lor, care este foarte divers. El s-au păstrat, în toate cazurile, într-o stare fragmentară și l-am considerat ca fiind deșeu menajer.

În campania arheologică a anului 1988 au fost descoperite, ca aparținând nivelului de locuire medieval și urma unor locuințe semiângropate, respectiv a unor bordeie. Datarea lor s-a făcut după materialul arheologic descoperit în interiorul lor. Într-unul dintre bordeie a fost descoperită, păstrată parțial o vatră de foc, realizată din pietre ce prezentau, explicabil după destinația avută, urme de ardere secundară.

Nivelul de locuire dacic de epocă romană, cu toate că era

masiv deranjat de intervențiile umane din nivelele superioare de locuire a fost identificat arheologic în toate suprafețele cercetate. Acesta se prezintă ca un strat compact, începând cu adâncimea de 1,10 - 1,20 m. În toate cazurile avea grosimea de 0,10 - 0,35 m. Excepție face urma locuinței bordei identificate arheologic, unde grosimea stratului de cultură este de 0,40 m. În nivelul de umplutură a bordeiului a fost descoperită o cantitate mare de material ceramic divers.

Materialul arheologic dacic de epocă romană, recuperat a fost foarte divers și bogat. Prezentarea și analiza pieselor recuperate am făcut-o având în vedere, în primul rând, materialul din care au fost realizate, tehnica de obținere și destinația pe care le-au avut. În toate cazurile materialul arheologic descoperit a fost în stare fragmentară.

Vasele ceramice, ca tip de material arheologic sunt cele mai numeroase și reprezentative, atât prin cantitate, diversitate ca forme, cât și ca destinație avută. Ca tehnică de realizare, această categorie de material ceramic a fost produs fie la roată, fie la mână. În analiza și prezentarea lui s-a avut în vedere pe lângă calitatea pastei, tehnica de realizare și contextul în care a fost descoperit. Ceramica lucrată la mână, ca și categorie de material arheologic, este apreciată ca fiind tradițională în mediul celor care continuă să trăiască în teritoriile din afara graniței de NV a provinciei romane Dacia și după încheierea războaielor daco-romane și cucerirea de către romani a regatului dac. Ceramica lucrată la roată a fost identificată într-o cantitate importantă și este considerată de asemenea, specifică mediului dacic.

În legătură cu prezența tipurilor de ceramică tradițională se apreciază că prepararea anumitor feluri de mâncare se realiza, conform cu anumite rețete și obiceiuri culinare, numai în anumite tipuri de vase ceramice. Procesul de preparare a mâncărurilor respective se făcea la foc deschis, aspect evidențiat de urmele de ardere secundară pe care vasele le păstrează, urmare a acestui fapt, mai ales în cazul celor lucrate la mână.

Dacă în cazul ceramicii realizată la roată pasta era fină, de culoare cenușie, ceramica lucrată la mână avea pasta grosieră de culoare maronie, cu nisip sau mică ca degresant în compoziție. Au fost descoperite și fragmente ceramice din categoria "ceștilor", dacice sau așa numitelor cățuie, care intră tot în categoria pieselor ceramice de uz casnic tradițional dacice. Prin intermediul lor se asigura iluminatul locuinței, ele fiind de fapt opaite.

În general, vasele ceramice din ambele categorii puteau avea sau nu decor. Cele lucrate la roată prezentau, în anumite cazuri, un decor imprimat realizat prin stampilare. Ele puteau fi imitații ale ceramicii romane de acest tip, specifice renumitului centrului ceramic din acea perioadă de la Porolissum, sau chiar erau fragmente aparținând unor vase, produse de cunoscutul centru de producție ceramic porolissens.

Ceramica realizată la mână prezintă, în anumite cazuri, elemente de decor tradiționale, specifice acestui tip de ceramică, cum sunt: butoni, brăuri alveolare, incizii șerpuite. Fundurile vaselor ceramice erau inelare sau plate în cazul ceramicii lucrate la roată și plate în toate cazurile ceramicii



lucrate la mână.

Obiectele de uz casnic realizate din ceramică pot fi împărțite, după destinație avută în: vase pentru păstrat alimente solide, vase pentru păstrat lichide, vase pentru prelucrat alimentele, vase pentru gătit, vase pentru servit la masă, vase din care se mănca, vase din care se bea. Numărul mare de fragmente descoperite, și diversitatea lor sub aspect tipologic se datorează în bună parte faptului că avem în cazul de față atât imitații a unor piese de factură romană, sau chiar sunt fragmente ce au aparținut unor vase de factură romană. În cazul imitațiilor de ceramică romană, prezența lor este dovada clară că erau realizate în afara provinciei. Acest aspect scoate în evidență efectele influenței exercitate, sub aspectul culturii materiale, a lumii romane în afara granițelor Imperiului. Adoptarea unor tipuri și forme ceramice, de tip roman, de către o comunitate de daci liberi din afara Imperiului reprezintă, în cazul de față, o dovadă clară în acest sens. Dintre vasele ceramice de uz casnic cele mai frecvent întâlnite amintim: chiupurile, oalele, străchinile, cămile și ulcioarele.

O altă categorie de material arheologic recuperat cu prilejul cercetărilor o reprezintă fragmentele de bronz descoperite. Ele au aparținut unor statui monumentale. În cazul unora dintre fragmentele recuperate se păstrează urmele procesului de aurire căruia i-au fost supuse. Astfel, monumentele din care făceau parte fragmentele respective apreciem că erau impunătoare, prin dimensiunile inițial avute, dar și prin faptul că aveau o poleială din aur. Unde ar fi putut fi amplasate inițial acestea? Singura locație nu putea fi alta decât la Porolissum. Nu ne putem pronunța însă în ce împrejurări și condiții au ajuns în acest mediu, cel al unei așezări de autohtoni daci *extra provinciae*. Starea fragmentară în care se păstrează sugerează scopul pentru care au fost aduse într-un astfel de mediu, respectiv acela al reciclării, refolosirii bronzului în vederea turnării unor produse noi. Nu au fost descoperite urme de atelierelor unde era reciclat, prin retopire și turnare bronzul



provenit din fragmentele respective.

Din categoria pieselor arheologice realizate din bronz nu lipsesc podoabele. Acest tip de material arheologic este reprezentat de: aplici, pandantive și ace de păr .

Tot din bronz avem un fragment de opaiț;. Partea păstrată reprezintă un deget uman, cel mare, de la piciorul drept.

Realizat din bronz mai avem mânerul unei chei de fier. Mânerul piesei reprezintă un leu mascul în poziția culcat pe burtă. Un aspect curios, este faptul că botul animalului are aspectul unui rât de porc. În categoria cheilor intră și o altă piesă descoperită, realizată, de data aceasta, integral din fier.

În general, piesele din metal recuperate cu prilejul cercetărilor arheologice de salvare de pe str. Corneliu Coposu se încadrează tipologic în categoria pieselor frecvent descoperite la Porolissum, aspect ce constituie dovadă a influenței culturii materiale romane și în afara granițelor provinciei.

Cea mai frumoasă piesă de bronz, reprezentativă pentru întreg inventarul arheologic recuperat cu prilejul cercetărilor arheologice de salvare din municipiul Zalău, strada C. Coposu, este o statueta din bronz, cel reprezintă pe zeul *Mercurius*. Piesa, în prezent se găsește în patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Artă - Zalău. Are înălțimea de 10,6 cm. și se încadrează sub aspectul realizării sale tehnice în categoria bronzurilor figurate turnate plin, des întâlnite, atât în provinciile dacice (Bărbulescu, 1985, p. 72-76; Cociș, 1994, p. 129-131), cât și în Imperiu (Fleischer, 1967; Zadoks, 1984, pl.1/1,2; Boube, 1969, p.197, nr. 205, pl. 140; Faider, 1952, p. 166, fig.6). Starea de conservare este bună, cu toate că piesa este în stare fragmentară. Laba piciorului drept, precum și gamba și laba piciorului stâng lipsesc. Fracturarea se pare că s-a produs încă în antichitate. Piesa păstrează pe întreaga sa suprafață patina verzuie specifică pieselor de bronz. Ea a fost supusă procedurilor și tehnicilor de curățire și conservare realizate în laboratorul de restaurare și conservare a Muzeului Județean de Istorie și Artă - Zalău.

Piesa poate realiza o posibilă legătură cu practicile religioase ale comunității din așezarea a căror urme le-am cercetat. Nu ne putem însă pronunța cu certitudine, în momentul de față, dacă proprietarul sau proprietarii piesei erau practicanți ai cultului zeului *Mercurius*. Aspectul menționat era posibil ca urmare a influenței activității de comerț ce se desfășura în zona Porții Meseșene, asupra celor care locuiau în zonă. Nu excludem însă posibilitatea ca piesa să fi reprezentat, pentru proprietarul său, doar un simplu suvenir de la Porolissum, ne având o legătură cu practicile cultului lui *Mercurius* într-un astfel de mediu. Piesa este posibil să fi avut o destinație pur decorativă. Starea sa fragmentară evidențiază, o îndelungată folosință. Nu excludem însă posibilul rol cultic avut de piesă în mediul în care a fost descoperită, cel a unei așezări umane din imediata vecinătate a „Porții Meseșene”. Din păcate, cercetările noastre s-au mărginit la sondajele realizate.

Mercurius este reprezentat seminud (fig. 1) - Pe umărul drept are prinsă *hlamida* ce-i acoperă parțial, în faldurile sale, jumătatea stângă a bustului și a spatelui, precum și brațul stâng, până în zona cotului, care este învelit, prin răsucirea

colțului *hlamidei* de două ori. Brațul drept este ușor ridicat lateral și este puțin flectat din cot. În mâna dreaptă se găsește *masupium*-ul. Musculatura brațului drept, care este în întregime dezvelit, este evidențiată prin redarea mai accentuată a grupelor de mușchi contractați ai bicepsului, în poziția surprinsă de ținere a *masupium*-ului. În mâna stângă, ușor rezemat pe antebraț, care este și el puțin flectat, se găsește *caduceul*. Datorită poziției în care divinitatea a fost surprinsă, centrul de greutate cade pe piciorul drept, care este întins. Poziția duce la o arcuire a șoldului drept și la sugerarea artistică a unei poziții de relaxare a piciorului stâng, care se pare era flectat din genunchi, gamba fiindu-i astfel trasă puțin în spate. Bănuim doar acest lucru, datorită stării fragmentare în care se găsește piesa.

Capul divinității este ușor întors și înclinat spre dreapta. Detaliile feței și în general ale capului sunt deosebit de fin și îngrijit redade. Artistul a acordat acestui aspect o atenție deosebită. Înălțimea feței este de 1,3 cm. Nasul este drept, destul de proeminent, gura mică și delicată. S-a acordat atenție redării arcadelor și a ochilor. Părul este tăiat scurt, s-a insistat în redarea în detaliu a șuvițelor de păr buclat. Pe cap zeul are o cunună vegetală, lipsindu-i specifica pălărioară (*petasus*). Cunună vegetală a fost realizată, se pare din frunze de lotus. Acesta se încheie strâns în zona cefei producând astfel o cărare accentuată în coafura buclată a zeului.

Datorită stării fragmentare, extremitățile inferioare ale piesei lipsesc. În situația dată nu putem susține dacă piesa prezenta tradiționalele botine cu aripi, pe care în mod frecvent reprezentările divinității le cunosc.

În legătură cu practicarea cultului zeului *Mercurius* acesta este atestat în provinciile dacice de 16 inscripții (Bărbulescu, 1985, p. 72-76). Reprezentările figurate ale zeității, până în prezent, au fost în număr de 29 (Bărbulescu, 1985, p. 72-76; Cociș, 1989, p. 347-349; Cociș, 1994, p. 129-133; Ferencz, 1995, p. 145-148). Numărul dovezilor în legătură cu practicarea cultului lui *Mercurius* evidențiază „popularitatea” de care acesta se bucura în spațiul provinciilor dacice.

După tipologia reprezentărilor figurate, piesa descoperită la Zalău face parte din categoria celor ce se încadrează în tipul II, respectiv a tipului în care zeul este reprezentat seminud (Cociș, 1994, p. 129-131). În cadrul tipului II piesa intră în categoria variantei a II-a (ibidem), cu analogie în piesa descoperită la Sucidava unde coafura divinității este împodobită cu coroană vegetală (frunze de lotus) divinitatea fiind seminudă, în mâna dreapta are *masupium*-ul și în stânga *caduceul* (Petolescu, 1974, p. 65, 1).

Execuția piesei o apreciem ca fiind una deosebit de reușită. Proportionalitatea formelor sunt atent redade. Grija avută în realizarea detaliilor, aerul elegant, conferă piesei atributele, unei mici opere de artă și sugerează în același timp proveniența sa. Cu siguranță aceasta nu este creația unui atelier provincial, așadar nu este un produs porolissens.

Descoperirile făcute în situl identificat în Zalău, str. C. Coposu, nr. 21 evidențiază, în mod cât se poate de clar că materialul arheologic descoperit este specific populației da-



cice extraprovinciale. În zona cercetată avem atestată prezența unei așezări de autohtoni daci din afara granițelor Imperiului. Amplasamentul era în imediata vecinătate a frontierei Imperiului Roman, în zona așa-numitului „spațiu tampon” din fața *limes*-ului meseșan, a graniței de NV a provinciei Dacia Porolissensis. Așezarea se afla în vecinătatea trecătorii “Poarta Meseșeană”, importantă cale de acces între Câmpia Pannonică și Podișul Transilvaniei. Descoperirile făcute evidențiază efectele influenței exercitate de lumea romană în zonă, asupra elementului autohton. Fenomenul se regăsește, în cazul de față, sub aspectul exercitării influenței culturii materiale a civilizației romane asupra culturii materiale dacice extra provinciale. Puternicul centru de iradiere a culturii și civilizației romane de la Porolissum exercitându-și sub acest aspect influența.

În legătură cu descoperirea statuetei zeului, interesant este faptul că, în mod cu totul inexplicabil, la Porolissum, nu avem, până la această dată, foarte multe reprezentări figurate ale zeității ca protector al comerțului și al drumurilor. Considerăm că prezența zeului trebuia să se regăsească la altă scară, prin reprezentările sale figurate, în contextul unei comunități romane de graniță, cum este cea porolissensă, care avea ample și diverse preocupări în domeniul comerțului. Una dintre activitățile economice de bază la Porolissumului a fost cea de comerț. Existența Porții Meseșene, ca unică trecătoare în zonă, care permitea relizarea unei legături rutiere între Câmpia Pannonică și Podișul Transilvaniei, precum și prezența importantului drum al sării, ce tranzita trecătoarea, justifică amploarea comerțului practicat și argumentează, prezența reprezentărilor figurate a zeului *Mercurius* în “zona Porolissum”. Putem denumi astfel întreaga zonă din jurul Porolissum-ului, atât din interiorul provinciei cât și din afara ei, deoarece toți cei ce locuiau în zonă beneficiau cu certitudine de pe urma comerțului ce se practica aici. Prezența lui *Mercurius*, în cazul de față, prin reprezentarea sa figurată de la Zalău, așadar în afara granițelor Imperiului, într-o așezare de daci *extra provinciae*, scoate în evidență influența exercitată de romani și prin posibila impunere a unor elemente nu numai aparținând culturii materiale, ci și a celei spirituale. Statueta descoperită la Zalău poate evidenția acest aspect ce nu trebuie ignorat.

Legăturile dintre spațiul intra-carpatic al României și zonele învecinate au fost sesizate pentru toate epocile istorice și din perspective culturale și de civilizație diferite. Transilvania dispunea în antichitate de importante resurse naturale care au fost exploatate și valorificate încă din preistorie. Dintre acestea, sarea a jucat un rol important în schimbul comercial extern. Sarea constituia unul din mineralele indispensabile hranei oamenilor și a animalelor. De asemenea, ea era utilizată la conservarea alimentelor proteice și într-o serie de activități economice, cum a fost prelucrarea pieilor de animale ori separarea aurului de argint.

Importanța biologică și economică a sării a declanșat uneori în istorie adevărate războaie pentru controlul exploatărilor de sare. Strabon (VII, 5, 11). Constituirea provinciei Moesia și cucerirea liniei Dunării a condus, la începutul sec. I p. Chr., la intensificarea relațiilor economice daco-romane, reflectate în special prin marele număr de importuri provenite din Imperiu. Interesul economic față de regiunile nord-dunărene, dar mai ales posibilitățile de câștig pentru întreprinzători, s-au manifestat și prin sosirea unor meșteșugari din Imperiul Roman. Acest fapt a fost determinat și de necesități practice. După cum remarca J. P. Morel, referindu-se la artizanul roman și la exportul produselor manufacturate, „mai ușor e să

deplasezi oamenii (meșterii – n.n.) decât să transporti obiectele, iar adevărata soluție constă în mobilitatea mâinii de lucru”. Imperiul Roman oferă numeroase exemple concrete de lucr care atelierele-mamă au „migrat” în spații geografice îndepărtate (uneori în lumea „barbară”), fiind create ateliere noi care deserveau consumatorii din regiunile respective.

În cadrul comerțului în spațiul transilvănean, o serie de produse considerate, în general, importuri din alte regiuni, au fost produse pe loc prin aportul unor meșteri veniți din regiunile central-europene. Acest aspect este poate cel mai bine studiat și ilustrat prin documente arheologice specifice, artefactele tipice fiind mai ușor de încadrat cronologic și cultural. Pe de altă parte, importul de produse manufacturate în spațiul intra-carpatic este mai ușor de observat datorită investigațiilor dintr-o serie de situri transilvănene. În general, se poate constata o conexiune strânsă între zona central-europeană (în special bazinul Dunării mijlocii) și zona intra-carpatică. Este vorba de aceleași spații legate prin comerțul cu resurse naturale (și ne-am referit în special la sare) și prin mobilitatea unor artizani. De asemenea, în anumite momente istorice, când structuri politice au legat în mod coerent spații mai întinse (cum este cazul Imperiului Roman), s-a desfășurat și un comerț intens la distanță.

Studierea comerțului local și – mai ales – al celui la distanță a permis și abordarea problemelor vizând rutele comerciale utilizate de negustorii specializați sau de populațiile în mișcare. Fără îndoială că Dunărea a constituit o astfel cea mai importantă axă de circulație. În afara difuziunii unor artefacte concrete, faptul respectiv este documentat și prin studiarea mărturiilor oferite de autorii antici. Dar aceasta nu a fost singura cale comercială utilizată în antichitate. Aceleași două categorii de surse documentare oferă informații privind rutele comerciale care legau nordul Italiei de zona intra-carpatică. Altele traversau Câmpia Pannoniei și pătrundeau în Transilvania prin Poarta Meseșeană, iar altele legau zona intra-carpatică, prin Banat, de nord-vestul regiunii balcanice.

Studierea fenomenelor legate de comerț a permis așadar, sesizarea unor aspecte care au influențat structurile de organizare comunitare. De asemenea, legat de acest context pot fi observate fenomene particulare care au caracterizat diverse grupuri etnice și comunități.

Prezența lui *Mercurius*, în situl cercetat la Zalău, așadar într-un spațiu din afara granițelor Imperiului, într-o așezare de daci *extra provinciae*, scoate în evidență influența exercitată aici de cultura și civilizația romană prin impunerea unor elemente aparținând culturii materiale, ci posibil și a celei spirituale. Statueta descoperită poate evidenția acest aspect ce nu trebuie ignorat.

Studiul de față credem că va contribui la îmbunătățirea imaginii în legătură cu problematica pe care încă o mai ridică în prezent spațiile teritoriale din NV-ul României în perioada sec. II - IV p. Chr. cu toate că, pentru a depăși stadiul actual al cercetărilor în care ne găsim, s-au făcut demersuri în acest sens (Al. V. Matei – I. Stanciu 2000). Piese pe care le-am prezentat, în cele mai multe cazuri reprezintă material arheologic recuperat dintr-un nivel de locuire ce s-a conturat stratigrafic în mod compact, dar fără al putea atribui, în toate cazurile, unor complexe închise.

Notă. Studiul complet cu detalii tehnice ale cercetării de salvare realizată, cu repertoriul descoperirilor urmează să fie publicat în viitor într-o revistă de specialitate.

Dumitru Gheorghe TAMBA

Prescurtări bibliografice

Bărbulescu, 1985 - M. Bărbulescu, *Culte greco-romane în Dacia*, Cluj-Napoca, 1985.

Boube, 1969 - C. Boube - Picot, *Les bronzes antiques du Maroc*, Rabat, 1969, p. 197, nr. 205, pl. 140.

Cociș, 1989 - S. Cociș, în *A.I.I.A.*, Cluj-Napoca, 29, 1989, p. 347-349.

Cociș, 1994 - S. Cociș, *Akten der 10 Internationalen Tagung über Antiken Bronzen*, Stuttgart, 1994, 129-133.

Faider, 1952 - G. Faider, *Feitmans Antiquites Gallo - Romains*, in *Les antiquites du Musee de Marimont*, Bruxelles, 1952, p. 166, fig. 6.

Ferencz, 1995 - Iosif Vasile Ferencz, *Mercurius de la Grădiștea Muncelului*, în *Apulum, XXXII*, 1995, p. 145-148.

Fischer, 1967 - R. Fischer, *Die romischen bronzen aus Ostereich*, Mainz, 1967.

Petolescu, 1974 - C.C. Petolescu și Gheorghe Popa, în *Apulum*, 12, 1974, p. 615.1.

Matei Stanciu 2000 - Al V Matei, I. Stanciu, *Vestigii din epoca romană (sec II - IV p. Chr) în spațiul nord-vestic al României*, Zalău 2000

Tamba 2004 - D. Tamba O statueta de bronz a lui Mercurius din patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Artă-Zalău, în *Acta Musei Porolissense*, XXVI, 2004, p. 309-315

Tamba 2008 - D. Gh. Tamba *Porolissum așezarea civilă (vicus militaris) a castrului mare*, Cluj Napoca 2008

Zadoks, 1984 - A.N. Zadoks și J. Jitta, *Bronzes romains figures et appliques et leurs problemes techniques*, Szekesfehervar, 1984, pl. 1-1,2.

Rezumat

Studiul valorifică cercetările arheologice de salvare realizate de arheologi de la Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău în anii 1897 - 1988, în municipiul Zalău, str. Corneliu Coposu, nr. 21. Descoperirile fortuite ale unor piese arheologice de epocă dacică de epocă romană, medievală și modernă la adresa pre-

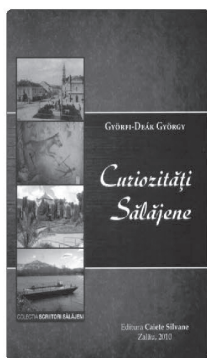
cizată, ca urmare a unor lucrări edilitare, au declanșat cercetări arheologice de salvare în perimetrul respectiv. Materialul arheologic descoperit prezentat în parte în studiul de față, este bogat și divers sub aspect tipologic. În cazul materialului arheologic recuperat se evidențiază cel de factură dacică, de epocă romană, reprezentat de material fragmentar ceramic și metalic. În categoria celui metalic se evidențiază o statueta din bronz ce-l reprezintă pe zeul Mercurius. Avem și alte fragmente ce au aparținut unor statui monumentale, care în anumite cazuri erau poleite cu aur. Proveniența lor cu certitudine este orașul roman Porolissum. Materialul arheologic de factură romană sau copiile unor produse romane susțin ideea influenței avute de centrul roman Porolissum asupra comunităților de autohoni daci și nu numai, din spațiul extraprovincial, atât sub aspectul culturii spirituale, dar și cel al culturii materiale.

Archaeological discoveries in Zalau**Summary**

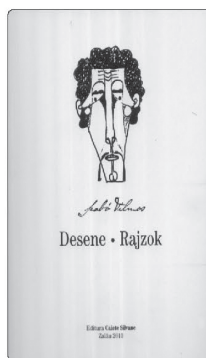
The study capitalizes rescue excavations conducted by archaeologists from the Museum of History and Art Zalau County during 1897 - 1988 in Zalau, str Coposu, no. 21. Fortuitous discoveries of archaeological pieces of vintage Dacian Roman, medieval and modern at the address given, as a result of utility work, have delansat rescue archaeological research that area. The material presented in part in archaeological study, is rich and diverse in terms typology. If archaeological material recovered outlined the Dacian, Roman period, represented by fragmentary material ceramic and metal. In the metal category statue is a bronze highlights that it is the god Mercury. We have other pieces that belonged to statues monuments, which in some cases were gilded with gold. Their origin with certainty is Porolissum Roman city. The archaeological material of Roman or Roman copies of products support the idea taken from the center of Roman influence on communities autohoni Porolissum Dacians and not only in space extraprovincial, both in terms of spiritual culture, but also that of material culture.



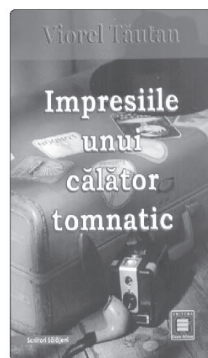
Cărți apărute la Editura "Caiete Silvane"



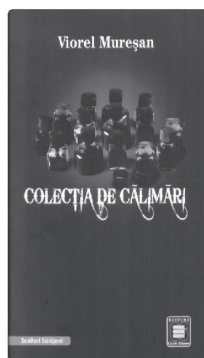
Györfi-Deák György
Curiozități Sălăjene
Colecția Scriitori Sălăjeni



Szabó Vilmos
Desene • Rajzok
Colecția Arte Vizuale



Viorel Tăutan
Impresiile unui călător toamnă
Colecția Scriitori Sălăjeni



Viorel Mureșan
Colecția de călmări
Colecția Scriitori Sălăjeni



Dina Horvath
Poeme în crinolină
Colecția Poesis



Ioan-Viorel Bădică
Brâncuși după Brâncuși
Colecția Scriitori Sălăjeni

Comenzi la Centrul de Cultură și Artă al județului Sălaj
Zalău, str. Unirii nr. 7 - tel-fax: 0260-612870.

Dinamica dezvoltării Zalăului între sec. XIV – XVII reflectată în privilegiile orașului

Este lesne de înțeles că orice mărturie scrisă are „*caracterul permanenței*” care „*rămâne temelie istoriei noastre vechi*”- ceea ce ne obligă să ne facem o datorie de conștiință în a depista modalități facile de popularizare a acestor dovezi într-o formă care să asigure perpetuarea sensului fundamental al pozițiilor istorice. Se cuvine, din această perspectivă să dăm o apreciere specială acestor probe, care se constituie în argumente esențiale din punct de vedere istoric, oferind detalii surprinzătoare despre evoluția acestei urbe.

Orașul de la poalele Meseșului, se pare că este unul dintre cele mai vechi așezări din Transilvania. Astfel, din însemnările lui Anonimus - notarul regelui Bela al IV-lea- aflăm că pe la anul 900, Zalăul exista, specificând în scrierile sale că „... *ungurii au ajuns la Zylac la poalele Meseșului. Aici au oprit și au ținut sfat, hotărând ca hotarul Imperiului lui Arpad să fie la poarta Meseșului...*”

Tocmai acest statut de localitate de graniță, avea să confere Zalăului șansele unui trend ascendent din punct de vedere al dezvoltării economice, lucru care a atras după sine transformarea lui ulterioară într-un centru urban. Un alt stimulent favorizant al creșterii progresive a importanței acestei așezări a fost acordarea succesivă a unor privilegii speciale care i-au înlesnit extinderea.

De asemenea, o componentă esențială care a grevat parcursul acestui loc, a fost cea demografică, știut fiind faptul că „*rolul orașelor depindea în mare măsură de potențialul demografic pe care îl reprezentau*”. Din această perspectivă, nu putem privi Zalăul decât ca parte componentă a unui întreg, guvernat de o serie de factori globali care au determinat o scădere dramatică a populației în toată Europa și implicit în Transilvania. Astfel, în sec. XIII-XV asistăm la o stare de fapt ce decimează constant populația bătrânului continent nu numai atât din cauza războaielor cât mai ales a foametei determinată de schimbările incontrolabile ale cliimei concretizate prin inundații devastatoare sau secetă dar mai ales prin izbucnirea epidemiei de ciumă în sec. al XIV-lea care va rămâne în istorie sub numele de „*ciuma neagră*” și care „*a pustii întreg continentul...*”. Profilarea unui astfel de context a determinat, probabil, scăderea densității populației și în acest viitor târg iar din această perspectivă, preocupările vis-a-vis de componenta demografică a Zalăului a fost o constantă a oficialilor locului, astfel încât din privilegiile date 1387 iunie 19 și 1401 ianuarie 1, aflăm că Episcopii Transilvaniei Emeric respectiv Nicolae fac demersuri pentru sporirea numărului populației din „*satul Zalău*”, stimulând acest proces prin garantarea unor drepturi, libertăți și concesi stabilite de predecesorii lor. Este lesne de înțeles că acest lucru a contribuit la refacerea echilibrului demografic și sporirea numărului populației. Din această perspectivă devine palpabilă o finalitate previzibilă, materializată prin schimbarea statutului Zalăului din sat în centru urban, „*târg*”.

Titlatura de târg apare menționată pentru prima dată în documente începând cu anul 1473 într-un privilegiu emis de Matei Corvin, deși se poate considera că Zalăul avea acest statut și în perioada anterioară emiterii actului oficial menționat, aici desfășurându-se activități negustorești încă de pe la sfârșitul sec. XIV, acțiune care poate conduce la concluzia că Zalăul avea deja calitatea - chiar dacă încă neconsacrată - de târg. Astfel de privi-

legii emise de liderii politici ai timpului s-au acordat constant în perioada secolelor XV-XVII, cu scopul de a susține dezvoltarea economică a acestui opidum și de a contracara o serie de factori colaterali care au condus, în anumite momente, la contorsionarea ordinii cotidiene și chiar la pauperizarea locuitorilor Zalăului.

Unele dintre elementele cu conotație degenerativă care au indus într-o perioadă starea de sărăcie a populației acestui oraș au fost succedarea unor acte de jaf și tâlhărie. Din această perspectivă, existența în jurul Zalău a unei întinse zone muntoase producând pe lângă multiplele avantaje și un nedorit dezavantaj, oferind celor certați cu legea un habitat perfect. Luând în considerare și această realitate, se vor acorda locuitorilor Zalăului „*sărăciți din pricina prădătorilor și tâlharilor*” o serie de înlesniri și drepturi concretizate prin scutirea de la plata „*tuturor vâmlor și trișesimilor...*”

Orice nesocotire a acestor beneficii aveau să fie aspru sancționate aducându-se drept argument acordarea lor și de către „*regii de odinioară*”. Raportarea la „*...tradiția de autoritate anterioară*” impunea încredere și necesitatea aproape instinctivă de respect, determinând menținerea și perpetuarea oricăror decizii de acest fel care creionau o legătură cu trecutul dând în același timp impresia de continuitate.

Aceste scutiri au creat premisele unei fiscalități mai relaxate ceea ce a produs un efect de tip domino un aspect, determinându-l pe celălalt. Astfel, scutirea de unele taxe a condus la creșterea puterii de cumpărare a populației aceasta la rândul ei a stimulat consumul, lucru care este de presupus că a avut un aport considerabil în determinarea creșterii producției meșteșugărești locale.

O altă verigă cu caracter progresist, a fost sprijinul acordat de către autorități în direcția dezvoltării comerțului, concretizat prin acordarea dreptului de organizare a târgurilor periodice. Astfel, Ludovic I regele Ungariei acordă în anul 1370 un privilegiu prin care asigură protecție tuturor negustorilor și vânzătorilor care-și vând și cumpără mărfuri la târgul anual ținut cu înclinaștea sa în ziua de 13 iulie a fiecărui an, la Zalău. De asemenea, privilegiul emis de către Matei Corvin, întărește acest privilegiu, confirmând organizarea de târguri în „*opidum*” Zalău de două ori pe an în zilele de 10 ianuarie, respectiv 1 mai. Având în vedere această realitate, este de presupus că prin aceste târguri periodice se promova schimbul direct între consumatori și producători ceea ce a stimulat creșterea productivității care la rândul său, a condus la o relativă stare de prosperitate a populației Zalăului.

Pe de altă parte, la sfârșitul sec. al XVI-lea se creionează argumentația existenței unei categorii de negustori specializați, originari din Zalău, care practicau cel puțin un comerț regional comercializând fier și produse din fier aduse din Ungaria. Acest aspect, este surprins de un privilegiu din anul 1595 emis de Sigismund Bathory, principele Transilvaniei, prin care acesta din urmă poruncește oficialilor orașului Cluj să respecte drepturile locuitorilor târgului Zalău și să permită ca aceștia să-și vândă fierul, oțelul și uneltele din fier.

Chiar dacă locuitorii târgului Zalău erau beneficiarii unei relative relaxări fiscale, nu însemna că aceștia erau scutiți de toate obligațiile de acest tip - Zalăul fiind parte componentă a unui

sistem social, economic și fiscal de inspirație occidentală de la regulile căruia nu putea face notă discordantă. În general, târgurile (opidum), „*cu statut inferior față de orașele libere (civitas)*”, erau în dependență față de un stăpân feudal. Particularizând, Zalăul a fost tributar aceleiași situații, fiind donat după năvălirea tătarilor de către Regele Bela al IV-lea Episcopilor catolici ai Transilvaniei care au rămas stăpânii acestui loc o bună perioadă de timp. Față de aceștia din urmă, locuitorii Zalăului plăteau o taxă anuală despre care aflăm dintr-un înscris din anul 1515, prin care Episcopul Transilvaniei la cererea judeului târgului Zalău acceptă micșorarea acestei taxe de la 150 de florini la 100 de florini. De asemenea, relativ la obligațiile fiscale ale zălăuanilor, aflăm dintr-un document din anul 1595, emis de Sigismund Bathory care confirma faptul că aceștia plăteau dijmă către *Provizoru cetății Gilău*, administratorul de atunci al târgului Zalău. Din acest document, mai desprindem un amănunt care probează existența unei forme aproape consacrate de corupție a funcționarilor statului cu efect împovărător pentru populația acestui opidum - dijmuitorii sosind la Zalău înaintea termenului stabilit pentru strângerea dijmei și constrângându-i pe locuitorii târgului să-i întrețină. Pentru contracararea acestui fenomen, locuitorii Zalăului reprezentați de oficialii orașului s-au plâns Principelui Transilvaniei, solicitând să se ia măsuri cu efect coercitiv care să anihileze acest neajuns. Revenind la aspectul referitor la stăpânii orașului – Episcopii - aceștia aveau dreptul consfințit prin privilegii să judece în baza „*vechilor libertăți și legi ale Bisericii*”, cauzele iobagilor fără avere exceptând faptele de furt, tâlhărie sau omor, acestea din urmă fiind de competența autorităților laice cu atribuții judecătorești. Emiterea unor astfel de privilegii în favoarea Episcopilor, demonstrează întrepătrunderea între factorii de putere politică și ierarhia religioasă catolică. Transferarea atribuțiilor juridice către oficialii administrativi ai târgului, respectiv jude și jurați a determinat ulterior o metodă mai elaborată a organizării acestora, în primul rând vizând modul de alegere a componentelor instanțelor și evident stabilirea competențelor și modul de exercitare a acestora. Astfel, printr-un document datat 1571 Ștefan Bathory, la cererea expresă a judeului și notarului târgului Zalău stabilește modul de alegere a celor 33 de senatori, al judeului și a celor 12 jurați. De asemenea, documentul prevedea ca aceștia să fie aleși anual, în a II-a zi de Crăciun, în „*Casa senatorială*”. Aspectul referitor la menționarea existenței Casei Senatoriale ca loc deliberativ, constituie un element de noutate în condițiile în care aceste activități se derulau până atunci în cimitir bazându-

se, pe o serie de deprinderi tradiționaliste legate probabil de vechiul obicei al pământului și raportarea la memoria înaintașilor, ceea ce întărea legitimitatea deciziilor fiind garantate de legătura cu trecutul. Asupra locuitorilor orașului Zalău, s-au exercitat și alte presiuni cu efecte sociale adânci ale căror protagoniști au fost trupele de soldați care fie au staționat, fie au tranzitat acest loc. În cazul unor astfel de împrejurări, responsabilitatea întreținerii acestora cădea în seama populației. „*Obligațiile de cazare și încartuire au fost destul de grele*” pentru oraș și au condus de multe ori la nemulțumiri din partea locuitorilor acestuia. Pentru a contracara această stare de lucruri pe parcursul secolului al XVII-lea, principii Transilvaniei au luat o serie de măsuri consfințite prin emiterea unor privilegii cu caracter protecționist menite să apere cetățenii acestui opidum de eventuale abuzuri din partea armatelor aflate în staționare sau care tranzitau orașul. Din acest motiv, Gabriel Bathory în anul 1608 sau Gheorghe Rakoczi în 1631, respectiv 1637 au emis astfel de privilegii pentru a da o garanție în plus respectării drepturilor locuitorilor acestui oraș.

Așadar, radiografiind evoluția acestei așezări regăsim aici o societate deja conturată care se racordează din mers metamorfazelor vremii, căpătând o identitate proprie și dezvoltându-și sentimentul de apartenență, de comuniune cu locul. Un loc, care prin dinamica dezvoltării sale avea să-și asigure un statut juridic nou, acela de târg. Prezervarea poziției Zalăului a fost asigurată printre altele și de emiterea succesivă a acestor privilegii care i-au înlesnit traiectoria, accelerându-i și consolidându-i schimbarea.

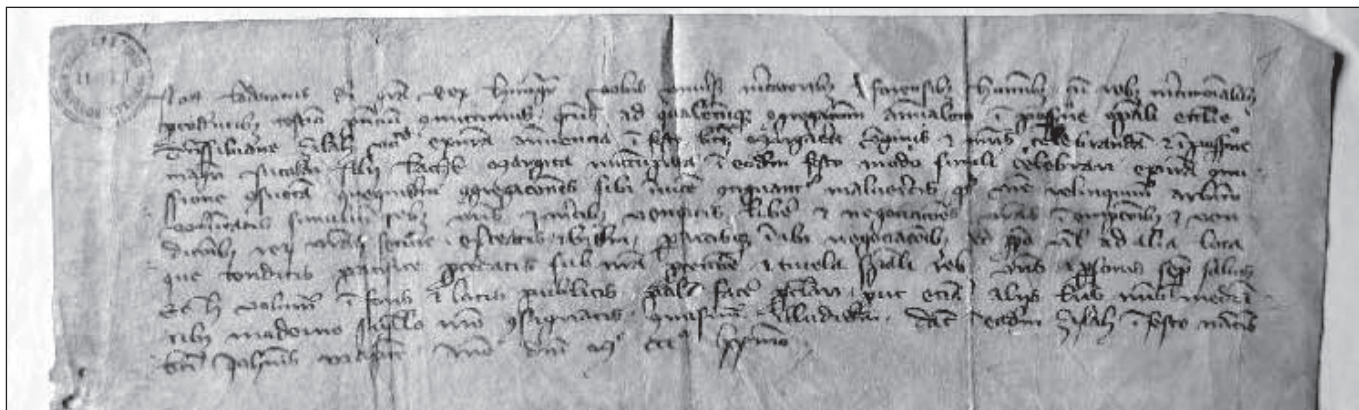
Mihaela SABOU

Bibliografie:

1. Arhivele Naționale Sălaj, *Fond primăria Zalău – privilegii*
2. Andrei Kiss, *Orașul Zalău în timpul lui Mihai Viteazul - viață socială și economică în Mihai Viteazul și Sălajul – Guruslău* 375, Zalău, 1977.
3. Bogdan Murgescu, *Istorie Românească – istorie universală (600-1800)*, București, 1999.
4. Ovidiu Drimba, *Istoria Culturii și Civilizației*, București, 1990, vol. III.
5. Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, 1998, vol. III.
6. Paul Cernovodeanu, Paul Binder, *Cavalerii Apocalipsului*, București, 1993

ANEXE:

ANEXA 1



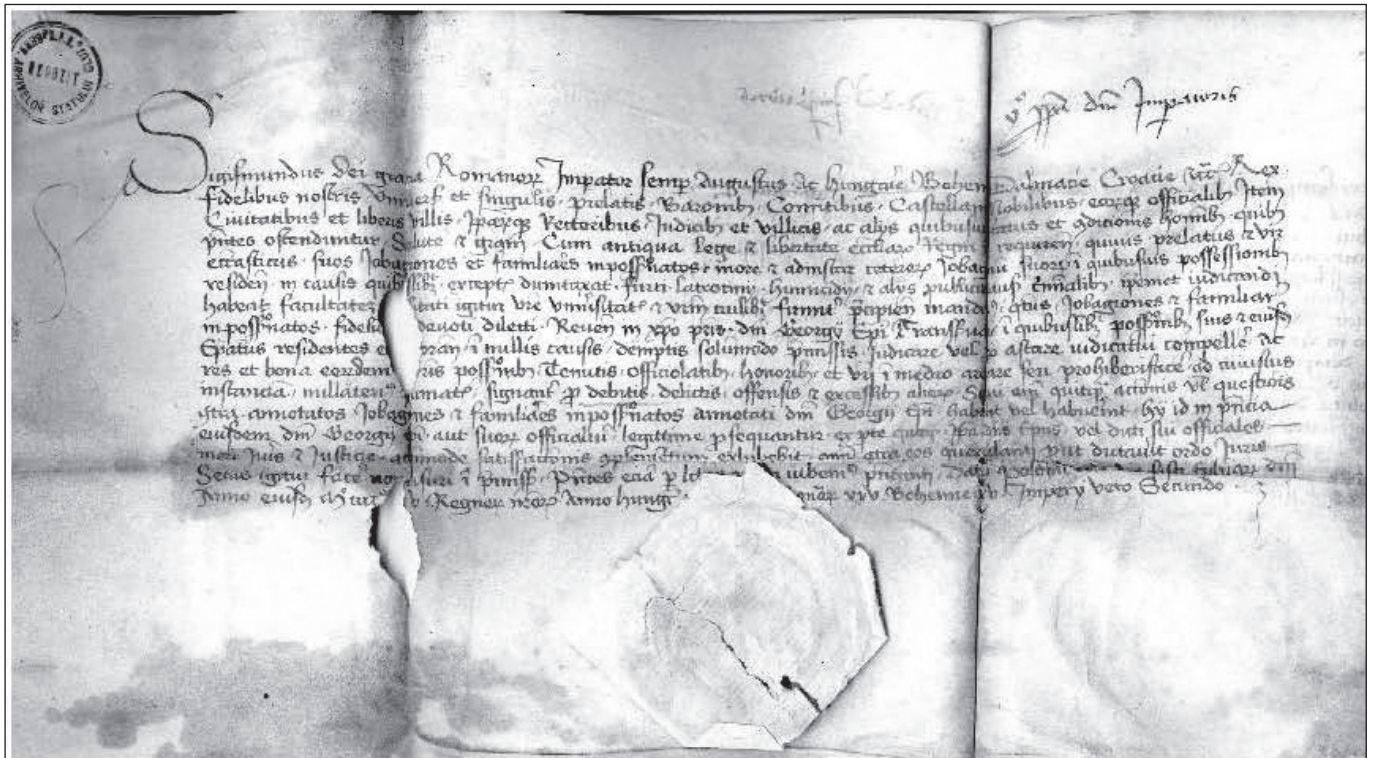
1370, iunie 24, Zalău. Ludovic I, regele Ungariei acordă protecția sa tuturor negustorilor și vânzătorilor care-și duc mărfurile și fac cumpărături la târgul anual ținut din încuviințarea sa în ziua de 13 iulie (*“in festo beate Margarete virginis et martiris”*) la Zalău (*Zilah*), moșia episcopului Transilvaniei,

precum și la Marghita (*Margita*) moșia lui Nicolaie, fiul lui Lachk, în aceeași zi.

Original, limba latină, pergament, sigiliu aplicat pe verso (căzut).

Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Naționale, Fond „Primăria orașului Zalău, Privilegii”, 1/1370.

ANEXA 2



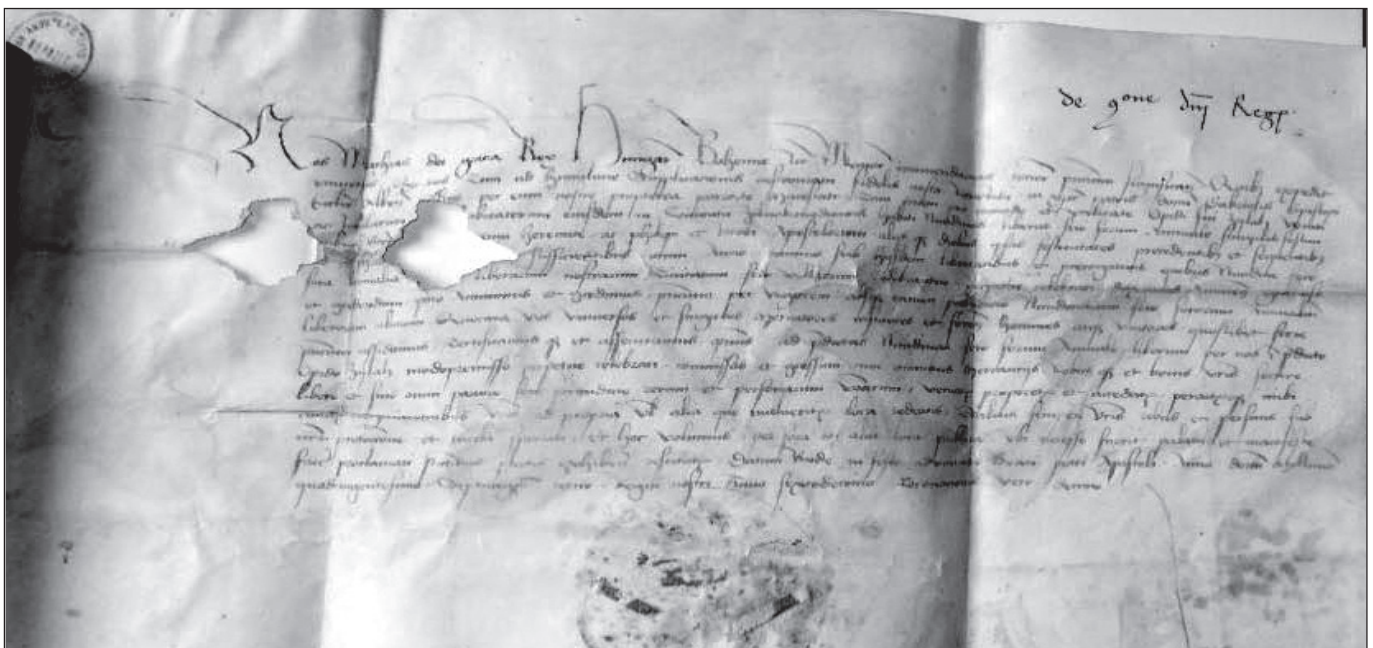
1435, ianuarie 13, Bratislava. Sigismund, regele Ungariei etc., poruncește tuturor să nu cuteze să judece pricinile iobagilor și familiarilor fără avere de pe moștile episcopului Transilvaniei, George, sau să-le oprească lucrurile, deoarece potrivit vechilor libertăți și legi ale bisericii acesta are dreptul să judece toate pricinile iobagilor și familiarilor săi fără avere, cu excepția furtului, tâlhăriei, omuciderii și a altor

cauze criminale publice. Cei ce au vreo pricină cu acești iobagi și familiari, să-i urmărească și să se judece cu ei în fața episcopului sau a slujbașilor săi.

Original, limba latină, pergament, sigiliu timbrat.

Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Naționale, Fond „Primăria orașului Zalău, Privilegii”, 4/1435

ANEXA 3



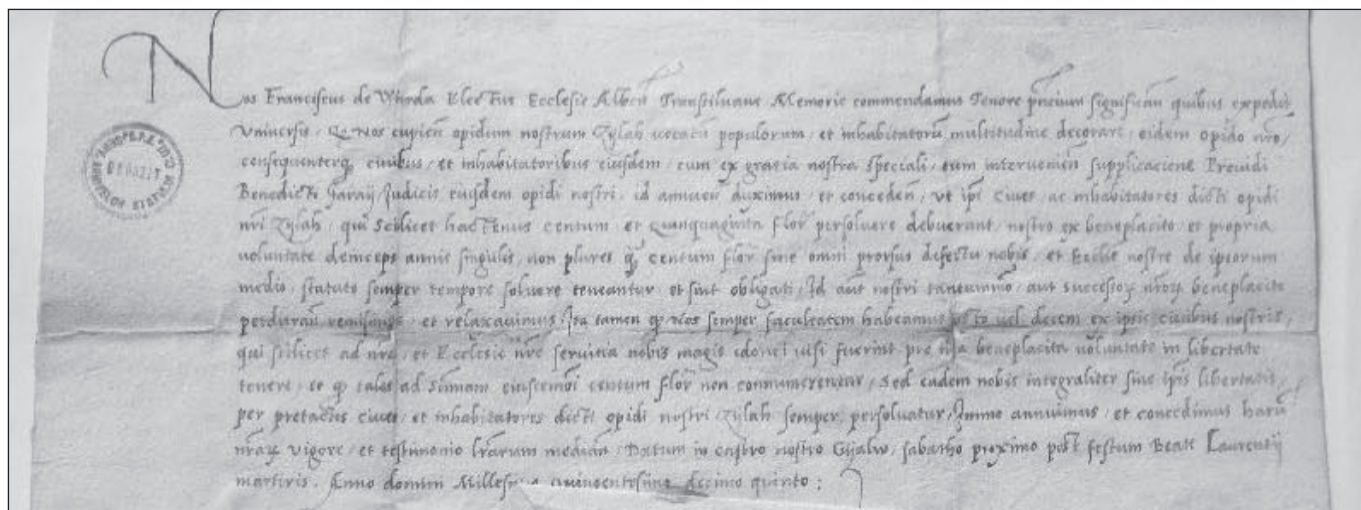
1473, august 1, Buda. Matia, regele Ungariei, etc., dă de știre tuturor că, la cererea lui Gabriel, episcopul Transilvaniei, a acordat ca în târgul acestuia numit Zalău (Zylah) să se țină târguri anuale în zilele premergătoare și următoare zilelor de...10 ianuarie și 1 mai, asigurând negustorii și vânătorii că

pot merge liber acolo cu mărfurile lor.

Original, limba latină, pergament, sigiliu aplicat (căzut).

Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Naționale, Fond „Primăria orașului Zalău, Privilegii”, 6/1473.

ANEXA 4



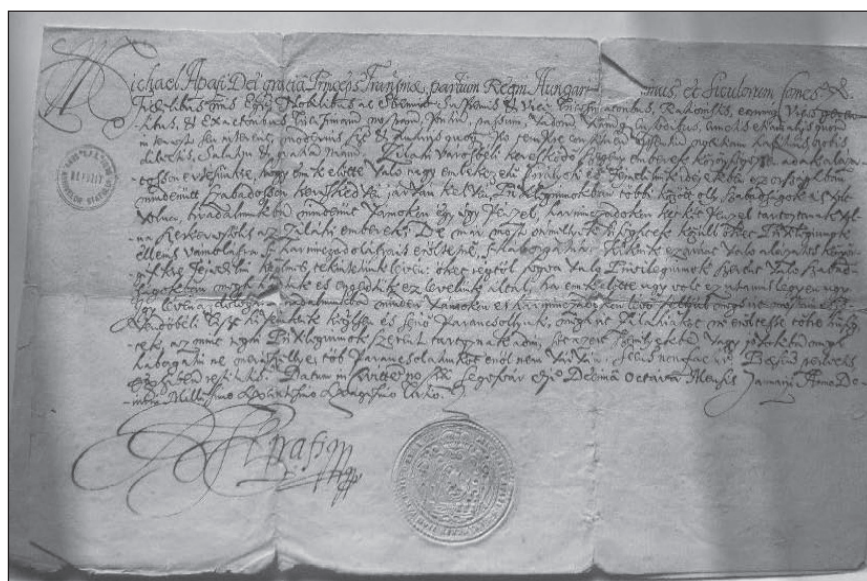
1515, august 11, Gilău. Francisc de Oarda (Warda), episcopul Transilvaniei, în urma cererii lui Benedict Jaray, jude al târgului său numit Zălău (Zylah) consimte ca cetățenii și locuitorii târgului Zălău să-i plătească 100 de florini taxă anuală în loc de

1500 de florini cât au fost obligați să-i plătească până atunci.

Original, limba latină, sigiliu timbrat.

Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Naționale, Fond „Primăria orașului Zălău, Privilegii”, 15/1515.

ANEXA 5



1663, ianuarie 18, Sighișoara.

Mihail Apafi, principele Transilvaniei etc., poruncește tuturilor dregătorilor și slujbașilor de la locurile de vamă și tricesimă să respecte vechile privilegii ale locuitorilor de la Zălău, potrivit cărora aceștia plăteau la locurile de vamă un denar, cu car cu tot, iar la locurile de tricesimă dădeau doi denari, întrucât el a întărit vechile privilegii ale locuitorilor din Zălău, de a nu plăti mai multă vamă și tricesimă decât plăteau în vechime, deși unii, conțin privilegiilor lor, i-au constrâns să plătească vamă și tricesimă.

Original, limba latină și maghiară, sigiliu timbrat.

Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Naționale, Fond „Primăria orașului Zălău, Privilegii”, 33/1663.

Rezumat

Orașul de la poalele Meseșului, se pare că este unul dintre cele mai vechi așezări din Transilvania. Astfel, din însemnările lui Anonimus - notarul regelui Bela al IV-lea- aflăm că pe la anul 900, Zălăul exista, specificând în scrierile sale că „... ungerii au ajuns la Zyloc la poalele Meseșului. Aici au oprit și au ținut șfat, hotărând ca hotarul Imperiului lui Arpad să fie la poarta Meseșului...”

Tocmai acest statut de localitate de graniță, avea să confere Zălăului șansele unui trend ascendent din punct de vedere al dezvoltării economice, lucru care a atras după sine transformarea lui ulterioară într-un centru urban. Un alt stimulente favorizant al creșterii progresive a importanței acestei așezări a fost acordarea succesivă a unor privilegii speciale care i-au înlesnit extinderea.

Așadar, radiografiind evoluția acestei așezări regăsim aici o societate deja conturată care se racordează din mers metamorfozelor vremii, căpătând o identitate proprie și dezvoltându-și sentimentul de apartenență, de comuniune cu locul. Un loc, care prin dinamica dezvoltării sale avea să-și asigure un statut juridic nou, acela de târg. Prezervarea poziției Zălăului a fost asigurată printre altele și de emiterea succesivă a acestor privilegii care i-au înlesnit traiectoria, accelerându-i și consolidându-i schimbarea.

Dynamics of XIV-XVII centuries Zalău between privileges reflec-

ted in the city

Summary

The town at the foot Meses, appears to be one of the oldest settlements in Transylvania. Thus, from notes by Anonymus - notary of King Bela IV, we find that about the year 900, there Zalău, stating in his writings that „... the Hungarians reached the bottom Zyloc Meses. Here they stopped and took counsel, acting as the Empire's border gate Meses Arpad be „

It is this status of the border town had a chance to give Zalău trend in terms of economic development, which entailed further transformation into an urban center. Another incentive favoring the progressive growth of the importance of this settlement was the granting of special privileges successive who facilitated the extension. Therefore, the development of this settlement radiographs find here already outlined a society that is connected on the go metamorphosis time, acquiring and developing its own identity and sense of belonging, of communion with the place. A place that the dynamics of its development was to provide a new legal status, which is market town. Preservation Zalău position was provided among others by issuing successive these privileges that have facilitated the trajectory, accelerating them and strengthening them change.

Ortelecul la 600 de ani de atestare documentară – file de istorie

Așezat în partea de nord-est a Zalăului, astăzi cartier al municipiului, Ortelecul a fost, până la anul 1938, localitate separată, de la a cărei atestare documentară se împlinesc 600 de ani. Este atestată în anul 1411, sub denumirea de Vartelege. De-a lungul istoriei, o întâlnim sub următoarele denumiri: villa olachalis Vartelek, la anul 1423; Warthelek, la 1437; Varthelek, la 1475; Wartelek, la 1543; Wartheleke, la 1548; Ortelec, la 1733; Vártelek, la 1750; Vártyelek, la 1850¹; Ortelec, după 1918.

Aspecte socio-demografice

La anul 1850, Ortelecul avea 169 de case și o populație de 881 locuitori. După sex, 454 erau bărbați și 427 femei. Dintre bărbați, 47 erau încorporați, adică cei cu vârste între 19 și 26 de ani. După naționalitate, din cele 881 de persoane, 863 erau români și 18 maghiari. Din punct de vedere religios, toți românii aparțineau cultului greco-catolic, iar maghiarii cultului reformat. La vremea respectivă, în localitate existau 13 cai și 361 de bovine².

În anul 1880, Ortelecul avea 170 de case și o populație de 928 de locuitori. Se constată o scădere a populației românești, la 859 persoane și creșterea celei maghiare, de la 21, la 41 de persoane. Situația se explică prin declararea unor români ca aparținând etniei maghiare, deoarece, după religie, avem 895 de greco-catolici, 9 romano-catolici și 19 reformați. Mai existau și 28 de persoane, a căror limbă maternă era necunoscută, care se presupune că erau de etnie rromă. Se remarcă și gradul scăzut de alfabetizare. Din numărul total al populației, doar 63 de persoane știau scrie și citi³.

La început de secol XX, conform recensământului populației din anul 1900, localitatea se întindea pe o suprafață de 3.173 jugăre, avea 218 case și 1090 locuitori. Dintre aceștia, după limba maternă vorbită 1035 erau români, 29 maghiari, 2 germani și 24 alte limbi, probabil rromi. După religie, 1061 de persoane aparțineau cultului greco-catolic, 20 reformați și 9 izraeliți. Așadar, evreii s-au declarat vorbitori de limbă maghiară. Din numărul total al populației, dora 40 de persoane știau scrie și citi, iar 60 știau unguerește. După sexe, avem o egalitate perfectă: 545 de bărbați și 545 femei. Din cele 218 case existente, doar una avea pereții de piatră sau cărămidă, una din piatră sau pământ, 215 erau din chirpici sau pământ și una din lemn sau altceva. Acoperișul era din țiglă doar la 17 case, din șindrilă la 27 și din trestie sau paie la 174⁴.

În doar 10 ani, până la anul 1910, populația ajunge la 1308 persoane. La fel și numărul de case crește, ajungând la 258, localitatea extinzându-se pe o suprafață de 3.206 jugăre. Din numărul total al populației, 1.278 aveau ca limbă maternă, iar 30 se declarau vorbitori de limbă maghiară. Spunem că se declarau, deoarece, după religie, 17 persoane erau izraelite, 13 reformate și 1.278 greco-catolice. Așadar, evreii își declarau ca limbă maternă limba maghiara. După sex, din cele 1.308 persoane, 657 erau bărbați și 651 femei. Crește vertiginos și numărul celor care știau carte. Astfel, 413 persoane știau scrie și citi, iar 269 știau unguerește⁵.

Conform monografiei sanitare a Zalăului, întocmit de medicul orașului Edmund Mărgulieș, în septembrie 1938, localitatea Ortelec a fost alipită la orașul Zalău în anul 1936.

La data de 1 ianuarie 1938, conform aceleiași monografii, Ortelecul avea o populație de 1.365 de locuitori. Ceea ce îngrijora, după părerea noastră este că numărul bărbaților era aproape dublu decât al femeilor, respectiv 695 bărbați și numai 370 femei. După religie, majoritari erau greco-catolicii, respectiv 1328. De re-

ligie ortodocsă se declaraseră 2 persoane, 5 reformați, 21 baptiști și 9 mozaici. În fine, după naționalitate, 1315 erau români, 5 maghiari, 9 evrei, iar la rubrica alții, adică de etnie rromă, erau trecute 36 persoane⁶.

Așadar, începând cu anul 1936 satul Ortelec se alipește la Zalău, orașul de reședință al județului Sălaj, devenind unul din cartierele acestuia.

Biserica și slujitorii săi

Din punct de vedere religios, la anul 1760-1762, locuitorii de etnie românească din Ortelec aparțineau, încă, cultului ortodox. Conform conscripției din acei ani, existau doi preoți neuniți, o singură biserică și 75 familii de credincioși⁷.

În jurul anului 1850 îl găsim la Ortelec pe preotul greco-catolic Samuel Cadariu, care, alături de protopopul Iosif Vaida a înființat și școala confesională românească⁸.

În jurul anului 1840, după cum aflăm dintr-o scrisoare a preotului greco-catolic din Ortelec, Teodor Pop, protopopul tractului Bred, vechea vatră a satului s-a mutat pe un loc mai înalt, „din cauza mai multor hoții întâmpinate pe călea Zsibo-Zilah”. Dar ortelecanii nu au fost de acord să se mute dacă nu li se construiește biserică nouă și casă parohială. Pentru ducerea la îndeplinire a acestui deziderat a fost desemnat cel mai mare proprietar din Ortelec, Sebes Ferencz. Acesta, în anii 1841-1842 a și edificat biserică, astfel încât în anul 1844, pe data de 2 noiembrie a fost sfințită. Preotul Teodor Pop subliniază că biserică a fost construită în grabă, neavând nici o legătură de fier, ci numai de lemn, iar bolta era făcută din cărămidă. În aceste condiții, în anul 1868, când Teodor Pop trimitea episcopului diecezei de Gherla scrisoarea amintită, biserică era în pericol să se dărâme, „care ruinarea - spune el - neci îi departe atât pereții cei laterali, cât și însuși ceriul sunt crepați de-a lungul și cruciș, întru atâta cât prin crepături se poate băga pumnul și numai providența o susținere de nu se ruinează asupra poporului jertfă aducător lui D-zeu”.

În înțelegere cu enoriașii, preotul cere conducerii Comitatului ca Ortelecul să fie scutit de „greutățile comitatense”, adică drumului, pentru o perioadă de doi ani, iar banii respectivi să fie folosiți pentru repararea bisericii.

După numeroase intervenții inclusiv la Ministerul de Comerț, pe data de 9 martie 1868, conducerea comitatului, întru unită la Zalău, a eliberat de sarcina amintită Ortelecul, dar numai pentru un an⁹.

Preotul Teodor Pop a fost o mare personalitate a Sălajului. El a fost hirotonit în parohia Ortelec în anul 1862 de către episcopul diecezei de Gherla, Ioan Alexi. S-a născut la Benesat în anul 1835. A absolvit studiile gimnaziale și cele teologice la Blaj.

În anul 1867 era adjunctul protopopului tractual Iosif Vaida de Glod, administrator al oficiului protopopesesc și inspector peste școlile din districtul Bredului¹⁰.

După moartea protopopului greco-catolic Iosif Vaida, Teodor Pop i-a succedat în funcție, deși era preot doar de 5 ani. Odată cu moartea eruditului protopop Iosif Vaida (stră-străbunic al lui Corneliu Coposu), paroh în Poptelec (Popeni), centrul de greutate al tractului s-a mutat la Ortelec, de care aparține și filia Zalău.

Teodor Pop se implică activ în problemele noii parohii, după cum am văzut mai sus. Pe plan religios reușește să rezidească practic biserică și să construiască o școală care era, la vremea respectivă, „fala școalelor românești” din jur.

Protopopul Teodor Pop s-a implicat activ și în viața politică a

vremii, dovedind un naționalism intransigent. Făcea parte, la fel ca toți ceilalți fruntași politici sălăjeni, din cadrul curentului pasivist al Partidului Național Român. Era membru marcant al Astei sălăjene, încă din anul 1871 când s-a înființat despărțământul sălăjean, și „a jertfit mult pentru scopurile naționale”. A făcut parte din Comitetul de conducere al băncii Silvania, prima bancă românească înființată în această parte de țară, la Șimleu Silvaniei.

De asemenea, a fost membru onorific în Congregația comitatensă (Comitetul Executiv al Sălajului), calitate în care a militat cu perseverență pentru sprijinirea materială a școlilor confesionale românești și asigurarea cadrelor didactice necesare și bine pregătite din punct de vedere profesional. Alături de alți fruntași sălăjeni a pus bazele Reuniunii Învățătorilor Români Sălăjeni, în anul 1871¹¹.

Românii sălăjeni s-au solidarizat cu frații lor de peste Carpați, în timpul războiului de independență din anii 1877-1878. Astfel, la data de 13/25 mai 1877 fruntașii politici ai românilor sălăjeni s-au întrunit la Zalău pentru a dezbate problema străngerii de ajutoare pentru cei răniți în război. S-a hotărât ca această acțiune să fie împărțită pe trei centre: Zalău, Șimleu Silvaniei și Cehu Silvaniei. S-au stabilit și persoanele care urmau să fie responsabile în aceste centre, și anume: Teodor Pop și Emilia Pop, în Zalău; Maria Barbolovicu, în Șimleu și Elena Pop, fiica lui George Pop, în Cehu Silvaniei.

În zilele care au urmat, protopopul greco-catolic Teodor Pop a pus bazele Centrului de colectare din Zalău, care a funcționat în locuința sa, aflată pe actuala stradă Eminescu. Cu toată opoziția autorităților austro-ungare a reușit să adune ajutoare bănești în sumă de 89 florini și 69 lei valută 1877, pe care i-a trimis Iuditei Măcelariu, care conducea Centrul de colectare din Sibiu¹².

Având o autoritate incontestabilă și în Zalău, care era filie a parohiei greco-catolice din Ortelec a legat prietenii durabile cu intelectualitatea românească stabilită în Zalău, printre care amintim familiile: Ioan și Clara Maniu, născută Coroianu, Vasile și Emilia Pop, născută Mărcuș, avocatul Ioan Nichita, Gheorghe Pop de Oarța sau eruditul profesor și pedagog Gavril Trifu. Alături de aceștia a contribuit, din plin, la dezvoltarea socio-economică, culturală și pe tărâm național a românilor sălăjeni.

Protopopul Teodor Pop nu a mai apucat să vadă împlinit visul de veacuri al românilor, pentru care a luptat și el întreaga viață. A trecut la cele veșnice pe data de 16 martie 1907, la vârsta de 72 ani, din care 45 de preoție. Este înmormântat la Ortelec, pe data de 18 martie 1907. La înmormântare au participat, printre alții, Andrei Cosma, directorul băncii „Sylvania”, Gheorghe Pop de Oarța, avocat în Zalău, profesorul pensionar din Zalău Gavril Trifu, etc. De asemenea, au fost prezenți toți preoții din districtul Bredului, în frunte cu administratorul interimar, numit în timpul bolii și decesului lui Teodor Pop, Gavril Cherebețiu¹³.

După moartea protopopului Teodor Pop, paroh al Ortelecului va fi numit ginerele său, Ioan Pereni, care va desfășura, la fel ca predecesorul său o activitate deosebită. Va avea șansa istorică să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 și să vadă împlinit visul de veacuri a românilor.

Pe plan spiritual va desfășura o activitate deosebită. De exemplu, în perioada 18-20 august 1922, în parohia Ortelec, au loc misiuni și exerciții spirituale, la care participă aproximativ 5.000 de credincioși din Ortelec și din jur, primind sacramentele câteva sute de persoane. La aceste evenimente participă și canonicul de Gherla Victor Bojor¹⁴.

Pe data de 4 septembrie 1924, în cadrul ședinței consistoriale de la Gherla se decide ca preotul Ioan Pereni să fie numit în parohia Cehalul Român din districtul Sărauadului¹⁵.

În locul lui Ioan Pereni, devenit vacant este numit ca administrator aș parohiei Ortelec preotul Iuliu Chereșteșiu. Prin ordinul nr. 3.991/1930 al diecezei de Gherla, Iuliu Chereșteșiu este înaintat la gradul de paroh, chiar înainte ca marea majoritate a

parohiilor din Sălaj să treacă la dieceza de Oradea¹⁶.

Sub păstorirea lui Iuliu Chereșteșiu, biserica s-a reînnoit. Prin tre realizările deosebite amintim faptul că Iconostasul de piatră a fost înlocuit cu unul din lemn, iar corul de lemn este înlocuit cu beton.

În anul 1933, în perioada 4-12 februarie, Sfintele Misiuni se țin la Ortelec. Rezultatul acelor zile de primenire sufletească a fost unul deosebit. S-au cuminecat peste 1.300 de credincioși. Un eveniment deosebit l-a constituit botezul primit în rit greco-catolic de două persoane adulte din părinți bapțiști. De asemenea, un număr foarte mare de credincioși s-au înscris la Societatea Inimii lui Isus. La buna desfășurare a evenimentului au conlucrat, alături de preotul Iuliu Chereșteșiu, P.Ioan Gârleanu, franciscan, protopopul de Zalău, Aurel Ghilea și preotul Virgil Trușăș din Zalău¹⁷.

La începutul anului 1938, după ce Ortelecul se unește cu Zalăul, parohia din Ortelec s-a numit Zalău-Ortelec și poșta o avea la Zalău¹⁸. Așadar, centrul de greutate se mută de la Ortelec la Zalău, devenit protopopiat în anul din 1925.

După cel de al doilea război mondial, în anul 1945, biserica din Ortelec va fi consacrată de episcopul auxiliar de Oradea Ioan Suciu.

Vrednicul preot Iuliu Chereșteșiu trece la cele veșnice în anul 1949, la un an după ce cultul greco-catolic a fost desființat prin lege de noul regim comunist instaurat în România cu ajutorul Moscovei. În locul lui este numit ca preot Ioan Fărcaș, care păstorește până în anul 1975, când se pensionează. Îi urmează preotul Corneliu – Mihai Cerghizan, transferat de la parohia Tihău, în acest sens. Preotul Cerghizan a emigrat în America în anul 1987, unde a și decedat după 10 ani. În locul lui a fost transferat preotul ortodox din Cizer, Nicolae Gudea, care păstorește și astăzi în Ortelec.

File din istoria învățământului

La fel ca în majoritatea satelor sălăjene, începuturile învățământului din Ortelec sunt legate de Sinodul Vicarial din 10 ianuarie 1850, organizat de Vicarul greco-catolic al Silvaniei Alexandru Sterca Șuluțiu. Importantele hotărâri care s-au luat în cadrul Sinodului au reprezentat pilonii de susținere ai învățământului elementar sălăjean aproape două decenii, până la apariția Legii XXXVIII din anul 1868, care a legiferat obligativitatea învățământului în Ungaria, deci după realizarea dualismului austro-ungar, la 1867.

În tractul Bredului, care cuprindea 13 sate din jurul Zalăului, chiar înainte de Sinodul Vicarial, pe data de 19 decembrie 1849, are loc soborul sau sinodul protopopiatului Brebi, în cadrul căruia se stabilesc mijloacele cu ajutorul cărora se putea ridica câte o școală în fiecare comunitate. Adunarea a reprezentat un preambul al Sinodului Vicarial și a fost organizat în urma circularii trimise de Alexandru Sterca Șuluțiu, în data de 10 noiembrie 1849. Adunarea a avut loc chiar în casa preotului Iosif Vaida, administratorul parohiei Poptelec. S-a discutat „despre cum că cu ce mod s-ar putea rădica școală și casă de dăcă în tot poporul, pentru nația română, cărți la pruncii cei săraci cum s-ar putea câștiga și plata la dascăl de unde s-ar putea socoti și orându și până când se vor putea căpăta bărbați destoinici spre a învăța tinerimea, cine să fie dascăl”. Fiecare preot a prezentat situația din parohia sa și au venit cu soluții. În ceea ce privește hotarul Ortelecului, 3 părți era acoperit cu pădure și numai o parte era teren care se putea exploata. Nu exista loc unde să se ridice școala și casa pentru dascăl. Deși obștea românească din Ortelec a avut „grădină mare cu fogădău pe dânsa” și „zestre bisericască, au fost o pădure mare”, pe la 1834 au fost luate de cei care au împărțit „hotaru” Ortelecului și „le-au cuprins pe sama lor, împreună cu toate pădurile câte se afla în hotaru Vartelecului”. Așadar, condiția înființării școlii era redobândirea acestor bunuri. Pentru funcția de dascăl, până la calificarea unor tineri, era propus cantorul din Ortelec, George

Cărpinișan.

Situația din Ortelec era generală la nivelul întregului tract și nu numai. Se hotărăște să se ceară retrocedarea tuturor bunurilor legal moștenite din moși-strămoși, pentru a fi folosite în vederea ridicării și întreținerii de școli, pentru educarea poporului român și aducerea lui la nivelul țărilor civilizate: „Judecă soborul mic cum că prin cuvioasă puternicită jurisdicție să se îndatorească d-nii posesori a da îndărăpt toate bunurile cele strămoșești și părintești la succesorii lor, ca la legiuirii stăpâni acelor bunuri din mai sus numitele popoare și așa, fără de neci o scădere s-ar putea radica școale și pentru nația română întru aceleași popoare”¹⁹.

Eforturile protopopului Iosif Vaida nu au rămas zadarnice, după cum se poate observa din „Șematismul Veneratului Cleru a nou înființatei diecese Greco-Catolice a Gherlei, pre anulu 1867”. De exemplu, la Poptelec învățau deja carte 53 de copii, într-o școală nouă de lemn. La Ortelec, parohia ce mai mare din tract erau 75 de școlari, care învățau tot într-o școală de lemn. Începutul fusese, totuși, făcut și aceasta datorită eruditului și inimosului protopop Iosif Vaida, în perioada 1850-1853, când se înființează școli în 9 parohii din tractul Bredului, printre care și Ortelec.

Dintr-un document de arhivă, datat 9 octombrie 1863, aflăm că învățătorul-cantor din Poptelec primea un salariu de 180 de florini. Cel mai mare salariu din tract era, la fel ca numărul de școlari, tot la Ortelec. Învățătorul de aici primea 300 florini. Așadar, salariile variau în funcție de numărul de școlari. Cel mai mic salariu, se pare că era cel al învățătorului din Prodănești, care primea doar 90 florini²⁰.

În anul 1859, pe data de 23 noiembrie, noul învățător Vasile Pop, originar din Brebi, semna un contract cu reprezentanții Ortelecului, la Pretura din Zalău. Acest contract obligatoriu era semnat deoarece se observase „defectul cel mare ce întru creșterea, deșteptarea și desvoltarea pruncilor, elevi comunali, în anii trecuți, pentru puțină salarie învățătorescă a pătimit, o înapoiere foarte dăunoadă spre noi, prin urmare spre toată comuna, și zăcându-ne la animă acest bine comunal, ce spre înflorirea națiunii și luminarea poporului cum și pruncilor noștri, după secul present oftează și dorește”. Totodată, se ținea cont de „înaltele ordinațiuni guberniale cum și eclesiastice și anumita inspecțiunii școlare diecesane”. Așadar, pentru „mai buna subzistență a învățătorului”, se decide ca în anul școlar 1859\1860 urma să fie plătit în felul următor: 120 de florini, plătiți în două rate, prima până la 1 martie 1860 și cea de a doua până la 1 august; părinții elevilor se angajau să-i aducă învățătorului un car de lemne pentru încălzirea școlii și a locuinței sale sau să plătească 1 florin în valoare austriacă. Cursurile urmau să înceapă la data de 1 noiembrie 1859 și să dureze până la sfârșitul lunii august 1860.

La rândul lui, învățătorul se obliga să țină cursuri de două ori pe zi: de la ora 8 la 10 sau 11, înafară de sfârșitul de săptămână sau vacanță și după amiază. Materiile pe care trebuia să le predea la vremea respectivă erau următoarele: rugăciuni, scris, citit, catehism, biblia, geografia, aritmetică, limba română, latină, maghiară și germană. Directorul școlii, care avea drept de control, era preotul local din Ortelec, în persoana lui Samuel Cadariu²¹.

La data de 6 octombrie 1863, salariul învățătorului din Ortelec este fixat la suma de 300 de florini, considerat foarte mare de către locuitori. Era cel mai mare din tot tractul Bredului. Reprezentanții localității Ortelec consideră că protopopul Iosif Vaida a fixat salariul fără acordul lor cerând micșorarea lui la 150-160 de florini pe an²².

Noul preot, devenit protopop, Teodor Pop va reuși să îmbunătățească în mod substanțial procesul de învățământ și să construiască o nouă școală confesională, dar care se va definitiva abia în anul 1902.

În școala construită de Teodor Pop s-a învățat până în anul 1960, când s-a construit noua școală existentă și astăzi.

În concluzie, se poate afirma că localitatea Ortelec, la fel ca celelalte localități sălăjene, are o bogată istorie, care merită a fi scoasă în evidență și adusă în actualitate, pentru ca tânăra generație să vadă care ne sunt originile și strămoșii. De asemenea, am considerat că avem o datorie morală de a scoate din uitare personalități precum Teodor Pop, Ioan Pereni sau Iuliu Cheresteșiu, care au luminat cărarea spre cunoaștere, știință și viață morală a ortelecanilor, mai ales că ne găsim la șase cente de la prima atestare documentară a localității.

Marin POP

Note:

1. Gheorghe Chende-Roman, *Dicționar etimologic al localităților din județul Sălaj*, Zalău, Ed. Silvania și Caiete Silvane, 2006, p. 302.
2. Studia Censualia Transilvanica, *Recensământul din 1850. Transilvania*, Cluj-Napoca, Ed. Staff, 1996, p. 272-273.
3. Idem, *Recensământul din 1880. Transilvania*, p. 290-291.
4. Idem, *Recensământul din 1900. Transilvania*, p. 502-505.
5. Idem, *Recensământul din 1910. Transilvania*, p. 484-487.
6. Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, *fond Prefectura județului Sălaj. Monografia sanitară*, dos. 236.
7. Virgil Ciobanu, „Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762”, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, III, 1924-1925, Universitatea din Cluj, 1926, p. 663.
8. S. Retegan, vezi nota 19.
9. Simion Retegan, *Parohii, biserici și preoți greco-catolici din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea (1849-1875)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2006, p. 381-384.
10. Șematismul diecezei de Gherla, 1867, p. 152.
11. *Gazeta de Duminecă*, 1907.
12. Paul Abrudan, *Solidaritatea Sălajului cu România în războiul pentru independență din 1877-1878*, în *Acta Mvsei Porolissensis*, XI, Zalău, 1987, p. 310.
13. *Gazeta de Duminecă*, 1907.
14. *Curierul creștin* (Gherla), nr. 13, 1 iulie 1923, p. 78.
15. Idem, nr. 13, 1 iulie 1924, p. 85.
16. Idem, nr. 15, 1 august 1930, p. 122.
17. *Vestitorul* (Oradea), nr. 10, 15 mai 1933.
18. Idem, nr. 4, 15 februarie 1938, p. 56.
19. Simion Retegan, *Satul românesc din Transilvania, ctitor de școală. 1850-1867*, Cluj, Ed. Echinox, 1994, doc. 1, p. 39-41.
20. Arhivele Naționale – Direcția Județeană Cluj, *fond Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, dos. 2/1864; S. Retegan, *op. cit.*, p. 139.
21. S. Retegan, *op. cit.*, p. 89-90.
22. *Ibidem*, p. 143-144.

Rezumat

Așezat în partea de nord-est a Zalăului, astăzi cartier al municipiului, Ortelecul a fost, până la anul 1938, localitate separată, de la a cărei atestare documentară se împlinesc 600 de ani. Este atestată în anul 1411, sub denumirea de Vartecele.

Prin prezentul studiu încercăm să aducem în actualitate câteva file din bogata istorie a localității. Am insistat, în special, pe evoluția socio-demografică a localității, începând cu anul 1850 și până la anul 1938, când localitatea era deja inclusă, din punct de vedere administrativ, în cadrul orașului. De asemenea, am încercat să evidențiem rolul bisericii și școlii, precum și al slujitorilor celor două instituții reper în lumea satului românesc în evoluția istorică a localității Ortelec.

Ortelecul 600 years of documentary - history file

Summary

Situated in the north-east of Zalău, today district of the city, Ortelecul was until 1938 a separate village from whose documentary will celebrate 600 years. It is attested in 1411 as the Vartecele.

Through this study we try to bring the current number of tabs in the rich history of the village. I insisted in particular on the socio-demographic evolution of the city since 1850 and until 1938, when the city was already included in administrative terms, within the city. I also tried to highlight the role of the church and school, and the ministers of the two landmark institutions of the world in the historical evolution of the Romanian village Ortelec.

Evoluția populației în Zalău în perioada 1850-1910

Acest studiu prezintă evoluția populației între 1850-1910 în teritoriul de azi al municipiului Zalău, reședința actuală a județului Sălaj, situat în Nord-Vestul României. Zalăul se află în centrul județului, în partea estică a depresiunii Șimleului, la poalele Munților Meseș (în partea nord-estică a Carpaților Occidentali), pe valea cu același nume. În prezent, orașul are o suprafață totală de 90,09 km², incluzând orașul propriu-zis și localitatea Stâna, aflată în Sud-Estul Munților Meseș, pe bazinul hidrografic al văii Agrijului.

Recensământul din 1850 a fost realizat în contextul reorganizării politico-administrative a Imperiului Habsburgic, în urma evenimentelor revoluționare din 1848-1849. Decizia organizării acestuia a fost emisă la 2 aprilie 1850, iar recenzarea propriu-zisă a durat până la 10 martie 1851, odată cu întocmirea listelor finale¹. Pe parcursul recensământului, au fost inventariate 2741 localități, împărțite în 5 districte militare (Alba, Cluj, Sibiu, Reteag, Odorhei) cărora li se adaugă regimentele de graniță Făgăraș și Năsăud. La rândul lor, acestea sunt divizate în circumscripții și cercuri. Recensământul a cuprins date cu privire la habitat (case, locuințe), numărul de locuitori, mobilitatea populației (localnici, plecați, străini), structura pe sexe, naționalitate, religie, dar și informații cu privire la numărul de animale (cai, bovine). Astfel, el reprezintă un document al perioadei, având o deosebită importanță nu numai din punct de vedere demografic, ci și pentru reconstituirea societății și a mentalităților din epocă. Se observă o altă concepție despre naționalități, total diferită față de cea de azi. În acest mod, sașii și germanii sunt văzuți ca aparținând unor națiuni diferite, în ciuda numeroaselor asemănări lingvistice, datorită faptului că îndeplinesc un statut social diferit: sașii au o origine medievală și aparțin grupului *Unium Trium Nationum*, bucurându-se de anumite privilegii și autonomii, în timp ce „germanii” sunt considerați coloniștii aduși de către autoritățile austriece din diferitele zone ale fostului Imperiu Romano-German (Suabia, Franconia etc) începând cu sec. XVIII. Aceeași situație se poate observa în diferențierea secuilor de maghiari, populații de origini total diferite, cu o civilizație și un statut specific.

Conform datelor recensământului din 1850, teritoriul de azi al orașului Zalău, care cuprindea localitățile Zalău, Ortelec (situat la est de Zalău, recent încorporat în perimetrul urban al orașului) și Stâna, aparținea districtului militar Cluj, circumscripția Dej, cercul Zalău. Zalăul avea statut de oraș (dobândit încă de la 1 august 1473), cuprinzând 1135 locuințe, din care erau 1056 erau case, în timp ce Ortelecul și Stâna erau sate, având fiecare 169 locuințe (toate case), respectiv 79 locuințe (din care 65 case). Populația totală a teritoriului era de 5673 locuitori, reprezentând 5669 localnici și 4 străini. Dintre aceștia, 75% locuiau în Zalău (4294 locuitori: 4290 localnici, 4 străini), 15,5 % în Ortelec (881 locuitori) și 8,5 % în Stâna (498 locuitori)². Populația era constituită din 49,5 % bărbați și 50,5% femei. Valorile cele mai ridicate ale ratei de masculinitate au fost înregistrate în Zalău și Ortelec (94), iar cea mai ridicată rată de feminitate poate fi observată în Stâna (123), unde se poate remarca un oarecare

deficit de bărbați. După starea civilă, 52,13% din populație erau necăsătoriți, 40,7% căsătoriți, iar 7 % văduvi.

Structura etnică a teritoriului de azi al orașului Zalău era dominată de populația maghiară, care însuma 4155 locuitori³, reprezentând 73,2 % din totalul populației, din care 4137 locuiau în Zalău. Aceștia erau urmași de români, care reprezentau 24,2%, însumând 1371 locuitori, majoritatea dintre ei fiind stabiliți în zona rurală. Restul etniilor erau slab reprezentate, cele mai importante procentaje fiind înregistrate în rândul țiganilor (82), care constituiau 1,44% din totalul populației, majoritatea aflându-se în Zalău (76). De asemenea, se mai remarcă prezența a 50 de armeni (0,1%) și a 7 evrei (toți locuind în Zalău), dar și absența etnicilor germani, sași sau secui.

Din punct de vedere religios, zona Zalăului era dominată categoric de confesiunea reformată (69%), care avea un procentaj asemănător cu cel al populației maghiare, fiind localizați cu precădere în oraș (3889). În Ortelec, reformații aveau un număr redus, iar în Stâna lipseau cu desăvârșire. Următoarea confesiune importantă era constituită de cea a greco-catolicilor (15,5%), al căror centru principal era Ortelecul (863), deși existau câțiva credincioși și în Zalău. Religia ortodoxă avea un procentaj de 8,7%, toți credincioșii acesteia fiind situați în Stâna (489). În acest mod, se observă o divizare a românilor între ortodocși și greco-catolici. În afara acestor confesiuni se mai remarcă existența unei comunități reduse de romano-catolici în Zalău (6,6%), dar și absența luteranilor și a unitarienilor. Un lucru interesant este constituit de prezența izraeliților (11), care sunt însemnați ca fiind mai numeroși decât etnicii evrei, în ciuda faptului că identificarea evreilor se face în majoritatea cazurilor pe baza apartenenței la religia mozaică.

Recensământul din 1850 a însemnat și numărul de animale, mai numeroase în Zalău (1343, dintre care 405 cai și 938 bovine)⁴. În celelalte localități, animalele sunt mult mai puține (374 în Ortelec, respectiv 299 în Stâna), fapt observabil mai ales în prezența redusă a cailor (13 în Ortelec, 19 în Stâna).

Recensământul din 1857 a fost organizat de administrația habsburgică pentru a avea o situație mai clară asupra populației existente în Imperiu, dar și ca urmare a anumitor date obținute în urma recensământului în 1850. După o îndelungată perioadă de pregătire, recensământul a început la 31 octombrie 1857, însă primele rezultate ale acestuia au fost publicate în 1859. Spre deosebire de recensământul anterior, au fost recenzate doar 2315 localități⁵. Cu acest prilej s-a efectuat o nouă reorganizare administrativă, teritoriul fiind împărțit în 9 municipii (Alba-Iulia, Dej, Cluj, Sibiu, Făgăraș, Odorhei, Reghin, Năsăud). De asemenea, au fost îmbunătățite metodele de evaluare a populației, prin adăugarea unor rubrici noi (structura pe vârste și ocupații, calcularea mobilității în funcție de structura pe sexe). În schimb, au fost eliminate rubricile cu privire la structura pe naționalități și numărul de animale.

La recensământul din 1857, zona Zalăului avea o populație de 5891 locuitori, în creștere cu 3,8% față de 1850. Cea



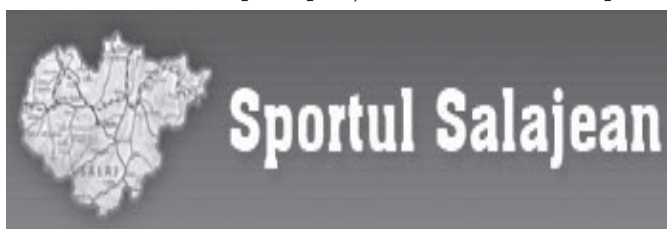
mai mare parte a populației locuia în Zalău, care avea 4480 locuitori, reprezentând 76%, urmat de Ortelec cu 919 locuitori (15,6%) și de Stâna cu 492 locuitori (8,4%). Dintre acestia, 5767 erau localnici, iar 124 străini, majoritatea străinilor trăind în oraș (120)⁶. După cum se poate observa mai sus, creșterea populației este una redusă, aceasta neavând un impact major în dezvoltarea locuințelor. Dimpotrivă, se remarcă o scădere a numărului de locuințe cu 7,2% ,teritoriul Zalăului având doar 1210 case din care 940 erau în Zalău, 175 în Ortelec și doar 95 în Stâna. În ceea ce privește structura pe sexe, se observă o echilibrare a raportului dintre bărbați și femei, ducând la procente aproximativ egale: 49,9% bărbați (2939 persoane, dintre care 2833 erau prezenți, iar 106 erau plecați), respectiv 50,1% femei (2994, dintre care 2934 prezente, 60 plecate). Cea mai mare parte a populației plecate era din Zalău, Ortelec și Stâna înregistrând un număr nesemnificativ de plecați. După starea civilă, 53% din populație era necăsătorită, 41% căsătorită, iar 5,8% văduvă, fapt ce denotă menținerea o menținere a situației de la 1850, singura excepție fiind constituită de usoara scădere a procentajului de văduvi.

O evoluție interesantă se observă în structura confesională. Deși reformații domină în continuare autoritar (65,4%), având ca principală locație Zalăul, se observă o diversificare a cultelor, prin apariția de luterani (19), respectiv

unitarieni (3). Celelalte confesiuni înregistrează un procentaj asemănător cu cel de la 1850, remarcându-se o ușoară creștere în procentaj a populației greco-catolice (16,5%) ,datorită răspândirii acestui cult în Zalău (88 credincioși la 1857, față de doar 18 la 1850) și a celei romano-catolice (9,4%), precum și o menținere relativ constantă a ortodocșilor (8,3%). De asemenea, recensământul consemnează o creștere redusă a numărului de izraeliți, de la 11 la 27.

Recensământul de la 1857 aduce pentru prima dată o consemnare a structurii pe vârstă, prin realizarea unor tabele care indică gruparea pe diferite categorii de vârstă a populației recensate. După cum se poate observa din datele recensământului, piramida vârstelor are un grafic în formă de triunghi, datorită predominanței populației tinere, cu vârsta cuprinsă între 0-13 ani, care are un procentaj de 53%, față de doar 42% a adulților (16-59 ani) și doar 5 % a bătrânilor. În ceea ce privește ocupația, recensământul din 1857 arată o predominanță a femeilor și copiilor sub 14 ani, în număr de 3801 persoane⁷, majoritatea stabilite în Zalău. Populația activă are un procentaj mult mai redus, fiind constituită mai ales de industriași (546), proprietari de pământ (404), zilieri (400) și muncitori necalificați (194), celelalte meserii având un număr restrâns de practicanți: 7 preoți, 79 funcționari, 21 militari, 3 artiști, 5 avocați sau notari, 7 medici, 3 rentieri, 16 negustori, 79 slugi⁸. De asemenea, un număr mare de persoane aparțin categoriei de „alți bărbați mai mari de 14 ani” (358), care nu au un loc de muncă bine stabilit, fapt ce poate indica anumite tensiuni sociale legate de lipsa unui loc de muncă sau de nivelul de trai scăzut.

Recensământul din 1880 a fost elaborat între 21 iunie 1880- 10 ianuarie 1881 sub îndrumarea Institutului Central de Statistică de la Budapesta, creat la 1867 de Keleti Karoly⁹.





Spre deosebire de însemnările precedente de la 1850 și 1857, recensământul a fost elaborat în contextul instaurării dualismului austro-ungar de la 1867, fiind al doilea recensământ din perioada dualistă (după cel de la 1869). În perioada dualistă, Transilvania este parte integrantă a regatului maghiar, în componența acesteia fiind inclus Banatul și Partiumul, fapt ce a dus la sporirea numărului de localități recensate, care a ajuns la cifra de 4178. De asemenea, organizarea administrativ-teritorială diferă mult de cea de la 1857, teritoriul transilvan fiind împărțit în comitate: Alba de Jos, Arad, Bistrița-Năsăud, Bihor, Cenad, Ciuc, Făgăraș, Trei Scaune, Hunedoara, Cluj, Caraș-Severin, Maramureș, Mureș-Turda, Târnava Mare, Satu Mare, Sălaj, Sibiu, Solnoc-Dăbâca, Turda-Arieș, Timiș, Torontal, Odorhei, Ugocea, acestea subdivizate în plăși. Recensământul din 1880 a cuprins rubrici relativ puține, limitându-se la numărul de case, locuitori, structura confesională și cea națională. O noutate importantă a fost dată de interesul asupra procentajului de alfabetizare.

Conform recensământului din 1880, Zalăul aparținea comitatului de Sălaj, plasa Zalău, cuprinzând 1326 de case (în creștere față de 1857 cu 9,6%), dintre care 1034 în oraș, 170 în Ortelec, 122 în Stâna¹⁰. Creșterea numărului de locuințe a fost favorizată de creșterea populației, care a ajuns la 7506 locuitori, cu 27,4% mai mulți decât în 1857. Cea mai mare parte a populației locuia în Zalău (5961 locuitori-79,4%), urmat la mare distanță de Ortelec (928-12,4%) și Stâna (617-8,2%). La fel ca la 1850 și 1857, confesiunea reformată rămâne cea dominantă, deși procentajul său s-a mai diminuat, ajungând la 61%. Reformații erau urmași de greco-catolici, care s-au menținut la un procentaj asemănător cu cel de la 1857 (16,7%), deși adepții acestei religii au crescut din punct de vedere numeric, fapt observabil mai ales în Zalău. O situație asemănătoare se poate observa și în cadrul ortodocșilor, care au rămas în jurul cotei de 8%, în timp ce romano-catolicii

au avut o creștere semnificativă, ajungând la 11,5%, dar și la izraeliți, care au ajuns la un număr de 161, reprezentând 2,1% din totalul populației. Creșteri numerice au fost observabile și la luterani (33) și unitarieni (9). Un alt fapt interesant este apariția unui credincios de altă religie decât cele menționate mai sus, lucru care denotă o creștere a diversității confesionale în teritoriul Zalăului.

Structura pe naționalități a suferit modificări profunde față de la 1850, vizibile în schimbarea conceptului despre națiune prin definirea acesteia pe baza limbii materne. Astfel, sașii au fost incluși în aceeași categorie cu germanii, iar secuii cu maghiarii. În zona Zalăului, structura etnică a suferit numeroase modificări față de cea de la 1850, prin dispariția comunității de armeni, apariția unor alte grupuri etnice (37 germani, 7 slovaci), creșterea numărului de evrei. Aceste schimbări au fost vizibile doar în oraș, satele Ortelec și Stâna menținându-și structura etnică tradițională, dominată categoric de români. În ciuda modificărilor survenite, populația majoritară a teritoriului a rămas cea maghiară, având un procentaj de 72,2%, care și-au menținut dominația demografică asupra Zalăului, iar pe de altă parte și-au extins oarecum teritoriul locuit prin apariția unor comunități restrânse în Ortelec și Stâna. Totuși, acesta nu a afectat semnificativ numărul românilor, care s-a menținut constant în jurul valorii de 24%. O parte din populație aparținea unor categorii etnice aflate în afara celor menționate mai sus, apărând consemnați cu denumirea de „străini” (6), „alte naționalități” (24), „limba maternă necunoscută”¹¹.

Recensământul de la 1900 a marcat un pas important în dezvoltarea cercetărilor cu privire la evoluția populației în Transilvania, fiind organizat mult mai riguros decât toate recensămintele precedente. De data aceasta, au fost mijloace moderne pentru consemnarea populației transilvane și elaborate tabele care conțineau rubrici clare cu privire la caracte-

teristicile localităților recensate. Interesul s-a concentrat nu numai asupra evaluării populației (numărul de locuitori, cívili/militari, structura pe sexe, naționalități, confesiuni, vârstă), ci și asupra aspectului exterior al localităților (suprafața localității, numărul de case) și a condițiilor de locuit (pereții casei, acoperișul). De asemenea, au fost adăugate noi rubrici în studierea gradului de alfabetizare, recenzorii fiind interesați de felul în care locuitorii se adaptează la cerințele administrative și educaționale impuse de guvern: „*scrie și citește*”, „*știe ungurește*”¹².

În urma recensământului din 1900, teritoriul Zalăului avea o suprafață de 14837 iugăre, cea mai mare parte a acestuia fiind deținută de oraș cu 9436 iugăre, urmat de Ortelec (3173 iugăre) și Stâna (2228 iugăre). Numărul de case era de 1632, în creștere cu 23% față de 1180, dintre care 1260 se aflau în Zalău, 218 în Ortelec și 154 în Stâna. 402 dintre case aveau pereții de piatră, 146 din piatră și pământ, 455 din chirpici, iar 355 din lemn. În ceea ce privește acoperișul, 594 case aveau țiglă, 678 șindrilă, 360 trestie sau paie¹³. Cele mai multe case cu pereți de piatră și acoperiș din țiglă erau situate în Zalău, mediul rural remarcându-se printr-o slabă dezvoltare a condițiilor de locuit.

La 1900, populația teritoriului pe care se află situat Zalăul era cu 25,8% mai mare decât la 1880, fiind de 9446 locuitori (9246 civili, 200 militari). În Zalău, locuiau 7639 autohtoni și 2 străini, reprezentând 80,9% din populația teritoriului. Ortelecul avea 11,5% din populația zonei, populația sa fiind de 1090 locuitori, în timp ce Stâna cuprindea 717 locuitori (7,6%). În ceea ce privește structura pe sexe, se remarcă un procentaj echilibrat între bărbați și femei, cu o ușoară dominație masculină: 50,8% respectiv 49,2%. Mobilitatea populației este una redusă, fiind constituită doar din 2 străini și 3 plecați. Structura etnică denotă o preponderență a populației maghiare, al cărei procentaj a crescut la 76,7%, urmată apoi de cea română, aflată într-o scădere de procentaj (22,7%), germană (48 locuitori-0,5%), slovacă (19 locuitori-0,1%). Se remarcă de asemenea o creștere a locuitorilor cu limba maternă necunoscută (în mare parte țigani), dar și apariția în oraș a unor grupuri etnice noi: 1 croat, respectiv 1 rutean. Evoluția structurii etnice este strâns legată și de cea confesională. La fel ca în recensămintele anterioare, confesiunea dominantă la 1900 este cea reformată, însă procentajul acestora scade simțitor, ajungând la 57,4%. În schimb, greco-catolicii se află într-o creștere continuă, care a dus la ridicarea procentajului acestora la 18,1%. O creștere moderată se observă și la romano-catolici (12,8%), unitarieni (0,3%) și izraeliți (3,7%), în timp ce ortodocșii (7,5%) și luteranii (0,2%) sunt într-o ușoară scădere.

Structura pe starea civilă cunoaște o modificare ușoară, după introducerea legii divorțului care, deși procentajul acestuia e nesemnificativ, semnalându-se doar câteva cazuri izolate în Zalău (19), duce la o ușoară scădere a numărului de căsătorii (37,3%). De asemenea, impactul mental al legii divorțului favorizează creșterea procentuală a numărului de necăsătoriți (56%).

În ceea ce privește structura pe vârstă, recensământul din 1900 arată o tendință de creștere a populației mature și vârstnice, concomitent cu o scădere a populației tinere. Astfel, la 1900, 44,4% din populație erau tineri, 47,4% adulți, iar 7,7% vârstnici. Acest fapt se petrece ca urmare a îmbunătățirii nivelului de trai prin scăderea mortalității, cu precădere a celei infantile.

Recensământul din 1910 cuprinde același număr de rubrici ca și cel din 1900, rezultând cristalizarea unei struc-



turi clare în ceea ce privește evoluția studierii populației. Recensământul nu aduce mari modificări față de 1900, ci reprezintă mai degrabă o continuare a tendințelor observate încă din cel precedent. Totuși, creșterea populației în Zalău nu mai este atât de evidentă, populația mărindu-se doar cu 7,8 %, de la 9446 de locuitori, ajungându-se la 10184¹⁴. Dintre cei 10184 locuitori, 49,8% erau bărbați, iar 50,2 % erau femei. Ca atare, se observă o distribuție echilibrată a structurii pe sexe, cu o ușoară predominanță a populației feminine.

Cea mai mare parte a populației locuia în oraș (79, 2%), urmat apoi de Ortelec (12,8 %) și Stâna (8%). Creșterea populației a atras și înmulțirea numărului de locuințe, de la 1632 la 1851. De asemenea, se observă o îmbunătățire a condițiilor de locuit prin diminuarea numărului de case cu pereți din chirpici sau lemn și înmulțirea celor cu pereți din piatră.

În ceea ce privește structura confesională, se observă o diminuare a procentajului obținut de reformați, ajungând la 52,8 %. În paralel, se observă o creștere a populației greco-catolice, aceasta ajungând la 21,2% și o creștere moderată a romano-catolicilor (de la 12,8 la 13,1%). Structura etnică denotă o preponderență a populației maghiare, al cărei procentaj a scăzut la 75%, urmată apoi de cea română, aflată într-o creștere evidentă (25,9%), germană (scădere de la 0,5% la 0,2%) și alte minorități, insignifiante din punct de vedere demografic.

În concluzie, Zalăul a cunoscut o creștere accentuată în perioada 1850-1910, vizibilă prin dublarea numărului de locuitori, de la 5673 în 1850 la 10194. Cea mai mare rată a creșterii s-a înregistrat între 1850 și 1880, fiind de 27,8 %, perioada următoare fiind marcată prin creșteri mai mici ca amploare, însă constante. De asemenea, se remarcă o tendință accentuată de scădere a populației maghiare, care rămâne majoritară, însă își pierde tot mai mult din procentaj pe măsura diversificării etnice a orașului. Spre deosebire de maghiari, românii își mențin constant procentajele, cu unele mici fluctuații, în timp ce germanii și evreeii câștigă tot mai mult în procentaj, deși primii suferă o cădere ușoară după 1900.

Note:

1. Rotaru, Traian(coord.), *Recensământul din 1850. Transilvania, Studia Censualia Transilvanica*, Staff, Cluj-Napoca, 1996, p.10.
2. Ibidem, p. 298-299.
3. Ibidem.
4. Ibidem.
5. Idem, *Recensământul din 1857. Transilvania, Ediția a II-a, Studia Censualia Transilvanica*, Staff, Cluj-Napoca, 1997, p.12.
6. Ibidem, p. 428-431.
7. ibidem.
8. ibidem.
9. Idem, *Recensământul din 1880. Transilvania, Studia Censualia Transilvanica*, Staff, Cluj-Napoca, 1997, p. VIII-IX.
10. Ibidem, p. 290-291.
11. ibidem.
12. Idem, *Recensământul de la 1900. Transilvania, Studia Censualia Transilvanica*, Staff, Cluj-Napoca, 1999, p. 502-505.
13. ibidem.
14. Idem *Recensământul din 1910, Studia Censualia Transilvanica*, Staff, Cluj-Napoca, 1997, p. 484-487.

SUMMARY

The project depicts the evolution of population in the territory of the actual city of Zalău, the residence of the Romanian county of Sălaj, during 1850-1910 by analysing the statistic information obtained from the censuses of Transylvania realised in 1850, 1857, 1900 and 1910. At that time, the area of Zalău was occupied by three localities: Zalău, which preserved its status as a town obtained at August 1 1473, and the villages of Ortelec and Stâna.

During this period, there are observed several changes in the administrative organisation of Transylvania, which was a part of the Habsburg Empire. Thus, the status of this province was influenced by the social and political changes which happened in the Habsburg Empire towards the end of the 19th century and early 20th century : the Neo-Absolutist regime, the Liberal and the Dualist regime. In this way, Transylvania changed its political status, as it can be observed during the administrative reforms of 1850, 1857 and 1867. While the 1850 organisation reflects the post-revolutionary period which occurred after the 1848-1849 events, fact that is indicated by the military districts and border regiments, which are replaced at 1857 by municipalities. The administrative regions created in 1857 were maintained until the dualist regime, even if in 1860 the Neo-Absolutist regime is replaced by the Liberal one, when it occurred a new reorganisation as a consequence of the integration of Transylvania into Hungary. Although it loses its autonomy, Transylvania enlarges its territory as a consequence of the reunification with Banat and Partium. In this way, the municipalities were replaced by counties, which were subdivided into „plasa”. These reforms enlarged the status of Zalău, whose importance in the region grew as the time passed. Thus, it can be observed a transition from a tertiary role from 1850 (part of the Cluj military district, Dej circumscription) towards the secondary position of 1867, when it becomes the residence of a „plasa” into the new county of Sălaj. The villages of Ortelec and Stâna did not suffer major modifications which occurred in this period, as they did not play a significant importance in the region.

During 1850-1910, it is observed a significant growing of population in the territory of Zalău as the number of the inhabitants doubled from 5673 people (in the census of 1850) to 10194 people (in the census of 1910). This demographic

phenomenon can be seen not only in the urban area, where the number of inhabitants grew from 4294 to 8062, but also in the rural areas of Ortelec (from 881 to 1308) and Stâna (from 498 to 814). The most important growing occurred during 1850 and 1880, whereas the period after 1880 registers a growing of little importance, but constant. The growing of population was accompanied by the extension of territory, as the number of homes grew from 1304 towards 1851. Also, the censuses of 1900 and 1910 indicate an enlargement of the urban area.

The gender structure had a constant level during 1850-1910, even if the percentages between the men and women varied from a census to another. As regarding the age structure, which began to be studied only from the census of 1857, it can be observed a constant growing of the mature and old population, which were accompanied by a diminution of the young one. In this way, it can be talked about a demographic transition, although this transition is not so well observed as in the studies of other cases from different regions, which registered a clear tendency of a diminution of natality and mortality. The introduction of the divorce law, which is registered by the censuses of 1900 and 1910 caused the diminution of marriage percentage, although the number of divorces are irrelevant in this period, and the growing of the unmarried people percentage. The percentage of widows did not have a significant change, despite the variation of percentages.

The ethnical structure in the territory of Zalău indicates a Hungarian majority in the urban area and a Romanian one in the rural ones. Both populations increased their percentage in this period, although the process of ethnical diversity amplified, as the time passed. The main causes of this amplification represent the spread of the existent ethnical groups into other areas in which they did not exist before (Gypsies in Ortelec, Hungarians and Jews in Stâna), the increasing number of the Jewish population and the appearance of new people with other nationalities (particularly Germans and Slovaks, who can be met especially in the urban area). However, the process of ethnical diversification did not affect the traditional majorities and implied also the disappearance of some ethnical groups (the Armenians). As regarding the perception of nationality, the most significant change occurred between the censuses of 1850 and 1880, when the identification of nationalities with the socio-political status was replaced by the ethno-linguistic approach. Moreover, the nature of Gypsies is not known, fact that leads to confusion during the elaboration of censuses.

The religious structure appears in a strictly connection with the ethnical one. In the urban area, the main confession is the Reformed (Calvin) one, whose percentage is a continuous decree, from 69% (1850) to 52,9% (1910). In the rural zones, the major confession is the Greek -Catholic (in Ortelec) and the Orthodox (in Stâna). The percentage of the Greek-Catholics is increasing, while the Orthodox did not suffer important variations. An important increase is observed also in the percentage of Roman-Catholicism, whose adepts grew as the time passed due to the decree of the Reformed confession on the one hand and the ethnic diversity on the other. Also, it is possible that this increase could represent also a reflection of a Catholic missionarism. Other confessions presented in the territory of Zalău in this period are the Lutherans, who appeared together with the German minority, the Unitarians, whose adepts are few, and the Jews.

All in all, during 1850-1910, the demographic evolution of the (actual) territory of Zalău occurred under the signs of tradition and modernity. Although it occurred some changes, they did not affect the traditional way of life, ethnicity and religious composition.

Primele pelerinaje la Catedrala „Adormirea Maicii Domnului” din Zalău (1935-1939)

Pe data de 9 septembrie 1934, la Zalău avea loc un eveniment religios și cultural deosebit, prin sfințirea Catedralei Greco-catolice, care poartă hramul „Adormirea Maicii Domnului”. Este vorba de biserica din spatele actualei Prefecturi. Referitor la eforturile depuse de comunitatea locală zălăuană pentru a desăvârși construcția ei vezi articolul pe care l-a publicat subsemnatul tot în revista „Caiete Silvane” (nr. 32, septembrie 2007).

La anul 1934 existau în Zalău un număr de 1.594 de credincioși greco-catolici, care reușiseră ctitorirea unei adevărate opera de artă, care impresionează prin măreția, stilul său arhitectonic, dar și prin poziția geografică bine aleasă. Semnatarul unui articol publicat cu ocazia sfințirii în ziarul „Vestitorul” sublinia că „opera săvârșită la Zalău constituie cel mai plastic exemplu și cel mai dătător de optimism, despre ce se poate săvârși de către cei puțini și buni, când lucrează sub scutul lui Dumnezeu”. El asemena ctitoria de la Zalău cu Mănăstirea Argeșului.

Încă din primul an după sfințire, pe data de 15 august 1935, de hramul bisericii, Zalăul a devenit un adevărat loc de pelerinaj pentru sălăjeni și nu numai. Însuși episcopul diecezei greco-catolice de Oradea, I.P.S.S. Valeriu Traian Frențiu a ținut să fie prezent la Zalău, încă din primul an după ce a consacrat, personal, biserica. Coborând de la Stâna de Vale, el a fost așteptat la marginea județului Sălaj de prefectul Mihai Gurzău și de către deputatul liberal Emil Lobonțiu, iar la intrare în Zalău de primarul Iulian Andrei Domșa și de un mare număr de credincioși. La intrarea în biserică a fost întâmpinat de clerul sălăjean, în frunte cu vrednicul protopop-paroh al Zalăului, Aurel Ghilea. Au fost cei dintâi pelerini sosiți pe data de 14 august, în preziua marelui praznic.

În același timp, soseau grupuri de pelerini ce străbătuseră distanțe mari, „cântând cu sete la altarul Preasfintei Fecioare Mângâiere trupească și sufletească”. Rugăciunile și cântările mariane au străbătut liniște noaptea, până-n zorii zilei praznicului. În această perioadă s-au ținut o serie de funcțiuni solemne. În amurg s-a ținut un Înserat solemn, împreună cu Canonul de Mângâiere sau Paraclisul. A predicat preotul dr. G Stan, profesor de teologie, care a îndemnat și îndrumat pe credincioși la penitența sacrament, ce trebuia împreună cu pocăința pelerinajului și de cântările laudelor mariane „din inimă curată”. Predica a fost urmată de o procesiune, iar în încheiere, episcopul Frențiu a recitat, în fața icoanei Maicii Domnului, rugăciunea „O, Doamna mea”.

Ziua de sărbătoare a început cu două Liturghii, cu cuminecturi și predici ținute de protopopul Aurel Ghilea și preotul Iuliu Cheresteșiu, paroh în Ortelec.

La ora 10 a început Liturgia solemnă, pontificată de episcopul Frențiu, asistat de protopopul Ghilea, precum și de preoții Filip din Hereclean și Oșan din Gârcei. Ca diaconi au servit V. Barbul și G. Stan din Oradea. Corul bărbătesc din Zalău era condus de Vasile Feier, licențiat în Drept. Totodată, au urmat, din nou, cuminecturi. Mărturisirile s-au făcut fără întrerupere, iar numărul celor care s-au împărtășit s-a ridicat

la 3.572.

În predica rostită cu această ocazie, episcopul Frențiu îi îndeamnă pe credincioși la îndeplinirea îndatoririlor față de Dumnezeu cuprinse în cele dintâi porunci ale Decalogului, extensiunea și prescrierile acestora.

Au participat atâția credincioși, încât la trecerile prin mulțime, cu cădelnița, abia putea să străbată. Mulțimea de credincioși se îmbulzea să sărute inelul episcopului și să-i atingă hainele.

Ziua de praznic a fost încheiată cu Înseratul de după-masă, la care s-au adăugat rugăciunile pentru ploaie. Mulțimea de credincioși s-a îndreptat spre casă, cântând aceleași imnuri mariane, „cu lacrimile în ochi, cerșind binecuvântarea Arhierescă și urările de întoarcere la anul, în cele mai emoționante scene”.

Autorul unui articol publicat cu această ocazie în ziarul „Vestitorul”, oficiosul episcopiei de Oradea, sublinia schimbarea profundă, din punct de vedere religios, a Zalăului în numai câteva decenii, de la filie a Ortelecului, „până la furnicarul de pelerini de azi, dela centrul de cultură calvino-maghiară, până la răsunetul cântecelor mariane române”. Lăuda eforturile credincioșilor greco-catolici din Zalău, în special cele depuse de două mari personalități sălăjene trecute, între timp, în eternitate. Este vorba de curatorul bisericii și prim prefect de Sălaj după 1918, Gheorghe Pop de Oarța și vrednicul protopop greco-catolic Traian Truțașiu.

Tradiția pelerinajelor la Catedrala „Adormirea Maicii Domnului” din Zalău se permanentizează. Rolul pelerinajelor era unul deosebit în viața spirituală a credincioșilor. Era o manifestare vie a credinței. Credincioșii plecau cu voioșie în pelerinaj la mănăstiri, la mari depărtări, cu cântece mariane și rugăciuni fierbinți. Aveau o mare credință și speranță în ajutorul Maicii Domnului.

În anul 1938, episcopul de Oradea, Valeriu Traian Frențiu, care avea o mare și veche dragoste față de Regina Cerului, a prezidat, din nou, pelerinajul de la Zalău.

Încă din preziua sărbătorii, mulțime mare venită din împrejurări sau depărtări a sosit la Zalău. Înalțul Arhiepiscop Frențiu a coborât de la Stâna de Vale, fiind însoțit de Rvs. Canonice dr. Aloisiu Tăutu și Rvs. Vasile Barbu, directorul Cancelariei episcopicești. La granița județului Sălaj a fost întâmpinat de noul prefect instalat după instaurarea regimului autoritar al regelui Carol al II-lea, colonelul Gheorghe Petrescu, care-i urează bun venit în numele „bunilor sălăjeni, zeloși în credință și mândri de trecutul lor”. Înalțul Arhiepiscop exprimă bucuria pe care o simțea ori de câte ori se găsea în mijlocul credincioșilor din Sălaj. Îi cere șefului județului să-și dea concursul pentru a duce la cinstea convenită domeniul spiritual, după care se urcă alături de el în mașină. Au efectuat câteva opriri la Cizer, Bănișor, Ban, Crasna și Vârșolț, unde Înalțul Arhiepiscop s-a interesat de stadiul lucrărilor la biserică, deoarece ele urmau a fi consacrate.

La intrarea în Zalău a fost construită o poartă triumfală, fiind așteptat și salutat de primarul Brânzeu. La intrarea în

biserică este întâmpinat de cler, în frunte cu protopopul Zalăului, Aurel Ghilea, care-i prezintă spre sărutare Evanghelia și Sfânta Cruce. Episcopul Frențiu trece, apoi, prin mulțimea înșiruită de o parte și alta, împărțându-le tuturor „înainta-i binecuvântare”.

Îndată după sosirea episcopului, a început Paraclisul, urmat de rugăciunea de seară, făcute sub conducerea preotului Liviu Trușașiu, parohul II al Zalăului.

Întreaga noapte de 14\15 august a fost petrecută de credincioși în cântece mariane și rugăciuni închinare Maicii Domnului.

În zorii zilei de 15 august 1938, preoțimea era la datorie, mărturisind și împărțind pe cei veniți pentru pocăință și ajutor. Momentul culminant al sărbătorii l-a constituit Liturgia pontificală solemnă de pelerinaj, celebrată de episcopul Valeriu Traian Frențiu, asistat de un impresionant sobor de preoți. În cadrul Liturghiei a avut loc ceremonia de hirotonire a diaconilor Mihai Cartiș și Gheorghe Sabău. De asemenea, a avut loc împărțirea unui număr nesfârșit de credincioși. Predica a fost rostită de episcopul Frențiu, care, „într-o vibrată cuvântare” a insistat asupra celei dintâi și mai mari porunci și anume iubirea față de Dumnezeu și a aproapelui. Corul bisericii din Zalău, condus de Vasile Albu „a înălțat și de data aceasta fastul sărbătoririi”. Pelerinajul s-a dovedit a fi și în acel an „un triumf al Mariei!”, după cum sublinia reporterul ziarului „Vestitorul”, prezent la eveniment.

Anul 1939 este ultimul an de dinainte de război în care se organizează cu mare fast, la Zalău, pelerinajul de hramul Catedralei Greco-catolice.

La fel ca în anii precedenți, grupurile de credincioși au sosit la Zalău cu o zi înainte de marele praznic. Presa aprecia că au participat la eveniment peste 10.000 de persoane, iar numărul celor care s-au mărturisit și împărțit s-a ridicat la 3.243.

Liturgia solemnă s-a celebrat în Piața Unirii și a fost oficiată de către canonical Augustin Maghiar, în calitate de reprezentant al episcopului diecezei de Oradea, Valeriu Traian Frențiu. El a fost înconjurat de un sobor de preoți. Răspunsurile liturgice le-a dat corul bisericii unite din Zalău, dirijat de Vasile Albu.

Semnatarul unui articol publicat cu această ocazie în officiosul diecezei de Oradea, „Vestitorul”, dădea și câteva indicații pentru ca „sentimental dragostei și devoțiunii către Preacurata să ia un avânt crescând”. Printre altele, sublinia că preoții să predice la Paraclis despre virtuțile Mariei, să se îngrijească de instruirea credincioșilor de toate vârstele în vederea împărțirii cu Sfintele Taine, „în frumoasele cântece mariane”, ceea ce ar crește, în opinia lui, aspectul fastuos al Sărbătorii.

Au venit, însă, anii grei ai celui de al doilea război mondial și Dictatul de la Viena din 30 august 1940, care au interupt frumoasa tradiție a pelerinajului la Catedrala „Adomirea Maicii Domnului” din Zalău. Ea a fost reluată după cel de al doilea război mondial și continuată cu toate interdicțiile noii puteri comuniste, dar nu la amplexarea pe care a avut-o în primii ani de după consacrarea bisericii. Să sperăm că pe viitor cele două biserici românești surori vor găsi, împreună, înțelepciunea de a relua tradiția, și a o aduce la amplexarea anilor 30, în folosul spiritual al credincioșilor, dar și în perspectiva dezvoltării unui turism religios local, care credem că ar aduce Zalăului și beneficii materiale.

Marin POP

Bibliografie:

Colecția ziarului „Vestitorul” (Oradea) pe anii 1934-1940.

Rezumat

Pe data de 9 septembrie 1934, la Zalău avea loc un eveniment religios și cultural deosebit, prin sfințirea Catedralei Greco-catolice, care poartă hramul „Adormirea Maicii Domnului”. Este vorba de biserică din spatele actualei Prefecturi a județului Sălaj.

La anul 1934 existau în Zalău un număr de 1.594 de credincioși greco-catolici, care reușiseră ctitorirea unei adevărate opera de artă, care impresionează prin măreția, stilul său arhitectonic, dar și prin poziția geografică bine aleasă. Semnatarul unui articol publicat cu ocazia sfințirii în ziarul „Vestitorul” sublinia că „opera săvârșită la Zalău constituie cel mai plastic exemplu și cel mai dătător de optimism, despre ce se poate săvârși de către cei puțini și buni, când lucrează sub scutul lui Dumnezeu”. El asemena ctitoria de la Zalău cu Mănăstirea Argeșului.

Încă din primul an după sfințire, pe data de 15 august 1935, de hramul bisericii, Zalăul a devenit un adevărat loc de pelerinaj pentru sălăjeni și nu numai. Însuși episcopul diecezei greco-catolice de Oradea, I.P.S.S. Valeriu Traian Frențiu a ținut să fie prezent la Zalău, încă din primul an după ce a consacrat, personal, biserica.

Anul 1939 este ultimul an de dinainte de război în care se organizează cu mare fast, la Zalău, pelerinajul de hramul Catedralei Greco-catolice. Au venit, însă, anii grei ai celui de al doilea război mondial și Dictatul de la Viena din 30 august 1940, care au interupt frumoasa tradiție a pelerinajului la Catedrala „Adomirea Maicii Domnului” din Zalău. Ea a fost reluată după cel de al doilea război mondial și continuată cu toate interdicțiile noii puteri comuniste, dar nu la amplexarea pe care a avut-o în primii ani de după consacrarea bisericii. Să sperăm că pe viitor cele două biserici românești surori vor găsi, împreună, înțelepciunea de a relua tradiția, și a o aduce la amplexarea anilor 30, în folosul spiritual al credincioșilor, dar și în perspectiva dezvoltării unui turism religios local, care credem că ar aduce Zalăului și beneficii materiale.

The first pilgrimage to the Cathedral “Assumption” in Zalau (1935-1939)

Summary

On September 9, 1934 at Zalau occurred a particularly religious and cultural event, the Greek Catholic Cathedral consecration, which is dedicated “Assumption.” It is behind the current church Prefectures Salaj county.

In 1934 there were in Zalau a number of 1594 Greek Catholic believers, who managed a true masterpiece, which impresses with its greatness, its architectural style, but well chosen and geographical location. Signatory to an article published on the occasion of sanctification in the newspaper “The Herald” pointed out that “the work done on Zalau constitutes the giving example and optimism about what can be committed by the few and best when working under the shield of God” . He likened the building of Zalau Arges Monastery.

Since the first year after the consecration, on August 15, 1935, the church patron, Zalau has become a pilgrimage site for Salaj and beyond. Himself Greek Catholic Bishop of Oradea diocese, IPSS Valeriu Traian Frențiu wanted to be present in Zalau, the first year after having spent personally church.

1939 is the last year before the war that is held with great pomp, in Zalau the pilgrimage dedicated to the Greek Catholic Cathedral. They came, however, difficult years of the Second World War and the Vienna Award of 30 August 1940, which interrupted the beautiful tradition of pilgrimages to the Cathedral „Assumption” in Zalau. It was resumed after the Second World War and continued with all new bans communist powers, but not to the extent that he had in the first years after the consecration of the church. Hopefully in the future the two Romanian churches sisters will find together the wisdom to continue the tradition and bring it to the extent of the ‘30s, the spiritual benefit of believers, and religious tourism in developing a local perspective, which we believe would Zalau and material benefits.

Cercuri pe apă

Sărut mâna, doamnă Cultură!

Fără a fi o gratulare conjuncturală, se cuvine o constatare sinceră: la Zalău, salutul „Sărut mâna, doamnă Cultură!” este rostit tot mai des în ultima vreme. Cât de des? Poate că nu în atâtea feluri și încă nu atât cât ar trebui... De către cine? Poate încă nu de îndestui oameni și, din păcate, nu de puține ori mai de aceiași... Cert este că acest salut nobil și vital pentru spiritul nostru este generat nu de o politețe pierdută și ea în ghiduri de bună purtare, ci de o realitate tot mai evidentă: cetatea (re)începe să dea cezarului ce-i a cezarului... Înțelegerea valorii și bogăției culturii tradiționale este dovedită prin valorificarea scenică și prin expoziții și târguri ale meșteșugurilor, costumelor populare, cântecelor și jocurilor autentice din Țara Silvaniei pe care le scot din lada de zestre ansamblurile Columna, Porolissum, Meseșul,

tinerii de la Liceul de Artă „Ioan Sima” din Zalău și alți iubitori și slujitori ai acestor valori. Lecturile publice, întâlnirile cu mari scriitori, lansările de carte au devenit obișnuite pentru iubitorii culturii scrise și aproape că nu trece o săptămână fără o asemenea fericită întâmplare... Expozițiile de pictură ale artiștilor plastici zălăuani, sălăjeni și din alte părți reunesc, la vernisaje, mulțime de iubitori ai culorii care, chiar dacă nu pot achiziționa o lucrare, își umplu sufletul de lumina răspândită de toate... Lipsa instituțiilor profesioniste de muzică clasică – Operă, Filarmonică ș.a. – este suplinită, tot mai frecvent și mai bine, de talentații profesori și elevi de la Liceul de Artă „Ioan Sima” din Zalău, prezenți ori de câte ori sunt solicitați la întâlnirile culturale.

Așadar, iată câteva argumente că pu-



tem rosti frecvent salutul „Sărut mâna, doamnă Cultură!”, iar dacă n-o facem ar trebui să ne întrebăm: nu cumva este și din vina noastră?!...

Ileana PETREAN-PĂUȘAN

Apărarea

Cum înțeleg eu Zalăul

La Zalău am fost de cinci sau șase ori, majoritatea călătoriilor mele spre acest Nord drag fiind prilejuite de Zilele Revistei „Caiete Silvane” la care colaborez constant de câțiva ani. În ultima vreme am preferat să merg cu mașina pentru că frumusețea Ardealului nu poate fi percepută la dimensiunea sufletească adevărată fugitiv, de la geamurile vreunui tren.

Mai important decât copleșitorul calm natural al zonei, însă, este faptul că am legat și am păstrat prietenii strănse cu multe, multe personalități ale culturii locale. Nu cred că greșesc afirmând că, fără efortul susținut al revistei „Caiete Silvane”, oamenii de cultură ce trăiesc în alte părți ale României (sau ale lumii) ar fi fost privați de cunoaștea mai adâncă a unui spațiu excepțional în care forțele spirituale tradiționale se completează

fascinant cu cele contemporane.

Bănuiesc că există, ca peste tot, diverse disensiuni și adversități, diverse izbucniri orgolioase (unele, probabil, corecte); cred că ele vin din insuficiența fondurilor alocate culturii, pentru că Zalăul (și Sălajul) merită o conservare de amploare, dacă ne gândim fie și numai la vestigiile arheologice.

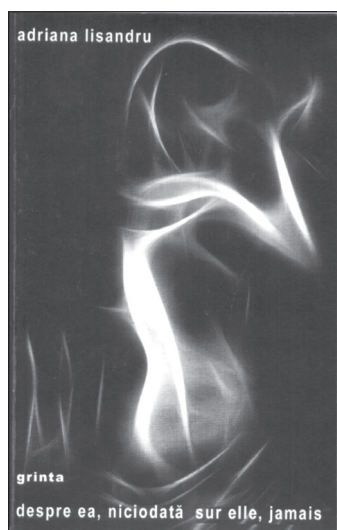
Să lucrezi cu bani puțini nu-i la îndemâna nimănui. Totuși, din cele trăite de mine acolo, pot spune cu mâna pe inimă că „omul sfințește locul”. Lumea de astăzi, năucită de uriașa presiune a crizelor de tot felul, ar trebui să-și permită un răgaz pentru a străbate astfel de ținuturi. Pentru că nu se știe cât va mai dura puritatea lor morală și lumina tradiției.

Ștefan Doru DĂNCUȘ



Malaxorul cu tăceri, absențe și aniversări

■ **Adriana Lisandru, *despre ea, niciodată • sur elle, jamais***, Ed. Grinta, Cluj Napoca, 2010. E vorba, *évidemment*, de un volum biling, tâlmăcit în franceză de poeta și traducătoarea Letiția Ilea, prefațat de poetul și criticul literar Tudor Cristea și ilustrat grafic de Vlad Turburea. Despre poeta brașoveancă Adriana Lisandru s-a scris în revista *Caiete Silvane* și i s-au publicat, anii trecuți, două grupaje de poeme (așteptăm altele!). În plus, ea a fost prezentă la Zalău, la una din edițiile Zilelor revistei *Caiete Silvane* (*o tempora...*), ocazie în care ne-a dăruit, cu dedicație, volumul ei de debut, *De-a baba oarba* (Ed. Arania, Brașov, 2007). Mărturisim că, de atunci, poezia ei n-a încetat să ne tulbure și, deopotrivă, să ne fascineze. Ne declarăm, fără rezerve, printre cititorii constanți ai creației sale poetice. De o bună bucată de vreme, am descoperit câteva site-uri literare care găzduiesc multe din poeziile ei. Ceea ce intuiam, s-a adevărit: poeta Adriana Lisandru are mulți cititori pasionați, nu doar în băătăura țării, ci și risipiți pe ulițele „satului planetar”. Un astfel de cititor, dar „mai-știutor” (cum ar spune filosoful Mihai Șora), decât noi cel puțin, într-ale interpretării, s-a dovedit a fi Tudor Cristea, care iată ce scrie, printre altele, în *Cuvântul înainte* la noul ei volum: „Adriana Lisandru scrie o poezie feminină prin excelență, sensibilă și învăluitoare, străbătută, într-o varietate a atitudinilor ce evită extremele și posturile agresive, de o discretă undă metafizică. Dar poezia ei e departe de a fi una simplă. Dimpotrivă, asumându-și feminitatea simțirii și aspirațiilor, neliniștilor și înfiorării, poeta caută (și găsește) un stil personal, rezultat din sinteza între înclinația către poetizare și metafizică a liricii feminine neomoderniste (...) și evidența faptului că poezia evoluează, la noi, către un fel de mic realism al cotidianului preponderent urban, sordid, alienant și, nu o dată, agresiv și sufocant (...)”. Și la final: „*Despre ea, niciodată* este cartea unei poete veritabile, cu sensibilitate puternică și cu un timbru liric original. O izbândă fără surle și trâmbițe, dar decisivă, a autoarei și a poeziei”. Ah, cât am fi vrut să scriem noi, primii, aceste ultime cuvinte! Dar mai bine să dăm cuvântul poeziei, în fața căreia pălește orice comentariu, oricât de inspirat ar fi: „toamna o stoarce din mers/ ca pe un strugure/ pumnul/ sub tâmple-i albesc întâmplări/ un osuar/ unde numai umbra coboară/ să aprindă o candelă // în locul inimii duce/ un ochi larg deschis/ el nu știe să plângă/ nu știe/ el e fântâna unde cel trudnic/ își umple carafa de drum/ ciobul în care-și zărește/ oboseala iubirii furișe // ți-a putrezit glasul pierdute/ a lăstărit lutul de când te așteaptă/ iar tu/ te oprești de-o mirare în poarta luminii/ îți faci cruce cu toamna/ și tremuri” (*cea fără nume*).

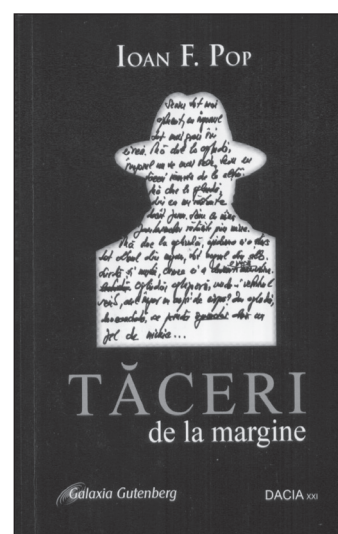


■ **Ioan F. Pop, *Poemele absenței***, Ed. Dacia XXI, Cluj Napoca, 2011, Colecția „Poeți contemporani”. După cum precizează autorul pe pagina de gardă, acest volum este ediția a II-a, revizuită și cu titlu nou a volumului *Pedale de hârtie* (Ed. Dacia, 1994). Poet și eseist de sorginte sălăjeană, dar de for-

mație intelectuală clujeană, Ioan F. Pop a fost prezentat, intervievat și publicat în paginile *Caietelor Silvane*, așa încât nu vom reveni asupra datelor sale bio-bibliografice. Salutăm apariția *Poemelor absenței*, al cincilea său volum de versuri, pe care, oximoronic, le-am putea numi *poemele prezenței*, dacă ne gândim la ritmul în care îi apar cărțile în ultimii ani. Pentru cititori am ales poemul care încheie volumul, reproduc de altfel și de autor pe coperta a IV-a, poem ce reflectă dubla sa formație, teologică și filosofică (poetul preferă să scrie, în interiorul cuvintelor, după vechea grafie, cu „i”, dar, să ne ierte, noi vom transcrie poemul cu „ă”): „coridoare inexistente,/ închipuiri de pe margine, îndemnurile acestora/ care ne duc dintr-o rătăcire în alta./ doar tu stai cu privirile uitate pe norii dărăpânați,/ pe rămășițele crescute pe dinăuntru./ peste zări mai plutea doar prezența acelei absențe. // dar s-o lăsăm (spui),/ aici nu e decât marginea la care vine fiecare cuvânt/ și spune:/ totul pornește de la mine și se întoarce victorios/ împotriva mea./ (căci la început am fost doar un fel de sfârșit,/ iluzie și deșertăciune). // văzând toate acestea,/ îmi vine să spun precum înțeleptul acela uitat:/ decât să vorbesc despre ceea ce nu pot încă tăcea,/ mai bine aștept un anotimp în adâncul pământiu/ al cuvintelor” (*mai bine aștept în adâncul cuvintelor*). Firește, *pour les connaisseances*, ar fi superfluu să devoalăm identitatea „înțeleptul acela uitat”... Însă, pentru că numărul celor ce mai au lecturi serioase descrește vertiginos, îl vom „deconspira”: e vorba de Ludwig Wittgenstein, care își încheia, apoftegmatic, *Tractatus logico-philosophicus* cu următoarea formulare: „Despre ceea ce nu se poate vorbi, trebuie să se tacă”.

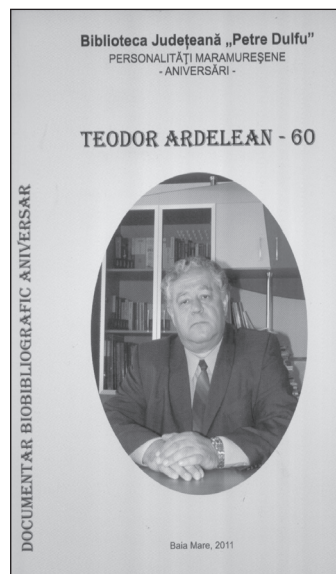


■ **Ioan F. Pop, *Tăceri de la margine***, Ed. Gutenberg – Târgu Lăpuș, Ed. Dacia XXI – Cluj Napoca, 2011. Acest volum, de eseuri și studii, îi este dedicat regretatului Radu Enescu (care, după mărturia lui Ovidiu Cotruș, a fost elev, la Brașov, al lui Emil Cioran, în singurul an când acesta a fost profesor de filosofia la Liceul „Andrei Șaguna”), om de cultură ce a avut o influență spirituală considerabilă asupra autorului. E de-ajuns să parcurgi titlurile textelor din *Tăceri de la margine*, pentru a te apuca să citești această carte și, apoi, „prins” de ea, să nu o mai lași din mână. Iată câteva: *Scriu cu credința că Dumnezeu știe citi, Șansa centralității mele rămâne provincia,*



Realismul ficțiunii, Prostia ca paradigmă, Evreitatea în doi prieteni și câteva cărți, Generația '90 față cu eternitatea etc. Și ca să „pregustați” din savoarele acestui volum incitant, vom cita începutul primului text, ce urmează Cuvântului înainte al autorului: „Scriu tot mai absent, cu îngerul tot mai greu în cărcă. Mă duc la oglindă, epiderma ei a șters tot albul din negru, tot negrul din alb. Surdă și mută, carnea ei a devenit o vagă amintire. Oglindă, oglinjoară, unde-i vestitul scrib, acel înger cu aripi de cârpă? În oglindă, deocamdată, se perindă zgomotos doar un fel de nimic...” Dacă îndărătul poetului Ioan F. Pop îl întrezărim pe eseist, în mod reciproc, prin toate „interstițiile” eseurilor sale iradiază inefabilul poeziei.

■ **Ana Grigor, Liana Pop, Teodor Ardelean – 60**, Baia Mare, 2011. E vorba de un documentar bibliografic aniversar, dedicat lui Teodor Ardelean și editat de Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” din Baia Mare, al cărei director – din 2001 – este cel aniversat. Autoarele sunt bibliotecare în cadrul Serviciului de Informare Bibliografică și Documentară al Bibliotecii „Petre Dulfu”. Teodor Ardelean s-a născut în 1951, în satul Moigrad-Porolissum, comuna Mirșid, județul Sălaj. Este absolvent al Facultății de istorie-filosofie, Secția filosofie, din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” Cluj Napoca. În 2008 își ia doctoratul cu teza *Limba română și cultivarea ei în preocupările ASTREI*. Activitatea sa publică – socială, politică și culturală – este prodigioasă (numai spațiul acordat în carte diplomelor, premiilor și distincțiilor obținute de el ocupă 15 pagini). A scris volumele: *Fariseii lui Iehova* (Ed. Politică, București, 1983); *Din Hiperborea... în Iberia: Primele biblioteci românești în Spania* (Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, Baia Mare, 2007); *Limba română și cultivarea ei în preocupările ASTREI* (Ed. Limes, Cluj Napoca, 2009). De curând a fost aniversat și la Zalău, în cadrul evenimentului „Sălăjeni la ei acasă”, prilej în care a fost lansat dicționarul bibliografic „Sălaj – oameni și opere” (Ed. Dacia XXI, Cluj Napoca, 2011), editat de Biblioteca Județeană „I. S. Bădescu”. La rândul nostru, îi urăm dlui Teodor Ardelean, pe mai departe, spor în toate și La mulți ani!



■ **Vasile Rusu, Un sălăjan din Sibiu** (2 vol.), Ed. Alma Mater, Sibiu, 2011. Autorul s-a născut în satul Ciocmani, comuna Băbeni (jud. Sălaj), în 10 iunie 1936 După cum mărturisește în motto-ul volumului II: „Deși trăiesc de peste 60 de ani în Sibiu, sufletul meu se preumblă pe Someș”; de altfel, el vine periodic în Zalău pentru a-și lansa cărțile (cel mai recent a fost prezent aici cu prilejul lansării dicționarului bibliografic amintit mai sus, fiind aniversat cu ocazia împlinirii vârstei de 75 de ani). Din prefața volumului II aflăm că „și-a dedicat cea mai mare parte din viață muncii la catedră”, în ultimele două decenii fiind profesor de limba și literatura română la Școala „Mihai Eminescu” din Sibiu. Iată câteva din cărțile scrise de Vasile Rusu: *Românii din Marpod* (Sibiu, 1999); *Satire și Safire* (Sibiu, 1999); *Eminescu – dragostea mea* (Sibiu, 2000); *Eminescu – Poetul suferinței* (Sibiu, 2001); *Pedagogul Lucian Bologa și psihologia vieții religioase* (Sibiu, 2002); *Eminescu și*

detronarea lui Cuza (Sibiu, 2004); *Tribuna sibiană la 120 de ani* (Sibiu, 2004); *Poarta Anotimpurilor* (Sibiu, 2006); *Adevărul ucide!* (Sibiu, 2007). În prefața volumului I, scriitorul Radu Theodoru caracterizează personalitatea lui Vasile Rusu astfel: „Poetul, prozatorul, eminescologul, istoricul și criticul literar Vasile Rusu își înscrie volumele tipărite în fluxul contemporan de valori, conferindu-le note de profunzime și responsabilitate, caracteristice cărturarilor transilvăneni”. La mulți ani, domnule profesor Vasile Rusu!

(D.H.)



■ Apărut „la termen”, numărul 6/101, iunie 2011, al revistei piteștene de cultură CAFENEUA LITERARĂ, își conservă formula editorială familiară, marcă a seriozității deja confirmate a colectivului redacțional, avându-l la timonă pe cunoscutul poet și eseist Virgil DIACONU, directorul revistei, care semnează materialele de la paginile 1,2 și 3; este vorba de prezentarea, sub titlul Poetul și puterea, a unui extras din cartea scriitorului-jurnalista Valentin TALPALARU „Academia de la Suceava și Schola latina de la Cotnari”, precum și Cronica de cafeana, sub titlul „Literatura Antares”. Semnează în paginile acestui număr Gheorghe GRIGURCU continuarea din numărul 5 a eseului („Poezia lui Ștefan Augustin Doinaș”), Adrian Dinu RĂCHIERU (despre poetul Adrian Alui Gheorghe), Mircea HANDOCA (studiu despre Mircea Eliade), Ștefan Ion GHILIMESCU (Testamentul lui Ion Ciorănescu), Florentin POPESCU (Gabriel Stănescu, „americanul”), Valeria MANTA-TĂICUȚU (Trădătorul din Galați), Iordan Datcu (Limba română vorbită în afara României), Maria-Camelia MANEA și Constantin MANEA (Omul și Dragonul). Poezia este prezentă datorită poetilor de limbă franceză KHAL TOABULLI (din Mauritius) și CLAUDE OLLIVE, în traducerea Niculinei Oprea și Letiției Ilea, precum și de poetul Ion Toma IONESCU. Așa cum ne-am obișnuit, partea de mijloc a revistei este rezervată artelor plastice, reproduceri color ale unor lucrări, de această dată aparținând elevilor Liceului de Artă „Dinu Lipatti” din Pitești, cu o prezentare semnată de Ion PANTELIE.

(V.T.)



Caiete Silvane

Revistă de cultură

ISSN 1454 - 3028

Adresa redacției: Zalău, Strada Unirii, nr. 7, Sălaj,
România; Tel./fax 0260/612870;
e-mail: caietesilvane@yahoo.com; www.caietesilvane.ro

Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă
al Județului Sălaj, sub egida Consiliului Județean Sălaj,
a Consiliului Local și Primăriei Municipiului Zalău
Serie nouă, Anul VII, Nr. 7 (78), iulie 2011.
Apare până în data de 20 a fiecărei luni. Preț: 3 lei

Colectivul de redacție:

Daniel Săuca - redactor șef

Daniel Hoblea - secretar de redacție

Ileana Petrean-Păușan, Marin Pop - redactori

Viorel Mureșan, Györfi-Deák György, Viorel Tăutan,

Marcel Lucaciu, Imelda Chința, Simone Györfi, Carmen Ardelean

- redactori asociați;

Marius Soare - tehnoredactor

Responsabil de număr: **Daniel Săuca**

Revista apare în urma unui protocol de colaborare încheiat între: Consiliul Județean Sălaj; Instituția Prefectului Sălaj; Primăria Zalău; Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Sălaj; Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău; Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" Filiala Zalău; Biblioteca Județeană "Toniță Scipione Bădescu" Sălaj; Inspectoratul Școlar Județean Sălaj; Arhivele Naționale Filiala Sălaj; Cenaclul literar "Silvania"; Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj.

Responsabilitatea pentru opiniile și calitatea materialelor publicate revine în întregime autorilor.

Nu primim la redacție decât materiale culese în format electronic, cu respectarea normelor ortografice în vigoare.



Revista "Caiete Silvane" este membră a Asociației Publicațiilor Literare și Editurilor din România (APLER) și a Asociației Revistelor și Publicațiilor din Europa (ARPE).



Tiparul realizat la Tipografia Color Print Zalău,
Str. 22 Decembrie 1989, nr. 66, Sălaj, tel./fax 0260-661752

Abonamentele la revistă se pot contracta prin oficiile poștale, factorii poștali, prin Damco și prin redacție (achitând suma de bani aferentă abonamentului dorit în contul Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj:

RO58TREZ5615010XXX006033

deschis la Trezoreria Zalău,

la care se adaugă taxele poștale de expediere).

Prețul unui abonament pe o lună este de 3 lei. Pentru orice nereguli privind difuzarea vă rugăm să ne contactați la telefon 0260-612870. Revista poate fi achiziționată și de la librăria de lângă Muzeul Literaturii Române din București.

Sumar

Radu Căpîlnașiu, Cuvânt către cititori p.1

Viorel Tăutan, Portret de prieten p.2

Ion Pop, Poem pentru „Caiete Silvane” p.3

Carmen Ardelean, De la Dyonisiac... p.4

Carmen Ardelean, ...la apolinic p.5

Daniel Săuca, interviu cu **Mircea Dinescu**: „Nu sunt decât un adolescent ceva mai șifonat decât cu 40 de ani în urmă” p. 6

Viorel Mureșan, De la Vechiul Testament la e-mail pp. 7-8

Dan Maris Drăgan, Un fel de foșnet de brocart p.9

Imelda Chința, Poetul care a recreat metafora pp. 10-11

Lucian Gruia, Alexandru Petria – „un haiduc al spiritului” p. 11

Marcel Lucaciu, O scară la cer p.12

Artemiu Vanca, *Literatura rezistenței la totalitarism* p.13

Florin Horvath, Ultimul festin pp. 14-15

Daniel Hoblea, Concurs de creație literară pentru elevi p. 16

Poeme de **Alexandra Maria Mureșan**, pp. 16-17

Proză de **Anamaria – Rodica Teglaş**, p. 17

Györfi – Deák György, Meseșul, dacia și get – begetii pp. 18 – 19

László László, Grupul statuar Wesselényi din Zalău pp. 20 – 23

Poeme de **Adrian Suci** p. 24

Poeme de **Varujan Vosganian** p. 25

Lucian Perța, Parodie p. 25

Dumitru Gheorghe Tamba, Descoperiri arheologice în municipiul Zalău pp. 26-30

Mihaela Sabou, Dinamica dezvoltării Zalăului între sec. XIV – XVII reflectată în privilegiile orașului pp. 31 – 34

Marin Pop, Ortelecul la 600 de ani de atestare documentară – file de istorie pp. 35 – 37

Victor – Horațiu Cioban, Evoluția populației în Zalău în perioada 1850 – 1910 pp. 38 – 42

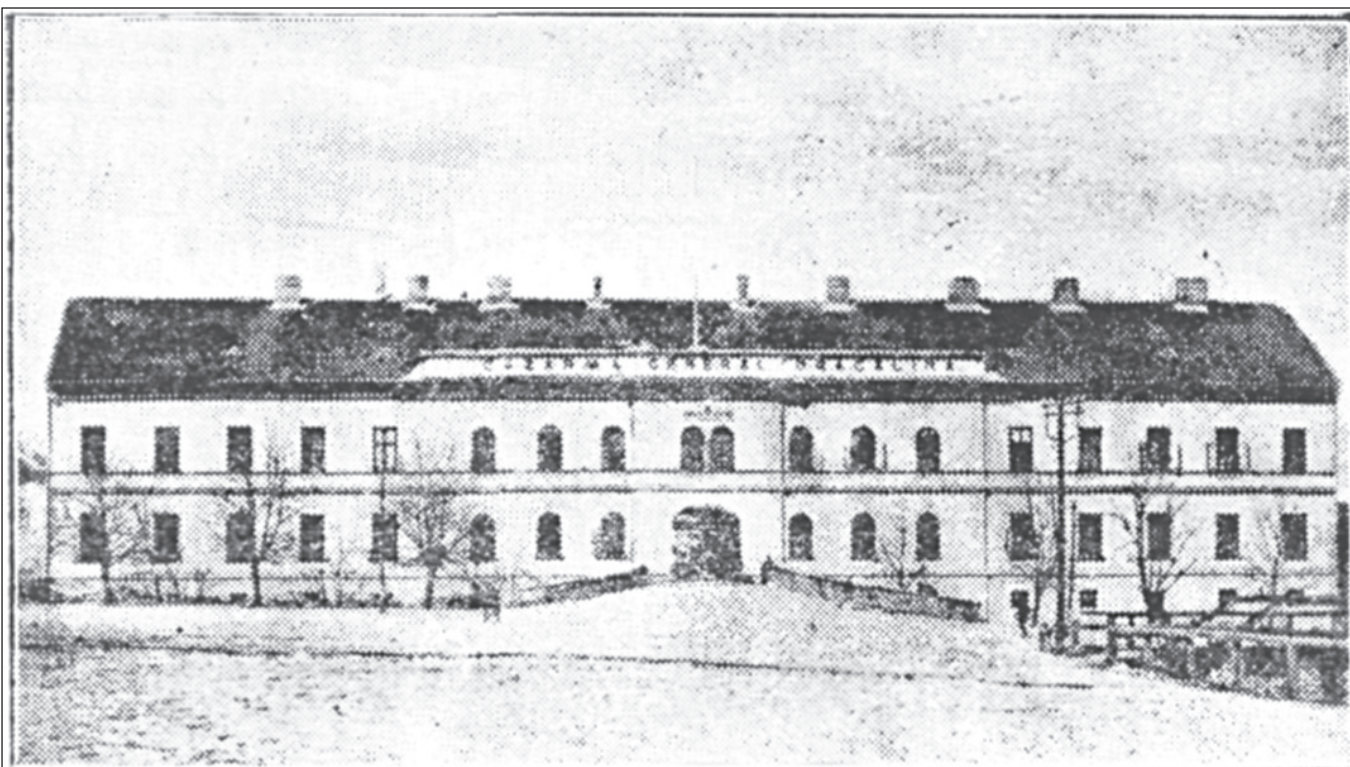
Marin Pop, Primele pelerinaje la Catedrala „Adormirea Maicii Domnului” din Zalău (1935 – 1939) pp. 43-44

Ileana Petrean – Păușan, Sărut mâna, doamnă Cultură! p. 45

Ștefan Doru Dăncuș, Cum înțeleg eu Zalăul p.45

Daniel Hoblea, Viorel Tăutan, Malaxorul cu tăceri, absențe și aniversări pp. 46 – 47

Acest număr al revistei „Caiete Silvane”, care vorbește, prin aproape toate materialele publicate, despre Zalău și Sălaj, a fost realizat în colaborare cu Primăria Municipiului Zalău, Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău și Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Naționale. Mulțumiri tuturor colaboratorilor pentru sprijin! Ca și colecționarului zălăuan Daniel Mureșan pentru materialul foto pus la dispoziție pentru ilustrarea copertelor II și IV. **(D.S.)**



Cazarma „General Dragalina.”
In prezent staționează în ea Bat. 7 V. M.



Din colecția personală Daniel Mureșan